

**Üniversite Öğrencilerinin
Toplumsal Cinsiyet Rollerine
Dair Deneyimlerinin Çözümlemesi**

Tuğçe ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2024

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI
(TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI)

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET
ROLLERİNE DAİR DENEYİMLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ**

Tuğçe ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Elif AYDOĞDU

Eskişehir, 2024

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Tuğçe ÇELİK tarafından hazırlanan **Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Dair Deneyimlerinin Çözümlemesi** başlıklı bu tez, 10/05/2024 tarihinde *Es-kişehir Osmangazi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği* 'nin ilgili maddeleri uyarınca yapılan **Tez Savunma Sınavı** sonucunda **başarılı** bulunarak, jürimiz tarafından seçiniz ile Yüksek Lisans Tezi/Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

<u>Görevi</u>	<u>Unvanı Adı SOYADI</u>	<u>İmza</u>
Jüri Başkanı :	Doç. Dr. İlknur ŞENTÜRK	
Danışman :	Dr. Öğr. Üyesi Elif AYDOĞDU	
Üye :	Doç. Dr. Evrim EROL	

Prof. Dr. M. Zafer BALBAĞ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Dair Deneyimlerinin Çözümlemesi başlıklı tezin bizzat tarafımda hazırlanan, özgün bir çalışma olduğunu; bu çalışmanın tüm aşamalarında (hazırlık, veri toplama, analiz, bilgilerin sunumu ve raporlaştırma vb.) bilimsel etik ilke ve kurallara uygun olarak hareket ettiğimi; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri, bilgi vb. için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara çalışmanın kaynakçasında yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan “Bilimsel İntihal Tespit Programı”yla tarandığını ve hiçbir “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, herhangi bir biçimde bu çalışmamla ilgili yukarıdaki beyanıma aykırı bir durumun saptanması halinde, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçların sorumluluğunu kabul ettiğimi bildiririm.

27/ 03/ 2024
Tuğçe ÇELİK

Teşekkür

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, iki yıl boyunca değerli bilgilerini benimle paylaşan, değerli zamanını esirgemeyerek zor zamanlarımda büyük bir sabırla bana her fırsatta yardımcı olan saygıdeğer danışman hocam; Dr. Öğr. Üyesi Elif Aydoğdu'ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez savunmamda yer alan ve görüşlerini ayrıntılı bir şekilde belirterek doğru yönlendirmelerde bulunan sevgili hocalarım Doç. Dr. İlknur Şentürk ve Doç. Dr. Evrim Erol' a desteklerinden dolayı minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Bana 4 yıllık üniversite hayatım boyunca kazandırdıkları her şey için ve beni gelecekte söz sahibi yapacak bilgilerle donattıkları için sevgili lisans hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma hayatım boyunca akademik hayatta ilerleyebilmemiz için bizi her daim destekleyen, bize her zaman saygı ve hoşgörü ile yaklaşan değerli Müdürüm Prof. Dr. Murat Hişmanoğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana sonsuz ve koşulsuz destek olan değerli hayat arkadaşım Mustafa Çelik'e, tez yazım sürecinde yaşadığı tüm zorluklara rağmen benden vazgeçmeyen hayattaki en büyük şansım kızım Ada Çelik'e, çalışan anne olmanın zorluklarını anlayarak benden yardımlarını esirgemeyen anneme, çalışmam boyunca benden bir an olsun ümidini kesmeyen ve beni daima destekleyen, vazgeçtiğimde pes etmeme izin vermeyen arkadaşım Arzu Yılmaz'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İçindekiler

Teşekkür.....	i
İçindekiler	ii
Tablolar Listesi.....	v
Şekiller Listesi.....	vi
Özet	1
Abstract	2
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. Giriş.....	3
1.1. Problem Durumu	3
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Varsayımlar/Sayıtlar.....	7
1.5. Sınırlılıklar.....	7
1.6. Tanımlar	8
1.7. Kısaltmalar	8
İKİNCİ BÖLÜM.....	9
2. Kavramsal/Kuramsal Çerçeve.....	9
2.1. Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı	9
2.1.1. Toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet kavramları	9
2.1.2. Seksizm.....	10
2.1.3. Türkiye’de cinsiyete dayalı eşitsizliği önleme amaçlı yapılan çalışmalar	11
2.2. Sosyolojik Yaklaşımlar	12
2.2.1. Fonksiyonalist (işlevselci) yaklaşım	12
2.2.2. Çatışmacı yaklaşım	13
2.2.3. Etkileşimci yaklaşım.....	14
2.3. Feminist Yaklaşım.....	14
2.3.1. Birinci dalga feminizm	15
2.3.2. İkinci dalga feminizm	16
2.3.3. Üçüncü dalga feminizm	19
2.3.4. Dördüncü dalga feminizm	21
2.4. Hegemonik Erkeklik.....	22

2.4.1. Hegemonik erkeklik biçimleri	23
2.4.2. Türkiye’de hegemonik erkeklik	24
2.4.3. Goldberg ve erkeklik	24
2.5. Eğitim Kurumları ve Cinsiyete Dayalı Eşitsizlik	25
2.6. İlgili Araştırmalar	28
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	36
3. Yöntem	36
3.1. Araştırma Deseni	36
3.2. Çalışma Grubu	36
3.2.1. Üniversite	36
3.3. Araştırmacının Rolü	36
3.4. Veri Toplama Araçları	38
3.5. Verilerin Toplanması	38
3.6. Verilerin Çözümlemesi	38
3.7. Geçerlik ve Güvenirlik	42
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	43
4. Bulgular	43
4.1. Sömürü Sisteminde Kadın Olmak	43
4.1.1. Domestik çerçevede kadının içkin konumu	43
4.1.2. Evlilik kurumu ve sembolik şiddet kavramının yeniden üretim biçimleri	46
4.1.3. Doğu batı ekseninde kadının konumlandırılışı	49
4.2. Hegemonik Erkekliğin Pekiştirilme Biçimleri	51
4.2.1. Aile düzeninde ataerkillik	51
4.2.2. Aile düzeninde hegemonik erkeklik	53
4.3. Eğitim Kurumları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği	54
4.3.1 Eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı eşitsizliğin fiziksel özellikler bağlamında pekiştirilme biçimleri	54
4.3.2. Eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı eşitsizliğin görev ve sorumluluk bağlamında pekiştirilme biçimleri	55
4.3.3. Eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı eşitsizliğin kullanılan dil aracılığı ile pekiştirilme biçimleri	56
4.4. Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü	57
4.4.1. Meslek seçimi bağlamında eril ve dişil özellikler	57

4.4.2. Öğretmenlikte yöneticiliğin hegemonikleştirilmesi.....	59
4.4.3. Kadınsılaştırılan meslek öğretmenlik	60
BEŞİNCİ BÖLÜM	64
5. Sonuç, Tartışma ve Öneriler	64
5.1. Sonuç ve Tartışma	64
5.2. Öneriler.....	73
5.2.1. Uygulayıcılara öneriler	74
5.2.2. Araştırmacılara yönelik öneriler	75
KAYNAKÇA.....	76
EKLER.....	85
ÖZGEÇMİŞ	90

Tablolar Listesi

Tablo Numarası	Başlık	Sayfa Numarası
3.1	Katılımcıların Demografik Bilgileri	37

Şekiller Listesi

Şekil Numarası	Başlık	Sayfa Numarası
3.1	Çalışma Verileri Sonucunda Elde Edilen Temalar ve Kategoriler	40

Özet

Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Dair Deneyimlerinin Çözümlemesi

Tuğçe ÇELİK

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Elif AYDOĞDU

2024

Amaç: Araştırmanın temel amacı eğitim fakültesi son sınıf öğretmen adaylarının cinsiyet eşitsizliği algılarını ortaya koymak ve konu ile ilgili aile, okul ve toplum içinde yaşadıkları deneyimleri betimlemektir.

Yöntem: Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi son sınıf öğretmen adayları oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış ve içerik analizi yapılarak veriler analiz edilmiştir.

Bulgular: Araştırmanın bulgularından yola çıkarak dört adet ana tema oluşturulmuştur. Bunlar, ‘sömürü sisteminde kadın olmak’, ‘hegemonik erkekliğin pekiştirilme biçimleri’, ‘eğitim kurumları bağlamında toplumsal cinsiyet eşitsizliği’ ve ‘meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin rolü’ dür. Eğitim Fakültesi son sınıf öğretmen adayları genel olarak toplumsal cinsiyet rollerine dayalı eşitsizliğe karşı çıkarken, ülkemizde tam olarak cinsiyete dayalı eşitsizliğin yok edilebileceğine inanmamaktadır. Öğretmen adayları aile hayatında ve sosyal hayatta eşitsizliğe tamamen karşı söylemlerde bulunsalar da cinsiyete dayalı meslek seçimi konusunda eşitlikçi görüş sergilememektedir.

Sonuç ve Öneriler: Araştırmanın sonucunda; özellikle eğitim kurumlarında cinsiyet eşitsizliği, ayrımcılık kavramlarına ilişkin farkındalıklarının artırılması gerektiği, eğitim fakültelerinde mesleki eğitim süresinde ayrımcılık ve eşitsizlik kavramları üzerine dersler almaları gerektiği öneri olarak sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Öğretmen adayı, Toplumsal cinsiyet rolleri, Cinsiyet eşitsizliği.

Abstract

Analysis of University Students' Experiences on Gender Roles

Tuğçe ÇELİK

Eskisehir Osmangazi University Institute of Educational Sciences

Department of Educational Sciences

Advisor: Assist. Prof. Elif AYDOĞDU

2024

Purpose: The main purpose of the research is to reveal the perceptions of gender inequality of senior teacher candidates at the faculty of education and to describe their experiences regarding the subject in family, school and society.

Method: In this research, the phenomenology pattern, one of the qualitative research designs, was used. The study group of the research consisted of senior teacher candidates at Uşak University Faculty of Education. In the research, a semi-structured interview form was prepared as a data collection method and the data was analyzed by content analysis.

Findings: Based on the findings of the research, four main themes were created. These are 'being a woman in the system of exploitation', 'forms of reinforcement of hegemonic masculinity', 'gender inequality in the context of educational institutions' and 'the role of gender in career choice'. While senior teacher candidates at the Faculty of Education generally oppose inequality based on gender roles, they do not believe that gender-based inequality can be completely eliminated in our country. Although prospective teachers speak out against inequality in family life and social life, they do not display an egalitarian view on gender-based career choice.

Conclusion and Recommendations: As a result of the research; It has been suggested that their awareness of the concepts of gender-gender inequality and discrimination should be increased, especially in educational institutions, that they should take courses on the concepts of discrimination and inequality during vocational training in education faculties.

Keywords: Teacher candidate, Gender roles, Gender inequality.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Giriş

Üniversite öğrencilerinin cinsiyete dayalı eşitsizlik deneyimlerinin incelendiği bu tez önerisinin birinci bölümünde tez önerisinin konusuyla ilgili problem durumu özetlenecek, araştırmanın amacı ve önemi açıklanacaktır. Ayrıca tez önerisinin sayılıları ve sınırlılıkları belirtilecektir.

1.1. Problem Durumu

Bireylerin hayatta başarılı olması için mutlu ve huzurlu bir ortamda yetiştirilmesi ve eğitim alması gerekmektedir. Eğitim ve kültür toplumun şekil almasında payı olan en büyük iki etmendir. Eğitim ve kültür aracılığı ile bireyler sosyal, bilişsel, psikolojik ve duyuşsal alanlarda gelişim gösterebilir. Eğitim ortamında öğrencilerin psikolojik ve fiziksel olarak sağlıklı olmaları, eğitimin nitelikli olması için gerekli bir etmendir. Öğrencilerin içinde büyüdükleri ortam, sosyal çevre ve kültür, psikolojik ve fiziksel sağlık durumlarını etkileyerek, eğitim ortamındaki başarı ve mutluluklarını büyük ölçüde etkiler. Eşitsizlikler, özellikle de cinsiyete dayalı eşitsizlik Türkiye’de ve dünyada tüm bireylerin maruz kaldığı bir durumdur. Kadınların kamusal alanda günümüzde dahi erkeklerle eşit bir şekilde var olamaması, sosyal anlamda toplum tarafından sınırlandırılması başarılı olmalarına ve kendilerini gerçekleştirmelerine engel olmaktadır. Kadınların doğuştan erkeklere oranla daha az kabiliyetli olarak görülmesi ayrımcılığa sebebiyet vermektedir. Mill’ e (2008) göre erkek cinsiyeti diğer toplumsal sınıflardan ziyade kadınlar üzerinde egemen olma arzusu içindedir. Tüm dini, sosyal, ahlaki değerler kadınları erkeklere bağımlı kılacak şekilde oluşturulmuştur. Tüm bunlar kadınları köleleştirmekte ve kadınlar tarafından doğal ve normal olarak algılanmaktadır. Erkek egemen grup evlilik kurumu içinde de iktidarlığı hedefleyerek kadını bağımlı hale getirir. İktidar evlilik kurumu içinde de bedensel ve zihinsel kölelik beklemektedir.

Cinsiyete dayalı eşitsizliğin temel sebebi bireylerin biyolojik cinsiyetlerine göre cinsiyete dayalı iş bölümünü dayatmaktan kaynaklanmaktadır. Türkiye’de ayrımcılık her alanda, özellikle karar alma mekanizmasında ve iş hayatına katılmada büyük ölçüde hissedilmektedir. Bu durum ülkenin geri kalmasına ve demokrasinin temelini sarsılmasına neden olmaktadır. Her alanda olduğu gibi ülkemizde eğitimde de cinsiyete dayalı eşitsiz-

lik var olmaktadır (Özaydınlık, 2014). TÜİK 2011 verileri incelendiğinde okuryazar olmayan 10 kişiden sadece 2' si erkektir. Ortaokula devam etmeme oranı kız çocuklarında daha fazladır. Batıdan doğuya gidildikçe kız çocuklarında okuma yazma oranı azalmaktadır.

Cinsiyete dayalı kalıp ve yargılar okul öncesi dönemde başlayarak aile, toplum, medya ve eğitim kurumları tarafından pekiştirilmektedir. Çocuklar okul öncesi dönemde biyolojik cinsiyetlerine dayalı toplum tarafından dayatılan görev ve sorumluluklarının bilincine varmaya başlarlar (Gündüz ve Tarhan, 2017; Baunach, 2001). Çocuklar yetişkinleri rol model aldığından cinsiyet eşitsizliğine dayalı bir toplum inşa edebilmek için öncelikli olarak yetişkinler, eğitim kurumlarında da özellikle öğretmenler eşitlikçi tutum sergilemelidir (Tan, 2008).

Toplumsal cinsiyet sosyalleşme becerilerini de etkilemektedir. Popülerlik kavramı kendine güven, sosyalleşme ve arkadaşlık kurabilme açısından çocuklar için önemlidir. Yapılan araştırmalar popülerlik kavramının tanımının ilkökul çağında temellendiğini göstermektedir (Baunach, 2001; Adler vd., 1992). Adler vd. (1992) ergenlik öncesi çocuklarla yaptıkları çalışmada toplumsal cinsiyetin sosyalleşme ve popülerlik üzerindeki etkisi incelenmiş ve çalışmanın bulgularında erkek çocuklarının popülerlik kavramını sert, becerikli, sportif olma şeklinde tanımlarken, kız çocukları fiziksel görünüm, derslerde başarı ve ailenin sosyal ve ekonomik durumu ile tanımladığının üzerinde durulmuştur. Erkekler kadınsılıktan uzaklaşarak, hâkimiyet kurarak ev dışında olup saldırgan tavırlar göstererek popülerleşmektedir. Kızların akademik başarıları ise zekilikten çok düzene ve kurala uymaya alışkın olma durumu ile açıklanmaktadır.

Türkiye’de kadınların istihdam oranları incelendiğinde, kadınların istihdam oranının erkeklerin yarısından daha az olduğu görülmüştür. Hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; 2019 yılında, Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı %45,7 olup bu oran kadınlarda %28,7, erkeklerde ise %63,1’ dir. ‘Cinsiyete göre incelendiğinde; 2019 yılında hanesinde 3 yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş grubundaki kadınların istihdam oranının %26,7, erkeklerin istihdam oranının ise %87,3’ olduğu görülmüştür’ (TÜİK, 2020). Birleşmiş Milletler Kadın Birimi’nin 2019’da yayınladığı istatistikler incelendiğinde küresel iş gücüne katılım oranı kadınlarda yüzde 63 iken erkeklerde 94’tür.

Cinsiyet eşitsizliği ile günümüz modern toplumunda bile karşılaşılmaması problemin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı, özellikle de kadına karşı yapılan ayrımcılık sosyolojinin ilgilendiği konulardandır. Toplumsal cinsiyet kavramı bireylerin

biyolojik cinsiyetlerine bağı olarak belirli rollerin toplum tarafından verilmesi ve bireylerin bu rolleri yapmak zorunda bırakılması, aksi takdirde toplum tarafından kabul görmemesi sonuçları doğurduğundan eleştirilmesi gereken bir kavramdır. Erkekler için uygun görülen evin geçimini sağlayan, güçlü nitelikler ataerkil toplumun devamını sağlamak ve kadınları geri plana atmaktadır. Kadınlara evde kalmak, çocuk bakımını üstlenmek, yemek yapmak ve temizlik yapmak rolleri vermek onları sosyal hayattan uzak tutmak ve kırılgan, narin, güçsüz olarak nitelemek günümüzde dahi görülen ve eşitsizliği pekiştiren bir durumdur. Bu eşitsizlik durumu kadınların eğitimde, meslek seçiminde, sosyal hayatta hatta sağlık alanında bile fırsat eşitliğinden yararlanamamasına sebep olmaktadır (Yılmaz vd., 2009).

Bu araştırmanın problem durumu Eğitim Fakültesi öğrencilerinin aile, eğitim ve sosyal ortamlarında karşılaştığı cinsiyete dayalı ayrımcılığın sebep olduğu olumsuz durumlar ve bu olumsuz durumları ileride kendi öğrencilerine yansıtabilme durumlarıdır. Toplumun norm ve değerleri, sosyal çevre, aile ve eğitim kurumları toplumsal cinsiyet rollerini açık ya da örtük olarak pekiştirmektedir. Bireyler istemeden ya da farkında olmadan cinsiyet ayrımcılığını pekiştirebilir ya da gerçekleştirebilir. Cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrımcılık bireylerin yaşamlarının her alanında onların psikolojik ve fiziksel sağlıkları açısından toplumsal bir tehdit unsurdur. Cinsiyete dayalı eşitlik en başta eğitim kurumlarında sağlanmalıdır ve bu konudaki sorumluluk en başta eğitimcilere düşmektedir. Daha mesleğe başlamadan eğitim fakültesi öğrencilerinin cinsiyete dayalı ayrımcılık konusundaki algılarını belirlemek ve bu doğrultuda önlemler almak önemlidir. Üniversite öğrencilerinin cinsiyete dayalı eşitsizlik, ayrımcılık konuları ile ilişkin algılarını çözümlererek konuya dikkat çekmek ve sosyal politikalar üretilmesine yardımcı olmak çalışmanın maksadıdır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 2022-2023 öğretim yılında Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin cinsiyete dayalı yaşadıkları eşitsizlik deneyimlerini ortaya koymaktır. Ayrımcılık ve eşitsizlik kavramları toplumsal bir sorun olarak görüldüğü için sosyolojik alt yapıda incelenmek istenmiştir. Araştırma çerçevesinde cinsiyete dayalı eşitsizliği anlayabilme amacı ile toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, feminizm, queer kuram, hegemonik erkeklik kavramları ve eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı eşitsizliğin pekiştirilme durumları açıklanmaya çalışılmıştır. Eğitim kurumları bir ülkedeki ortak

değerlerin ve kültürün oluşmasına ve yayılmasına yardım eden önemli kurumlardır. Eğitim Fakültesi öğrencilerinin ileride eğitim kurumlarında öğretmen ve yönetici olarak görev yapacakları düşünüldüğünde, cinsiyet ayrımcılığına yönelik algı ve düşüncelerinin belirlenmesi, ileride eğitim kurumlarının cinsiyet eşitliğine dayalı bir kültüre sahip olması açısından önemlidir. Bu bağlamda bu çalışmada üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyete ilişkin yaşadığı tecrübelerle dayanarak eşitsizlik konusunda sosyal politikalar üretmek ve konunun çözüme ulaşmasına yardımcı olabilmektir. Bu çerçevede üniversite öğrencilerinin cinsiyete dayalı eşitsizlik davranışlarına ilişkin algıladıkları deneyimleri aşağıdaki alt amaçlar bağlamında incelenmiştir.

- 1- Eğitim fakültesindeki üniversite öğrencilerinin toplumda (aile, akraba, mahalle, sosyal çevre, vb. alanlarda) kadın ya da erkek olmak üzerine yaşadıkları eşitsizlik durumlarına dayalı deneyimlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
- 2- Eğitim fakültesindeki üniversite öğrencilerinin kendi ailelerinde kadın ya da erkek olmak üzerine yaşadıkları eşitsizlik durumlarına dayalı deneyimlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
- 3- Eğitim fakültesindeki üniversite öğrencilerinin eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı yaşadıkları eşitsizlik durumlarına dayalı deneyimlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
- 4- Eğitim fakültesindeki üniversite öğrencilerinin mesleki seçiminde cinsiyete dayalı yaşadıkları eşitsizlik durumlarına dayalı deneyimlerine ilişkin görüşleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Cinsiyete dayalı ayrımcılık, toplumun her kesiminde, eğitim seviyesi yüksek olan kişiler arasında bile görülmektedir (Öcal, 2021; Savaşkan, 2019). Eğitim sistemi, içinde eşitsizlik, ayrımcılık kavramları bulunmaması gereken kurumlardır. Eşitsizliğin pekiştirildiği bir ortamda özgürlük ve adalet kavramlarından söz edilebilmesi mümkün değildir. Araştırmanın önemi; üniversitelerde, cinsiyet eşitsizliği, ayrımcılık kavramlarına ilişkin farkındalıklarının arttırılması gerektiği durumudur. Eğitimciler toplumdaki değişimi başlatacak kişilerdir. Eğitimcilerin mesleki eğitim süresinde ayrımcılık ve eşitsizlik, kavramları üzerine zorunlu dersler almaları gerekmektedir. Hizmet içi programlar, düzenlenen seminerlerle eğitimler pekiştirilmelidir. Daha sağlıklı toplumların geliştirilebilmesi için, ayrımcılığın, eşitsizliklerin, cinsiyet ayrımcılığının ne olduğu, bu kavramlarla başa çıkma

yolları hakkında araştırmalar yapılmalıdır. Konuyla alakalı farkındalık yaratılması gerekliliği araştırmanın önemini vurgulamaktadır. Olumsuz davranışlar sergileyen aile, sosyal çevre, öğrenci, öğretmen ve öğretim görevlilerine karşı sistemsel tedbirlerin alınması oldukça önem taşımaktadır. Bu açıdan eğitim örgütlerinin şeffaf bir yapıda olması, öğrenci ve kurum çalışanlarının şikâyetlerini korkmadan dile getirebilmeleri önem arz etmektedir. Buna ek olarak ayrımcılık ve eşitsizlik ile ilgili olarak ulaşan şikâyetlerin ciddiyle araştırılması, örgüt ikliminin huzurlu, güvenli ve mutlu dolayısı ile başarılı olabilmesi için gereklilik arz etmektedir.

Sosyalleşme aracılığı ile bireyler cinsiyet rollerini öğrenerek çevreye uyum sağlar ve belirli davranışları benimser. Eğitim kurumları da sosyalleşmenin gerçekteştiği önemli alanlardır ve bu kurumlarda toplumsal cinsiyet kavramının yaratılarak pekiştirildiği söylenebilir. Eğitim kurumlarına düşen en büyük görev öğrencilerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin farkına varmasını sağlamak ve bu konuda bir eylem planı hazırlamaktır. Eğitim sistemi, içinde eşitsizlik, ayrımcılık barındırmayan toplumsal değişimi başlatacak en önemli örgüttür. Ataerkil sistemin egemenliğini sürdürdüğü, eşitsizliğin meşrulaştırıldığı durumlarda özgürlük ve adalet kavramlarından söz edilemez (Ergün, 1992). Cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılıkla ilgili yapılan her çalışma eğitim kurumlarında konuya dikkat çekecek ve konu ile ilgili duyarlılığı arttıracaktır. Üniversitelerin görevinin toplumun ileri yönde değişim ve gelişimine öncülük etmek olduğu için üniversiteler konu ile ilgili duyarlılık göstermekte öncü olması gereken kurumlardır. Yapılacak çalışmanın genel olarak yetişkinliğe ve iş hayatına yakın zamanda adım atacak gençler ile yapılması Türkiye'nin gelecekteki değişim ve dönüşümü açısından önemlidir.

1.4. Varsayımlar/Sayıtlar

Bu çalışmada, Uşak üniversitesi Eğitim Fakóltesi öğrencilerinin soruları içten ve doğru olarak cevaplandırdıkları varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Uşak üniversitesi Eğitim Fakóltesinde öğrenim gören öğrenciler ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Toplumsal Cinsiyet: Biyolojik kökene bağlı olmayan ve eşitsizliğe yol açan toplumun kadın ve erkekten beklediği rol, beklenti sorumluluk ve davranışlar (Oakley, 1972; Dökmen, 2004; Sancar, 2008).

1.7. Kısaltmalar

<i>CEDAW</i>	: Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Beyannamesi
<i>ETCEP</i>	: Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi
<i>İŞKUR</i>	: Türkiye İş Kurumu
<i>MEB</i>	: Milli Eğitim Bakanlığı
<i>OECD</i>	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
<i>TEPAV</i>	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
<i>TÜİK</i>	: Türkiye İstatistik Kurumu
<i>TSKB</i>	: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
<i>TOBB</i>	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

İKİNCİ BÖLÜM

2. Kavramsal/Kuramsal Çerçeve

Tezin ikinci bölümünde tez önerisinin konusuyla ilgili kavramsal çerçeve açıklanacak ve alan yazındaki araştırmalar incelenecektir. Öncelikle toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, sosyolojik kuramlar çerçevesinde incelenecek ardından toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin cinsiyete dayalı eşitsizlik ve meslek seçimi bağlamında eğitim kurumları üzerindeki etkisi incelenecektir. Daha sonra feminizm, queer kuram, hegemonik erkeklik kavramları cinsiyete dayalı eşitsizliği çözümleme amacı ile açıklanacaktır.

2.1. Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığını anlayabilmek için öncelikle toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet ve seksizm kavramlarının incelenmesi ve bu kavramların birbirleri ile olan ilişkileri sebep ve sonuçları bakımından araştırılmalıdır. Türkiye’de cinsiyete dayalı eşitsizliği önleme amaçlı yapılan çalışmalardan bahsetmek ülkemizdeki toplumsal cinsiyet kavramının etki ve sonuçlarını analiz edebilmek için önemlidir.

2.1.1. Toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet kavramları

Ayrımcılık kavramı, kendini bir sebepten dolayı (cinsiyet, ırk, dini inanç, sosyal sınıf) üstün gören sosyal bir grubun kendinden farklı olanlara gösterdiği olumsuz davranışlar olarak açıklanabilir (Denny, 1998). Cinsiyet ayrımcılığı, bireylerin biyolojik cinsiyetlerine bağlı olarak, bireylere adaletsiz davranılması, sosyal haklarının kısıtlanmasıdır. Cinsiyet ayrımcılığının konuları; kadınların aşağılanması, sosyal hayatta ve işyerinde kısıtlanması, yetersiz görülmesi, dışlanması, şiddet görmesi, değersizleştirilmesi, eşit fırsat ve imkanların sunulmamasıdır.

Cinsiyet ayrımcılığı günümüzde dahi karşılaşılan toplumsal ve sosyolojik tabanlı bir problemdir. Cinsiyet ayrımcılığı, özellikle de kadına karşı yapılan ayrımcılık sosyolojinin temel konularından biridir. Cinsiyet kavramı; bireyin kendisi üzerinde kontrolünün olmadığı, kendisine verilen değiştirilemez bir statü ya da sosyal konum olarak açıklanabilir (Sullivan, 2003). Toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet kavramları birbirlerinden ayrı kavramlardır. Biyolojik cinsiyet kavramı fiziksel anlamda kullanılırken, toplumsal cinsiyet kavramı, toplum tarafından tanımlanan sosyal ve kültürel rol beklentileri olarak tanımlanabilir (Cherry, 2005). Biyolojik cinsiyet kavramı

evrensel olarak değişmeyen genetik farklılıkların üzerinde dururken, toplumsal cinsiyet kavramı rol ve beklentiler açısından farklı kültürlerle göre değişebilmektedir (Demirbilek, 2007). Toplumsal cinsiyet bireylerin toplumdaki rollerinin biyolojik cinsiyete dayalı olarak belirlenmesidir (Unger ve Crawford, 1992). Toplumsal cinsiyet; biyolojik cinsiyet kavramına dayalı olarak ‘kadınsı’ ve ‘erkeksi’ olarak düşünülen kavramları içine alır. Bazı davranış ve tutumların belirli bir cinsiyetle özdeşleştirilmesi ve sadece o biyolojik cinsiyete uygun olarak görülmesi toplumsal cinsiyet kavramının temelini oluşturur. Erkek, kadın görevi olarak bazı eylemleri etiketlemek; örneğin çocuk bakmak, ev işi yapmak gibi görevlerin kadın işi olarak etiketlenmesi toplumsal cinsiyet kavramının sonuçlarındandır. Toplumsal cinsiyet kavramı ile dikkat çekici bir nokta kavramın zaman içinde dönemlere, topluma ve kültüre göre değişkenlik gösterebilmesidir.

2.1.2. Seksizm

Cinsiyet eşitsizliği seksizm kavramı ile açıklanabilir. Seksizizmde karşı cinsin zayıf olduğuna inanarak kendini üstün görme, cinsiyete dayalı zarar veren tutum ve davranışlar göstererek karşı tarafın yaşam alanını kısıtlama görülür (Sullivan, 2003). Mitchel (1995) Feminizm adlı kitabında cinsiyetçiliği fallokrasinin (penis egemenliği) bir sonucu olarak erkeklerin karşı cins üzerindeki üstünlüklerini pekiştirmek için kapitalizmin yarattığı tüm sosyal, siyasal, ekonomik, hukuki ve kültürel olanakları kullanması olarak açıklamaktadır Cinsiyete dayalı herhangi bir ayrım cinsiyet ayrımcılığı olarak adlandırılabilir. Cinsiyetçilik, belirli bir biyolojik cinsiyete ait olarak düşünülen özelliklerin sınırlandırılmasıdır. Toplumsal cinsiyet rolleri toplumun kültürüne göre bireye dayatılır ve toplumun norm ve beklentilerine göre sorumluluklar verilerek desteklenmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı kadına karşı bazı adaletsiz yaptırımları dayatma açısından incelenmelidir. Kadına ve erkeğe biyolojik cinsiyete bağlı kalarak farklı sosyal statü ve rol verilmesi bireyler arası eşitsizliğe sebep olarak kadını geri plana atmaktadır. Geri plana atılan kadın sağlık, eğitim alanlarında sosyal hayatta ve meslek seçiminde kısıtlanır ve özgürce davranamaz. İki cinsiyet arasındaki bu adil olmayan durum toplum baskısı yaratarak kadınların kendileri gerçekleştirememesine sebep olmaktadır (Demirgöz Bal, 2014). Kitiş ve Bilgici’nin 2007 yılında yaptıkları bir araştırma doğu ve güneydoğu illerinde yaşayan kadınların bir erkeğin izni ya da denetimi olmadan hastaneye gidemediklerini, doktor erkekse sağlık hizmeti alamadıklarını göstermiştir. Aynı araştırmaya göre erkeklerin % 56’sı, eşinin onayı dışında hareket eden kadına şiddet

uygulanabilir görüşünü desteklediği elde edilen bulgular arasındadır. Kültürel norm ve değerlerin kadınları sadece psikolojik olarak değil fizyolojik sağlıklarını da etkiledikleri yapılan araştırmalarda açık bir şekilde görülebilmektedir.

2.1.3. Türkiye’de cinsiyete dayalı eşitsizliği önleme amaçlı yapılan çalışmalar

Demokratik yasalar yaparak ve yürüterek kadın ve erkeğin aynı hak ve fırsatlara sahip olması devletin temel görevleri arasındadır. Türkiye’ de kadın ve erkek arasındaki eşitliği sağlamak amacıyla atılan ilk adım 1924 yılında yapılan Tevhidi Tedrisat Kanunudur. Tevhidi Tedrisat Kanunu ile eğitimde kadınlara fırsat eşitliği sağlanmıştır. Diğer bi adım ise 1934 anayasasında kabul edilen kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmasıdır. Birleşmiş Milletler (BM) düzeyindeki 9 temel insan hakları sözleşmesinden biri olan Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) 2000 yılında imzalanmış, 2001 yılında anayasada aile kavramında eşlerin eşit olduğu, 2004 yılında kadın ve erkeklerin eşit olduğu belirtilmiştir (Nalbant ve Korkmaz 2019). 2006’da “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” başlıklı başbakanlık genelgesi yayınlanmıştır. 2011’de ise İstanbul Sözleşmesi imzalanmıştır (Gültekin, 2021). Tepav tarafından yapılan “81 İlde Türkiye’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi” adlı kadınların iş gücüne katılım oranları ile ilgili araştırmanın bulguları incelendiğinde 2021 yılında Türkiye’nin Avrupa ülkeleri arasında sonuncu olduğu belirtilmiştir. Türkiye’nin 81 ilinin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından birbirlerinden çok farklı performanslara sahip olması önemlidir. TOBB, TSKB ve TEPAV tarafından yapılan çalışmada siyaset, ekonomi ve üretimde cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği incelenmiş ve 81 il arasında kıyaslama yapılmıştır. Çalışmanın bulguları incelendiğinde en eşitlikçi ilin Muğla ili olduğu cinsiyetler arası eşitsizliğin en fazla olduğu ilin Muş olduğu saptanmıştır. Eğitime katılım cinsiyet eşitliği sıralamasında en iyi derece almasına rağmen eşitlikten uzakta görülmektedir. Kadınların siyasete katılım oranı incelendiğinde bulgular bu oranın AB ülkelerinin altında olduğunu göstermektedir. Kadınların erkeklere oranla daha az sendikalı olduğu ve erkeklerle aynı işi yapmasına rağmen daha az ücret aldığı çalışmada raporlanmıştır. Çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde Türkiye’nin cinsiyet eşitsizliğini önlemek için daha fazla politika üretmesi gerektiği vurgulanmaktadır. OECD ülkelerinde her yüz kadından 59’u istihdama katılırken, Türkiye İş Kurumu’nun (İŞKUR) verilerine göre 2020 yılındaki işçi alımlarında kadın oranı yüzde 29’dur.

2.2. Sosyolojik Yaklaşımlar

Sosyoloji, sosyal hayattaki her türlü alanı ve ilişkiyi araştıran, inceleyen neden sonuç bağlantısını irdeleyen toplumbilim olarak tanımlanabilir (Bahar, 2009). Sanayi devrimi ve Fransız İhtilali ile beraber ekonomideki ve çalışma koşullarındaki toplumsal değişiklikler insanları daha fazla düşünmeye ve sorgulamaya yöneltmiş ve bireysel özgürlük kavramı önem kazanmıştır. Sosyoloji birey ile toplum, aile, sosyal çevre yapısı arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin zamanla hangi koşullar altında değiştiğini araştırır ve inceler. Politika, ekonomi, sınıf, ırk, cinsiyet ayrımcılığı, eşitsizlik gibi insanı ilgilendiren her türlü konu sosyolojinin incelediği alanlar arasındadır. Sosyoloji, yöneten ve yönetilen, eşitsizlik gibi evrensel sorunlarla ilgilenir. Toplumsal sorunları neden sonuç ilişkisi kurarak genellemelere ulaşır. Kadınların erkeklere göre daha düşük bir toplumsal konuma sahip olması birçok toplumda görülen sosyolojik bir konudur. Sosyologlar cinsiyet ayrımcılığını bireylerin kişilik, kimlik, inanç, düşünce, tutum ve düşüncelerini belirleyen ve farklılıkların oluşmasına sebep olan bir sistem olarak tanımlarlar (Sullivan, 2003). Sosyolojik yaklaşımlar toplumsal yapıyı incelemek ve anlamlandırmak amacı ile cinsiyet ayrımcılığını farklı temellere dayanarak açıklamaktadır.

2.2.1. Fonksiyonalist (işlevselci) yaklaşım

Fonksiyonalist yaklaşım cinsiyet ayrımını rol farklılaşması ve işbölümü açısından inceler (Stolley, 2005). Teori cinsiyet kavramını iki açıdan incelemektedir. Birinci grup aile kurumunu destekleyerek ailenin devamının bireylerin fiziksel ve mental olarak korunması için önemine vurgu yapar. Toplumsal uyum ve işbirliği açısından aile, sistemi sağlıklı bir şekilde devamlı kıldığı için önemli bir faktördür. Birinci gruba göre geleneksel iş bölümü toplum açısından sağlıklıdır ve devam ettirilmelidir. İkinci gruba göre ise cinsiyete dayalı sosyal rol, beklenti ve normlar yeniden düzenlenmelidir (Demirbilek, 2007). Bu gruba göre cinsiyete dayalı iş bölümü rolleri günümüzde değişmesine rağmen kadına yönelik algının değişmemesi ayrımcılık problemini oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre; eski çağlardan beri toplumun devamlılığı kadının annelik ve toplayıcılık rolü, erkeğin ise avcılık ve savaş rolü üzerindeki işbölümüne dayanır. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklar ve hamilelik dönemi kadınları dış dünyada güçsüz kılarak kısıtlamıştır (Can, 2013). Kadının üreme yetisi ve erkeğe göre fiziksel olarak daha güçsüz olması ilkel çağlardan itibaren ev ve çocuk bakımı sorumluluğunu üstlenmesine sebep olmuş ve erkeği

dış dünyada avlanma ve çalışmaya yönlendirmiştir. Sanayi devrimi sonrası toplumsal yapının değişmesine rağmen, kadına atfedilen beklenti ve rollerin değişmemesi eşitsizliğin temelini oluşturmaktadır. Sanayi devrimi fiziksel güç anlamında erkeğe duyulan ihtiyacı azaltmış, tıp alanındaki gelişmeler bebek ölümlerinin azalmasına sebep olmuş, doğum kontrol yöntemleri kadınların hamilelik süreleri azalmış ve böylece kadınların iş gücüne katılması önündeki engeller ilkel çağlara oranla azalmıştır. Tüm bunlara rağmen değişmeyen beklenti ve geleneksel işbölümü cinsiyet ayrımcılığına sebep olmaktadır (Demirbilek, 2007). Zaman içinde toplum yapısı değişmiş fakat kadına dayatılan davranış ve düşünce kalıpları değişmemiştir. İki cins arasındaki biyolojik farklılıkların oluşturduğu fiziksel özellikler hayatta kalma savaşında etkili olmuştur. Kadının üreme potansiyeli annelik rolünü almasını, erkeğin ise fiziksel gücü erkek egemenliğini bir şekilde evrensel hale getirmiştir. Toplum iki cinse farklı roller öğretmeyi amaçlamış, kadınlara annelik ve duygusal sorumluluk almayı, erkeğe ise mesleki uzmanlaşmayı dayatmıştır (Coleman ve Kerbo, 2002; Henslin, 2003). Mevcut aile yapısı ve toplumsal cinsiyet rolleri düzenlenmeli ve değiştirilmelidir.

2.2.2. Çatışmacı yaklaşım

Çatışmacı yaklaşım; cinsiyet eşitsizliğini kadın ve erkek arasındaki çatışmaya dayandırarak açıklar. Engels' a göre fiziksel ve ekonomik gücün erkekte olması erkeği egemen kılar (Can, 2013). Kapitalizm erkeğin mülk sahibi ve mirasçı olması yoluyla erkek egemen toplumu destekleyerek cinsiyet ayrımcılığının temelini oluşturur. Kapitalist sistem kadınları tüketici sıfatı ile adlandırırken, erkeği ekonomik kaynaklara sahip, kontrol gücü olan olarak nitelemektedir. Bu durum erkek egemen sistemi desteklerken kadını güçsüzleştirmeye sebep olur. Kadınlar ev işleri ile uğraşarak çalışsalar bile sistemin içinde gelir elde edememektedir. Endüstri devrimi ile kadınlar iş gücüne katılmaya başlamış, erkekler ise bu durumu bir otorite sarsılması olarak görmüş ve kadınlarla rekabet haline girerek onları sindirmeye çalışmışlardır (Ecevit, 1998). Çatışmacı kuram destekçileri toplumsal kurumların bazı grupların diğerleri üzerindeki egemenliğine dayandığını ileri sürmektedir. Çatışma sınıf mücadelesini ve patron ile işçi arasında değil, daha geniş bir alanda 'ebeveynler ve çocuklar, kocalar ve eşler, gençler ve yaşlılar, hastalar ve sağlıklılar, beyazlar ve beyaz olmayanlar, heteroseksüeller ve LGBTQ, kadınlar ve erkekler' arasında meydana gelir. Bunlar arasında daha az gelire sahip olan azınlık grup, daha fazla gelire sahip olan çoğunluk grup tarafından ezilir (Linsay, 2020). Çatışmacı yaklaşım ayrımcılığın sadece kadına karşı olmadığını üzerinde durur. Eşitsizlik güçlü olan grubun

zayıf olan grubun üzerinde iktidar olmasına dayanır. Problemin çözümü ise ancak sosyal değişim ve adalet ise sağlanır (Coleman, 2002).

2.2.3. Etkileşimci yaklaşım

Etkileşimci yaklaşıma göre ise toplumsal cinsiyet toplum tarafından oluşturularak sosyalleşme yolu ile bireylere öğretilir. Bireyler toplumun biçimlendirdiği davranışlara uygun davranmazlarsa eleştirilir, toplumdan dışlanarak soyutlanır (Demirbilek, 2007). Çocukluktan itibaren aile, okul, medya tarafından kadınlara sessizlik, özerk olamama ve otoriteye uyma öğretilirken erkeklere dominantlık, özgürlük, girişimcilik öğretilerek cinsel kimlik oluşturulmaktadır (Coleman, 2002).

Etkileşimci yaklaşıma göre cinsiyet eşitliği ancak roller zıt bir şekilde, geleneksel rollerden farklı şekilde öğretilerek sağlanabilir. Örneğin; kadınlara aktif ve bağımsız olmak, erkeklere pasif ve bağımlı olmaları gerektiği öğretilmelidir (Henslin, 2003).

2.3. Feminist Yaklaşım

Feminist yaklaşım da kadın erkek arasındaki eşitsizlikleri biyolojik cinsiyet farklılıkları ile açıklamaktadır. 17. Yüzyıldan itibaren feminizmin birçok farklı türü ortaya çıkmıştır. Endüstrileşme ve modernleşme süreçleriyle kadınlar sosyo ekonomik özgürlüğü elde ederek feminist bilinci oluşturmuştur. Aydınlanma dönemi ile beraber kadınların ataerkil sistemin yarattığı kısıtlayıcı etmenlerden kurtulmak için her alanda eşitlik ve özgürlük arayışı feminist hareketi oluşturmuştur. Feminizm bu bağlamda toplumsal cinsiyet kavramını sorgular ve toplumsal cinsiyet kavramının yarattığı ayrımcılığa karşı durarak cinsiyetsizliği savunur. Feminist teori kadının yerini sadece ev içinde değil, toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlarda da ele alır. Feminist hareket eski çağlardan bu yana süregelen erkek egemen sisteme karşı çıkarak, kadınların sosyal, hukuki ve mesleki anlamda erkeklerle aynı haklara sahip olması ve toplumsal cinsiyete karşı eşitsizliği ortadan kaldırmak için mücadele vermektedir. (Donovan, 2005). Feminizm kadını temel alarak, kadın üzerinden erkek egemenliğini, kadının baskılanmasını ve sosyal, siyasal, ekonomik, hukuki ve kültürel anlamda pasifleştirilmesini toplumsal bir hareketten politik bir duruşa taşıyarak tartışır. Tarihsel süreç içinde farklı fikirlere, algılara ve kuramlara dayanan feminist yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Dikici, 2016).

Feminizmin tarihinin ve gelişiminin anlaşılması için kullanılan bir araç olan dalga metaforu bazı feminist yazarlar tarafından zaman zaman eleştirilirken, bazı yazarlar tarafından ise feminist tarihin dönemsel odak noktalarını anlamak açısından yararlı olarak görülmüştür. Bazı yazarların dalga metaforunun sınıflandırma anlamında kullanılması ile gördüğü sorun, dalga metaforunun feminist kültürü azımsadığı ve belirli ideolojiler üzerine keskin ayrımlar yapması üzerinedir. Feminizm dalgaları bir önceki dalga kapsamındaki söylemleri içermenin yanı sıra, geliştiği dönemdeki toplumsal yapının gerektirdiği durumlar içerisinde gelişmiştir. Tüm feminizm türleri ayrıntılı inceleyebilmek mümkün olmadığından çalışmada belirli dönem içinde dikkat çeken feminizm akımlarına değinilecektir.

2.3.1. Birinci dalga feminizm

68 öncesi kuşağı tanımlayan birinci dalga feminizm, erkeklerle kadınların yasal olarak aynı haklara sahip olması gerektiği üzerine ortaya çıkmıştır. Feminizm kavramı 18. Yüzyılda İngiltere’de Wollstonecraft tarafından yazılan bir makale ile akademik camiaya girmiştir. (Taş, 2016). Birinci dalga feminizm kadınların oy kullanma, işe alma, erkeklerle eşit eğitim ve ücret alabilme, mülk sahibi olabilme adına başlamıştır. İnsan hakları ve bağımsız bildirgelerinde kadınlara ait hak ve özgürlüklere değinilmediğine dikkat çekerek ataerkil sistemi eleştirmiştir. Birinci dalga feminist akımın sonucunda zaman içinde ataerkil yapıyla mücadelede iyi bir yol kat edilerek kadınlara oy hakkı tanınmış, Fransa’da eğitimde fırsat eşitliliği, eşit iş ve ücret konularında çalışmalara başlanmıştır (Taş, 2016).

Liberal feminizm ilk gelişen feminizm hareketi olup özgürlükçü düşünceye dayanır. Sarah Grimke, Marry Wollstonecraft, Frances Wright ve Seneca Falls erkek ve kadın arasında bir fark olmadığını vurgulayan aydınlanmacı liberal feminist düşünürlerdir. (Çak, 2010; Dikici, 2016). Liberal Feminizme göre kadın hakları yasalar ve eğitim yoluyla erkek hakları ile eşit bir konuma getirilmelidir (Önsöz, 2008; Dikici, 2016). Liberal feminist teori eşit eğitim ve eşit ücret kavramları üzerinde durup her anlamda cinsiyete dayalı fırsat eşitsizliğine karşı çıkar. Liberal feminizm iş ortamındaki şartları eşitlemek için iş yerlerinde kreş açılması gerektiğini vurgulamaktadır. Kadınların çocuk bakma sorumluluğunun azaltılması ile iş yerinde eşitliğin sağlanabileceğini savunmaktadır. Liberal feminizme göre eşitlikçi yasalarla kadınlar eğitimde ve iş ortamında desteklenerek erkeğe olan bağılıklarından kurtulmalıdır. Kadınların temel haklara sahip olması, oy kullanabilmesi, mülkiyet sahibi olabilmesi, boşanmadan sonra

bazı haklara sahip olması bu bağılılıktan kurtulabilmesi için gereklidir. Kamusal ve özel alanda kadınlar için özgürlük sağlanmalıdır (Taş, 2016).

2.3.2. İkinci dalga feminizm

70' lerden sonra ortaya çıkan ikinci dalga feminizm kız kardeşlik kavramı üzerinde durarak tüm kadınları hedef göstermiştir. Tüm kadınların ortak bir şekilde ataerkil sistem tarafından baskılandığına ve sömürüldüğüne dikkat çekmiştir. Tüm kadınların ortak bir çatı altında işbirliği yaparak ataerkil sisteme karşı duran bir politikayı savunmaları gerektiğine dikkat çekmiştir (Erdoğan, 2021). İkinci dalga feminism 1970' lerde doğum kontrolü, cinsellik, kürtaj, şiddet, taciz gibi kadınların kendi bedenlerine sahip olma düşüncesi üzerine hareket etmiştir. Tıbbi olanaklardan tüm kadınların eşit bir şekilde faydalanabilmesi ve ilaçlara ulaşım ikinci dalga feminist akımın ortaya çıkmasındaki ana sebep olarak görülebilir. Birinci dalga feminizmle yasa ile kadın hakları güvence altına alınmış olsa da pratikte gerçekleştirilmemesi, aile içinde sömürünün devam etmesi kadın örgütlerin karşı çıktığı mücadele durumları arasındadır. İkinci dalga feminist akımla beraber kadınların beden algısı değişmiş ve kadın bedeninin erkekten bağımsız, kendi denetimleri altında olması gerektiğini savunmuşlardır. Bu akımın sonunda bazı ülkelerde kürtaj hakkı yasalaştırılmıştır. Feminizm kavramının daha geniş bir çerçevede incelenmesi, yapılan çalışmaların artması ve toplumsal cinsiyet kavramının üzerinde durulması ikinci dalga feminizm ile gerçekleşmiştir (Özsöz, 2018).

Fransız İhtilali ile ortaya çıkan eşitlik ve özgürlük kavramlarının bir sonucu olarak Feminizm akımı ortaya çıkmıştır. İlk dalgada siyasal haklardan bahsedilirken ikinci dalga feminizm ile sosyal ve ekonomik haklar için yapılan mücadele sistemleşmeye başlamıştır. Örgütlenen ikinci dalga feminizm kürtaj ve beden algısı üzerinde uzun bir yol kat edilerek kadınların bilinçlenmesi sağlanmıştır. Bilinçlenme ile birlikte kadınlar ev içi ve çocuk bakımı ile sınırlandırılma durumunu sorgulayarak kamusal alanda eşit hak talep etmeye başlamıştır. Birinci dalga feminist akım anayasal haklarda eşitlik üzerinde dururken ardından gelen ikinci akım ataerkil sistemi sorgulamış, üçüncü dalga ise biyolojik cinsiyetin yanı sıra sınıf, köken gibi ayrımcılıklara karşı durmuştur. Biyolojik cinsiyetlere bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı rol ve sorumlulukların adaletsizliği özellikle kadınlar üzerinde psikolojik ve fizyolojik bir sömürü düzeni oluşturmaktadır. Eşitlik olgusunun sadece ve sadece sözde olup fiilen gerçekleştirilmemesi yıllar boyunca kadını ötekileştirerek ev içine hapseden ataerkil sistemin getirisiidir.

Beauvoir' in (2019) feminist felsefesi kadının ikincilleştirilerek ötekileşmesinin engellenmesi amacını taşır. Beauvoir (2019) *İkinci Cinsiyet* adlı kitabında kadının başkaları için değil, kendi için var olması gerektiğine vurgu yapar. Freud'un ortaya koyduğu penis kıskançlığı teorisine karşı çıkarak kadınların eksik hissetme durumunu yok sayar. Beauvoir (2019) kitabında içkinlik halini edilgen olma, boyunduruk altında olma, emre göre itaat etme hali olarak tanımlar ve kadınların ikincil olmayı, ötekileştirilmeyi, dolayısı ile içkin olma durumunu reddetmesi gerektiğinin altını çizer. Beauvoir (2019) aşkınlık olarak nitelendirdiği kavramla ise özgür ve etkin olma durumu, özne olarak görülen ataerkilliği anlatır. Beauvoir' a (1970) göre ataerkil sistem her zaman süregelen bir yapıda olmamıştır. Eski çağlardaki anaerkil yapıdan ataerkil yapıya tarımla beraber yerleşik hayata geçildiğini belirterek kadınların annelik ve doğurganlık kavramları içine hapsedilmesine karşı çıkar. Beauvoir' a (2019) göre kadınlar toplum kültürünün yarattığı gelenek, görenek, kural ve normların oluşturduğu evlilik ve annelik ile kendilerini içkinliğe ve edilgenliğe mahkûm etmiştir. Kadın cinsiyeti kendini, varoluşunu reddederek, erkeği mutlak özne olan, erkeğin dışında başka, ikincil olarak tanımlar. Beauvoir' a (2019) göre gerçek özgürlük, kadının ve erkeğin farklılıklarını kabul ederek, ayrı ayrı özneler olarak eşitlikçi bir şekilde var olmasından geçer. Kadınlar ancak ve ancak kendilerini başka, öteki, ikincil görmeden özgürlüklerini ele alarak toplumsal baskıdan uzakta kendilerini gerçekleştirebilirler.

Varoluşçu feminist Fransız yazar Simone de Beauvoir İkinci dünya Savaşı sonrasında yayınladığı *İkinci Cinsiyet* (2019) adlı eserinde kadının nasıl ikincil olarak konumlandırıldığı üzerinde durarak kadın sorunlarını ele alır. Simone de Beauvoir'a (2019) göre ataerkil sistemin getirisi olan toplumsal cinsiyetin oluşturduğu ideal kadın efsanesinin devamı erkek egemen sistemin kadınlar tarafından benimsenmesi ile sağlanır. Simone de Beauvoir' a göre kadını kadın yapan biyolojik cinsiyeti değil, toplum kültürünün dayattığı etmenlerdir. Ataerkil sistem toplumsal kültür ile beraber kadını ötekileştirerek baskılamaktadır. Kadınlar evlilik kurumu ve beraberinde gelen annelik ile kısıtlanarak içkinliğe hapsedilmiştir. Beauvoir (1993) erkek cinsinin egemenliğini doğayı toprağı sömürerek elde ettiği gibi kadını da sömürerek sürdürdüğünün altını çizer. Simone de Beauvoir kadının içkin olma halini özgürleşmesine engel olunarak pasifleştirilerek dış dünyadan uzak tutularak kendini gerçekleştirememesi olarak tanımlar. Gerçek özgürlük ancak bilinçlenerek, bireysel farkındalığı arttırarak ve dış dünyadaki üretime katılarak sağlanabilir (Beauvoir, 2019).

Beauvoir' a (2010) göre evlilik ve annelik kadını içkinliğe sürükleyen yapılardır. Toplumsal cinsiyetin sebep olduğu kadını ev işleri ve annelikle özdeşleştirme durumu kadını pasifliğe, karar alamamaya, ev içi mahkûmluğa ve kadının özgürlüğünün kısıtlanmasına sebep olmuştur. Toplumsal kültür bir evlilik içinde ev içi sorumluluklarla ve annelikle bütünleşen ideal kadın figürünü kadınlara dayatır. Bu ideal kadın figürü sürekli olarak kocası ve çocuklarının her türlü ihtiyacını karşılamakla ve evin tüm sorumluluğunu almakla yükümlüdür. Aksi bir role bürünen kadın ise aykırı ve sindirilmesi, baskılanması gereken kadındır. Erkeğe karşı itaatkâr, boyun eğen, kısıtlanan, çocuğun ve evin tüm sorumluluğu dayatılan ve bu sorumluluğu yerine getiren kadın ideal olarak algılanmaktadır. Beauvoir'a (2010) göre evlilik iki cins tarafından da bilinçli bir şekilde yapılmalıdır. Günümüzde ise beraberlikten çok erkeğin cinsel, üreme, temizlik, bakım ve yemek ihtiyaçlarını giderme amacı ile başlatılarak toplumsal yapının ve ataerkil sistemin sürdürülmesini sağlamaktadır. Bu anlayışta kadın nesne olarak görülürken, erkeğe de ekonomik olarak kadını geçindirme sorumluluğu vermiştir. Kadın ise toplumda kendini birey olarak kabul ettirebilmek için evliliği bir statü kazanma olarak görebilmektedir (Beauvoir, 2010).

Marksist ve sosyalist feminizm kadınların ezilmişliğini ortak ve bütün bir mesele olarak ele almak yerine sınıf ayrımcılığı, ırk gibi konular açısından ele almıştır. Marks ve Engels'in görüşleri, Marksist feminist teorinin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Teoriye göre tüm kadınlar ataerkil sistem tarafından kısıtlanmaktadır fakat sınıf ve ırk ayrımcılığı açısından ele alındığında tüm kadınlar eşit derecede baskı ve ezilmişliğe maruz kalmamaktadır. Kadınlar ev içinde ev işleri ve çocuk bakımı ile ev dışında sosyal hayat ve iş hayatında baskılanmaktadırlar (Erdoğan, 2021). Radikal feministlere karşı çıkarak kadınların hepsinin ortak ezilmişliğinden çok, ezilmişliğin ırka, sosyal statüye ve kültüre göre değiştiğinin altını çizerler. Marksist feministlere göre eşitsizlik biyolojik cinsiyete bağımlı olarak değil sınıfsal ayrımdan kaynaklanmaktadır. Marksist ve sosyalist feminizme göre ataerkilliğin kökleri özel mülkiyete dayanır. Kapitalizm mülkiyeti az sayıdaki erkeğin egemenliği altına vererek eşitsizliği destekler. Kapitalizm cinsiyet eşitsizliğine ve kadın istismarına dayanır (Dikici, 2016). Ekonomik güç kadını kontrol etmek için kullanılır ve etnik köken gibi diğer ayrımcılık türleriyle neredeyse aynı temele dayanır. Ataerkillik ve özel mülkiyetin ortaya çıkması ile kadın eve hapsolmuş ve eşitsizlik derinleşmiştir. Kadının ikinci konumdan birinci konuma erişebilmesi ancak kapitalist sistemin yıkılması ile gerçekleşecektir. Teoriye göre aile kurumu ortadan kaldırılmalı ve ev işleri ekonomiye dayandırılmalıdır. Kadınlar ancak ev

işlerinden kurtulursa özgürleşebilecektir. Marksist feminist teoriye göre toplumsal eşitsizlik ataerkillik ve kapitalizm üzerinden çözümlenmelidir (Tong, 2006).

Radikal feminizm 1960 lı yılların sonunda Amerika’da ortaya çıkmıştır. Feminizm hareketinin bir başka kolu radikal feminizme göre, kadına yönelik tüm baskı, cinsiyet rolleri ve erkek egemenliğine karşı çıkarak ortadan kalkabilir. Radikal feminizm, ikinci dalga feminizmle ortaya çıkmış ve erkek egemenliğinin tamamen ortadan kaldırılması için mücadele etmiştir. Radikal feministlere göre aile, din ve evlilik kurumu kadını ezen, sömüren ve kısıtlayan kurumlardır (Erdoğan, 2021). Aile kurumu ataerkil sistemi dolayısı ile kadınların kısıtlanmasını pekiştirdiği için ortadan kaldırılmalıdır. Ataerkil sistem yerine anaerkil sistem hüküm sürmeli kadınlar erkeksi özelliklere sahip olmamalı, aksine kadınsal özellikler yüceltilmelidir. Radikal feminizm kadın vücudu ve üreme becerisinin eşitsizliğe yol açtığını savunarak politik çerçevede kadınların cinsel anlamda özgür olmalarına dikkat çekmiştir (Dikici, 2016). Radikal feminist teori kapitalizm yıkılsa bile ataerkil sistemin devam edeceği vurgular. Kadının ikincil görülmesini önlemek ancak ve ancak ataerkil sistemin yıkılması ile gerçekleşebilmektedir. Radikal feminizme göre tıp ve teknoloji sayesinde çocuğun kadın bedeni dışında üretilmesi gerekir ve aile kavramları ortadan kalkmalıdır (Demirbilek, 2007).

2.3.3. Üçüncü dalga feminizm

Üçüncü dalga feminizm, 80’lerde ikinci dalga feminizdeki eksikliklere karşı ortaya çıkmış ve hareket, kadın sorunlarının tüm dünya kadınlarının ortak sorunu olduğu üzerinde durmuştur. ikinci dalganın kadın sorunlarını sadece beyaz kadınlarla sınırlamasını üçüncü dalga reddetmiş ve kadın sorunlarının evrenselliği üzerinde durmuştur. ikinci dalgadan farklı olarak üçüncü dalga; ırk, dil, etnik kimlik, cinsel yönelim gibi etmenlerin üzerinde durarak farklılıkları benimsemiş ve siyaset yaratmayı hedeflemiştir (Özüdoğru, 2018).

Judith Butler’ın “Queer Kuramı” toplumsal cinsiyet kavramının yarattığı kimliğe karşı durarak toplumsal cinsiyet sosyolojisinde politik bir duruşu ifade etmektedir. 90’ lı yıllarda toplumsal cinsiyet ile ilgili Amerikalı filozof Judith Butler tarafından queer kuram geliştirilmiştir. Queer kuram ile Butler sadece heteroseksüelliğin var olmadığını, kalıplaşmış yargılar ve normlar dışında düşünülmesi gerektiğini vurgulayarak bir bakıma feminizmin eleştirisini yapmıştır. Başlarda hakaret anlamında kullanılan ‘queer’ kelimesi günümüzde eşcinsel anlamında kullanılmaktadır ve politik bir ifadeyi temsil etmektedir.

Sadece toplumsal cinsiyet anlamında değil, sınıf ve ırk açısından da düşünülmesi gereken queer teori, her türlü ikiliğe ve ötekileştirmeye karşı çıkan bir politik duruş sergilemektedir. Butler' a göre feminizm belirli bir cinsiyetin durumunu sorunsallaştırarak ayrımcılığı kendisi yaratır. Sadece cinsiyet rolleri değil, cinsiyetin kendisi de toplumsaldır ve ötekileştirmeye sebep olmaktadır. Feminizmin sadece kadın öznesine odaklanması ayrımcılığa ve dolayısı ile iktidarın daha da güçlenmesine sebep olmaktadır. Queer Teorisi özneyi kadın olarak nitelemek yerine farklılıklara kapısını açmaktadır (Gültekin, 2021). Butler toplumsal cinsiyetin siyaset ve kültür tarafından üretildiğini, ayrı ele alınamayacağı, feminizmin tek bir ortak dili olamayacağını, evrenselliğin kadın kimliği açısından problem yaratan bir durum olduğunu belirtir. Toplumsal cinsiyet kavramının sadece iki cins ile sınırlandırılmaması gerektiğini sosyal, siyasi, ekonomik alanlarda da toplumsal cinsiyet kavramını sorgulamaktadır. Butler Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi (2014) adlı eserinde geleneksellik ve gelenek dışı düşünme üzerine sorgulama yapmaktadır. Teori normal kelimesinin ne demek olduğunu, ataerkil heteroseksüel sistemde normalin nasıl oluşturulduğunu, cinsel kimliklerin süreklilik ve kesinliğini sorgular. Toplumsal cinsiyetin meydana getirdiği doğal olarak algılananların temelde baskın ve egemen grup tarafından oluşturulduğunu dolayısı ile iktidardan ve politikadan bağımsız olarak düşünölemeyeceğine vurgu yapar (Hıdır, 2014). Butler'a göre iktidarın yarattığı eril ve dişil algıyı yıkararak toplumsal cinsiyet ve feminizm kavramlarını ayrı ayrı ele almak gereklidir. Feminizmi toplumsal cinsiyet kavramı ile beraber savunmak bir nevi ataerkil heteroseksüelliği kabul etmekten ibarettir (Özkazanç, 2013). Feminist teori ve queer teori bir bakıma iç içe geçmiştir. Bazı noktaları ortak iken birbirinden ayrıştığı alanlar da görölebilir. Feminizm toplumsal cinsiyet ve cinsiyet üzerine odaklanırken, queer teori cinsiyet ve cinselliğin üzerinde durur. Queer kuram LGBT kimliklerini de içine alarak sınırlarını genişletir. Queer teori temelde her türlü biyolojik kategoriyi reddeder. Kadın olarak kategorize edilen bireylerin ikili cinsiyet olarak düşünöldüğünde ezildiğine vurgu yapar fakat güç dengesinin değişme durumunda da yine bir tarafın iktidarlaşacağından bahseder (Marinucci, 2020). Queer teori normal diye adlandırılan durumların ve değerlerin ne olduğunu, normalin hangi sınırlara dayandığını incelerken, normali eleştirir ve tanımsızlık güder. Etiket ve tanımlara karşı çıkarak toplumda normal olarak kabul edilen ikili olma durumunun egemen grubun dayatmasının bir sonucu olduğunu savunur. Butler' a göre özünde kimlikler belirsiz ve değişkendir, belirli kalıp ve düşünce biçimlerine sığdırılmazlar. Kesin ve belirli cinsel kimlikler belirli bir grubun egemen olmasına sebep olarak kişileri

sınırlandırır ve belirli bir hegemonyanın boyunduruğu altına sokmaktadır (Kineşçi, 2018). Butler' a göre cinsiyet normal olmayan bir kavramdır ve toplumsal cinsiyet siyasi iktidardan bağımsız düşünülemez. Cinsiyeti inşaa eden toplumsal kültürdür. Teori cinsiyete dayalı tüm kimlikleri reddeder. Butler 'siyah kadın olmak ve beyaz kadın olmak aynı şey değildir' diyerek teorinin sadece cinsel kimlik üzerine kurulu olmadığını sınıfsal ve ırksal ayrımlara da vurgu yaptığının üzerinde durur (Demiral, 2017).

2.3.4. Dördüncü dalga feminizm

Günümüzde internet ve sosyal medya feminist bilincin yaygınlaşması açısından önemli ölçüde kullanılmaktadır. Feminizm üzerine dönen tartışmalar sanal âlemde genişleyerek giderek daha da fazla yankı uyandırmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde bir yapımcının cinsel taciz ile ilgili suçlanmasıyla başlayan 'me too' adlı akım dördüncü dalga feminist akımı başlatmış ve sosyal medyada kadınların tacize karşı duruşu büyük tepki çekmiştir. Bu bağlamda feminist akım sosyal medyada evrensel bir dil oluşturarak modern çağda eşitlik ve hak arayışına küresel olarak uyumlanmıştır (Özdemir ve Aydemir, 2019). Dijital mecra ile özdeşleşen dördüncü dalga 2010'lu yıllarda başlamış ve ilk kez The Guardian gazetesi yazarı Kira Cochrane (2013) tarafından dile getirilmiştir. Daha çok cinsel taciz karşıtı söylemlerde bulunan dördüncü dalga, medya ve televizyon tarafından kadın bedeninin metalaştırılarak nesne olarak görülmesine ve kadın bedeninin ticari amaçla kullanılmasına karşı çıkmaktadır. Dijital feminizm ile dünyada herhangi bir ülkede kadınların cinsel ya da fiziksel şiddete uğraması ile ilgili haberlerin sosyal ağlarda hızla yayılması sağlanarak kadın dayanışmasını güçlenmiştir. Diğer dalgalardan farklı olarak trans bireylerin haklarına odaklanan dördüncü dalga feminizm kadınların belirli kalıplara sığdırılarak belirli fiziksel özelliklerin yüceltilmesine karşı durmaktadır. Dördüncü dalga feminizm bir anlamda kadın sorunlarına dikkatleri tekrardan çekerek toplumsal kurumların cinsiyetçi politikalarını gözden geçirmelerine neden olmuştur (Gömceli, 2023).

Eğitimde cinsiyet eşitsizliği dijital feminizmin tartıştığı konular arasındadır. Dijital feminizmin en çok önem verdiği konulardan biri akademide ve eğitim yönetiminde kadınların oranıdır. Dijital feminizm erkeksi olarak nitelendirilen yöneticiliğin sadece erkekler tarafından yapılmasına karşı durur. Karar verme, objektif olma, girişimci olma, otoriter olma gibi yöneticilikle özdeşleşen özellikler toplum tarafından kadınlardan çok erkekler için uygun görülmektedir. Bu durum, toplumda öncü olması gereken eğitim ku-

rumlarında da yaşanmaktadır. Ülkemizde kadın öğretmen sayısı çok olsa da eğitimde yönetici olan kadın sayısı oldukça düşüktür. Okul müdürlerinden % 9' u, il milli eğitim müdürlerinin % 2 si, kadınlardan oluşmaktadır (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2020). Kadın yöneticilerin eğitim sektöründe daha da fazla var olması, kız çocuklarının okutulmasını da destekleyen bir durumdur. Eğitim kurumları topluma örnek teşkil ettiğinden öncelikle eğitim kurumlarında kadın yönetici oranı arttırılmalıdır. 'Cam tavan' diye adlandırılan kadınların kariyerlerinde ilerleyebilmelerinin önündeki toplumsal cinsiyete dayalı psikolojik engeller kadınların yönetici olmalarını engellemektedir. Toplumsal cinsiyet tarafından kadınlara dayatılan ev içi sorumluluklar, annelikle özdeşleştirilen görev ve sorumluluklar kadınların mesai dışı çalışmasını engelleyerek yöneticiliği düşünmemesine sebep olmaktadır (Bulut ve Çelikten, 2021).

Siyasal anlamda eşitlik amaçlayan birinci dalga feminizm, ikinci dalga ile beraber çalışma hayatında ve sosyal hayatta eşitlik üzerine odaklanmış, üçüncü dalga ise sadece üst sınıf beyaz kadının sorunlarına odaklanmak yerine sınıf, kültür, ırk farklılıklarına sahip olan kadınların haklarını da korumaya önem vermiştir. Dördüncü dalga ise günümüzde sanal ortamda gelişmiştir. Dördüncü dalga feminizmin döneminin bitmemiş olmasından kaynaklı, dördüncü dalganın bakış açısını net olarak belirtmek henüz mümkün olmamaktadır. Zaman içinde yayılan feminist kültür kadınların oy hakkına sahip olmasıyla başlayarak kadınların eğitim alma, miras, boşanma, çalışma hayatına katılma, kendi bedenleri üzerinde hak sahibi olabilme gibi haklar kazanmasına yol açmıştır. Feminist hareket toplumsal cinsiyetin zorunlu kıldığı görev ve sorumlulukları sorgulayarak feminist bilinci oluşturmuş ve ataerkil düzeni sarsarak kadınların üzerindeki toplumsal baskıyı henüz daha tamamen yok edemese de zamanla azaltmıştır.

2.4. Hegemonik Erkeklik

Toplumsal cinsiyet rollerinin algı ve etkilerini sadece feminist çalışmalar açısından incelemek yeterli değildir. Ataerkil sistemin egemenliğinin sebep olduğu kadının her alanda kısıtlanması durumu erkeklik biçimlerini kapitalizm ve iktidarlık açısından da incelemeyi gerektirmektedir. Ataerkil sistemin oluşturduğu belirli bir erkeklik biçiminin diğer erkeklik türleri üzerinde egemenlik kurması hegemonik erkeklik olarak tanımlanabilir. Hegemonik erkek çoğunlukla kabul edilen ideal bir tipi yansıtmaktadır (Connell, 1987). Toplumsallaşma sürecinde toplumsal cinsiyetin oluşturduğu erkeklik biçimi sert, baskın, baskıcı, kural koyan, karar veren, güçlü, iktidar tanımlamaları ile özdeşleştirilir. İkinci dalga feminizm hareketi sırasında ortaya çıkan

eleştirel erkeklik çalışmaları erkeklik tanımı ve toplumsal cinsiyetin erkeklik üzerine etkileri üzerinde durmuştur. (Akça ve Ergül, 2014). Connell'in (1987) Toplumsal Cinsiyet ve İktidar adlı eseri hegemonik erkeklikle ilgili yazılan en önemli eserlerden biri olarak kabul edilir. Connell (1987) eserinde birden fazla erkeklik biçimi olduğunu ve hegemonik erkekliğin zaman içinde kültürden kültüre ve hatta yere göre değişebildiğini vurgulamaktadır. Erkeklik biçimleri Connell' a göre değişen farklı koşullara göre yeniden biçimlendirilebilmektedir. Modernleşme ile birlikte ortaya çıkan sorunlara çözüm yaratabilen erkeklik biçimlerinin hegemonik erkekliğe dönüşmesi Connell' a göre muhtemel bir durumdur. Ortaya çıkan yeni koşullara çözüm bulan ve mevcut duruma karşı gelen erkeklik biçimleri zaman içinde hegemonik erkekliğe dönüşecektir. Connell (1987) ekonomi, siyaset, kültür gibi etmenlerin zaman içindeki değişiminin toplumsal cinsiyet üzerindeki değişime neden olabileceğinden bahseder. Zamanla değişen iktidar, üretim ilişkileri erkeklik tanımlarının değişmesine de yol açabilmektedir. Connell' in odaklandığı durum farklı kültürde tarih, mekân, koşullar değişse bile erkek kadını ikinci konumda gören egemen sistemin çoğunlukla değişmediğidir. Connell' a (1987) göre erkeklik biçimleri birden fazla olsa bile aralarından bir tanesi toplum tarafından ideal olarak kabul edilir ve çoğunluk bu erkeklik biçimine ulaşmaya çalışır. Her ne kadar hegemonik erkeklik değişiklik gösterse de ortak nokta ataerkillik ve heteroseksüellik üzerine kuruludur. Tüm bu erkeklik biçimlerindeki hiyerarşi açık ve net bir şekilde görülebilmektedir.

2.4.1. Hegemonik erkeklik biçimleri

Yapısalcı cinsiyet kuramı çerçevesinde Connell ve Messerschmitte (2005) tek bir tip erkeklik biçiminin olmadığından bahsederek suç ortağı erkeklik diye adlandırdıkları erkeklik biçimini ataerkilliği kabul ederek kadını ötekileştiren, kısıtlayan erkeklik biçiminden bahseder. Madun erkekler homoseksüellikle ilişkilendirilirken, Marjinal erkekler ırk, sınıf ayrımcılığına hegomonik erkekler tarafından maruz bırakılan erkeklerdir. Onlara göre erkelerin çoğu bu erkeklik biçimini kabul ederek kadını ikinci konuma atmaktadır. Hegemonik erkeklik diğer erkeklik türlerine sahip olan erkekler ve kadınlar ile ortak bir şekilde devam ettirilir. Connell (1987) girişimci, rekabetçi olma gibi neoliberal özellikleri erkeklik biçimleri ile özdeşleştirir ve eskiden var olan ailesine bağlı dindar erkekliğin neoliberal ekonomi ile dönüştüğüne dikkat çeker. Ona göre kapitalizm ile beraber aile kurumuna önem vermeyen, benmerkezci, teknolojiyi iyi kullanan,

hayatını kariyerinde yükselmeye adanmış şirket sahipleri ya da üst düzey yöneticileri yenisidünyada hegemonik erkeklik tanımlarını değiştirmektedir.

2.4.2. Türkiye’de hegemonik erkeklik

Toplumsal cinsiyetin belirli erkeklik rollerine ikişkin dayatması çocukluk yıllarından itibaren öncelikle ailede ebeveynler tarafından pekiştirilmektedir. Hegemonik erkeklik tanımında, kişilikleri oluşurken çocuklar daha çok anneleri ile vakit geçirdikleri için annelerin de rolünün büyük olduğu unutulmamalıdır (şenol ve Erdem, 2017). Okullar ve sosyal evre hegemonik erkekliğin tanımının oluşmasında aileden sonra gelen önemli unsurlardır (Aydın ve Atalay, 2021)

Hegomonik erkeklik Türkiye açısından incelendiğinde, Türkiye’de erkeklik biçimleri sünnet, askerlik, evlilik ve meslek kavramları ile ilişkilendirilmiştir (Sancar, 2009). Bozok 2018 yılında yazdığı makalede Türkiye’deki babalık biçimlerini ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik biçimleri açısından incelemiş, baba figürünü ‘sabahtan akşama kadar çalışan, eve ekmek getiren, aile reisi, ailenin direği, çocukları ile pek yakınlaşamayan ve ev işi yapmayan’ erkek olarak tanımlamıştır. Önceki yıllarda askerlikle betimlenen, şiddeti meşrulaştıran hegemonik erkeklik özellikleri neoliberalizmin getirisi olan kariyerde yükselme ve ekonomik gelir odaklı değerlerle yer değiştirmiştir. Türkiye’de eskinin aksine girişimci, şehirli, çalışan kadınla evli ve ev, araba sahibi erkekler hegemonikleşmiştir. Türkiye’de hegemonik erkeklik mekân ilişkisi incelendiğinde ev içi feminist çalışmalarda bahsedildiği gibi kadına ait alan olarak görölür iken ev dışında tüm alanlar hegemonik erkeğe aittir. Ev ile ilgili tüm konularla hegemonik erkek ilgilenmeyip kendini ev dışındaki alanlarla tanımlamalıdır. Zamanla değişen bu durum artık yerini tek başına yaşayan ve evi ile ilgilenen erkek hegemonikleşmeye başlamaktadır (Özbay, 2013).

2.4.3. Goldberg ve erkeklik

Ataerkiye dayalı toplumsal cinsiyet eşişsizliği sadece kadınları değil, erkekleri de toplumun beklentilerini karşılayabilme durumu açısından etkilemektedir. Erkeklerle de ataerkil sistem tarafından belirli roller biçilmiş ve bu rollerin içine hapsedilmiştir. Çocukluktan başlayan bu kısıtlanma ve toplumun beklentilerini karşılamada zorunda bırakılma durumu zaman içinde erkekleri tahrip edici hale gelmiştir. Goldberg (1992) Erkek Olmanın Tehlikeleri adlı eserinde toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeklerin üzerine yüklenen kendini ispatlama çabasının erkeklerin ruh ve fiziksel sağlıklarında

problemlere yol açtığıнын altını çizmiştir. Goldberg erkek kurtuluşçuluğu toplumsal hareketi üzerine yazdığı kitabında ataerkil yapının erkekler üzerindeki tehlikelerine dikkat çekerek erkek kurtuluşçuluğu hareketini desteklemiştir. Goldberg' e göre (1992) her ne kadar erkek egemen, baskı kuran, kısıtlayan grup olarak görülse de sürekli kendini kanıtlama çabası içinde olarak aslında toplumun dayattığı yüklerin altında ezilmektedir. Erkeğin toplum tarafından kabulü ataerkil kurallar sınırları içinde ancak dayatılan sorumlulukları yerine getirmekle olacaktır.

Cinsiyet eşitsizliği algısını anlamak ve çözümlemek adına sadece kadınlara dayatılan değil, erkekleri de kısıtlayan durumları incelemek gerekmedir. Çocukluktan itibaren erkeklerden güçlü, cesaretli, sert, duygusuz, kontrolcü olma gibi erkeklikle özdeşleştirilen erkeklik özelliklerini taşımakla yükümlü olma, kadınsı davranmama gibi özelliklere sahip olmaları istenmiş, sünnet olma, askerlik yapma, spor yapma, aileye bakmakla sorumlu olma durumları ile sürekli bir şekilde kendilerini kanıtlama çabası içinde olmaları beklenmiştir. Duygularını gizlemek zorunda bırakılma, hislerini ifade edememe, gururlu, kararlı olmak zorunda olma, duyguların ve öfkenin bastırılması durumuna sebep vererek küfretme, hakaret etme, şiddet gösterme gibi eğilimlerin oluşumuna sebep olmuştur. Egemenliklerini koruma ve sürdürme çabası her zaman erkekliklerini şiddet ve öfke ile kanıtlama durumlarını beraberinde getirmiştir (Çelik, 2016). Kendi aralarında bile bu mücadele devam etmiş ve heteroseksüel olmayan farklı davranış sergileyen sıra dışı gruplara karşı bir ötekileştirme, baskı kurma durumu oluşmuştur (Bozok, 2019).

2.5. Eğitim Kurumları ve Cinsiyete Dayalı Eşitsizlik

Toplum, içinde yaşayan bireylerin karakter özellikleri ve kişilik yapılarının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Toplumsal yapı ve kültür bireylerin kendini tanımlama biçimlerinde büyük ölçüde etkili olduğundan birey kendini toplumsal yapı ve ortak kültürden bağımsız hissedemez (Özdemir, 2006). Toplumlar kendi kültürlerine, ihtiyaçlarına ve üretim şekillerine göre biyolojik cinsiyetlere belirli roller atfederek cinsiyet farklılıklarını oluştururlar. Sosyal çevrenin çocuklara karşı olan davranış ve tutumları, çocukların hayal gücü, beceri, yetkinlik ve algılarında etkilidir. Çocuklar toplumsal yapının kendilerine karşı verdiği dönütlerle yeteneklerini keşfeder ve kendilerini şekillendirir. Bu durum ileride meslek seçiminde de son derece etkilidir. Hayal kuramayan, yeteneğini keşfedememiş bir bireyin meslek seçimini doğru yapması mümkün değildir. Toplum biyolojik cinsiyetleri belirli mesleklerle özdeşleştirdiğinde

çocukların hayal gücü ve yeteneklerini sınırlandırmış olur (Gündüz ve Tarhan, 2017). Eğitim kurumları kamusal alanda yasal olarak kural koyma gücü olan ve etkileyici ve kısıtlayıcı bir şekilde davranışları devamlı olarak şekillendiren kurumlardır (Göktürk ve Ağın, 2020).

Toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesinde ilkökul çağının, dolayısı ile ilkokulların, ilkökul öğretmenlerinin, ders materyallerinin etkisi çok büyüktür. Çocuklar toplumsallaşma süreci içinde aile kültürünün yanı sıra okul kültürü ile belirli düşünce kalıplarını öğrenerek, belirli davranış ve tutum geliştir ve kişiliklerini oluşturur (Adler, 1992). Pierre Bourdieu Yeniden Üretim (2015) adlı eserinde okul başarısı, kültürel sermaye ve sınıf ayrımcılığı kavramların üzerinde durarak eğitim kurumlarının başarısının kültürel sermayeden bağımsız düşünölemeyeceğini vurgulamaktadır. Bourdieu' ya göre toplumsal tabakalaşma kültürel sermayeden beslenerek okul ortamında sürdürölerek pekiştirilmektedir. Bourdieu kitabında habitusun kişinin ait olduğu sosyal sınıfın normlarına uygun bir şekilde davranması ve bu normları benimsemesi olarak tanımlamaktadır. Habitus kültürel sermaye tarafından meydana getirilerek okullarda devam ettirilir. Eğitim kurumları bu noktada sosyal sınıfları pekiştirerek eşitsizliğı sağlayan kurumlardır. Alt tabaka sosyal sınıfa ait olan öğrencilerin üst tabaka sosyal sınıfa ait olan öğrencilerden daha az imkân ve olanaklara sahip olması durumu açıkça gözlenmektedir. Üst tabaka sınıfa ait olan öğrencilerin meslek seçiminde egemen olma, işletme, fabrika sahibi olma ve yönetme eğilimi görülürken, alt tabakaya ait öğrencilerde sistemin bir parçası olarak yönetilme ve az maaşla çalışma ve bu durumu kabullenme mevcut eğitim sistemi tarafından dayatılmaktadır. Eğitim kurumları vasıtası ile üst tabaka ailelerden gelen öğrenciler başarılı olurken, alt tabakaya ait aileler eğitim kurumlarından elde edilecek başarının elzem olduğu düşüncesi dayatılarak sistemin devamı sağlanır. Bu durumda eğitimde fırsat eşitliğinden bahsetmek pek de mümkün değildir (Bourdieu ve Passeron, 2014).

Bourdieu'ya göre eğitim kurumları üst tabakaya ait bireylerin hâkimiyet ve egemenliklerini destekleyerek pekiştirmekte ve alt tabakaya ait bireylere simgesel bir şiddet uygulamaktadır. Alt tabakaya ait bireylerin üst tabaka grup ile özdeşleştirilen meslekleri icra edebilmeleri son derece az rastlanan bir durumdur. Burada kastedilen simgesel şiddet ayrıştırma, kısıtlama ve sınırlama olarak görölmektedir. Eğitim kurumları da bireyleri belirli düşünce ve davranış kalıpları ile biçimlendirerek sınırlandırmakta, eşitsizliğı ve hiyerarşiyi meşrulaştırmaktadır. Kültürel sermaye aileler tarafından nesilden nesile aktararak devam ettirilmektedir. Okul ve ailenin işbirliğı ile kültürel

sermaye oluşturularak sosyal sınıfların varlığı sürdürülmektedir. Bu durumda sınıf ayrılıklarına dayalı eşitsizlikler eğitim kurumları tarafından yasallaştırılıp normalleştirilerek benimsetilmektedir (Önsöz, 2009; Yanıklar, 2010; Göktürk ve Ağın 2020). Aile ve sosyal çevre tarafından sahip olunan kültürel sermayenin yarattığı ayrıcalıklı durumlar, yetenekler eğitim kurumları tarafından yok sayılarak kurumlarda eşitlik algısı vurgulanmaktadır. Ekonomik durumu iyi ve eğitilmiş aile çocukları sosyal ortamda kullanılan dil, sözcük sayısı, farklı sosyal aktivitelere katılma, sahip olunan imkânlardan dolayı daha fazla gezme, seyahat etme, gerektiğinde özel ders alma şansına sahiptir. Ekonomik durumu ve eğitim seviyesi düşük ailelerden gelen çocukların akademik ortamda daha başarılı olması elbette daha muhtemeldir. Her türlü eşitsizliğe rağmen eğitim kurumları eğitimde fırsat eşitliği yarattığını savunmaktadır (Göktürk ve Ağın, 2020).

Sınıfsal tabakalaşmanın yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik de eğitim kurumlarında pekiştirilmektedir. Eğitim hayatları boyunca öğrencilere yol gösteren ve eğitim kurumlarının en önemli unsuru olan öğretmenin farklı biyolojik cinsiyetlere sahip öğrencilere karşı olan tutum ve davranışların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmedeki rolü yadsınamaz. Öğretmenlerin cinsiyet algılarını belirlemek, okulların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmede etkisini ortaya çıkarmada yardımcı olacaktır. Öğretmenlerin davranış, düşünce, tutum, hal ve hareketleri öğrencileri tarafından örnek alındığı için sınıflarda eşitlikçi davranış göstermeleri cinsiyete dayalı eşitsizlikle mücadelede önem arz etmektedir. Öğretmenlerin kız öğrencilere hassas, duygulu, sessiz gibi söylemlerde bulunması, erkek öğrencilere hareketli, güçlü, haylaz gibi etiketleme yapmaları, cinsiyete dayalı oturma düzeni uygulamaları, cinsiyete dayalı kıyafet seçimime müdahaleleri eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı eşitsizlik durumlarını pekiştirmektedir. Öğretmenlerin cinsiyet eşitsizliğine karşı mücadele eden tavırlar sergilemesi cinsiyete dayalı eşitsizliği önlemede kilit bir faktördür (Koyuncu Şahin vd., 2018).

Cinsiyetçi söylemlerin var olduğu bir toplumda yetişen bireylerin eşitlik kavramını tam olarak benimseyemeyeceği ortadadır. Eğitim kurumlarında öğretmenler, yöneticiler ve eğitim materyalleri tarafından kullanılan dil eşitlikçi bir dünya görüşüne sahip olabilmek için anahtar bir kavramdır. Öğretmenlik bir meslek olarak geleneksel kadın rolüne uygun görüldüğü için anaokulu ve ilköğretim öğretmenlerinin çoğunlukla kadın olması toplum tarafından içselleştirilmiş bir durumdur. Yine geleneksel cinsiyetçi bakış açısıyla değerlendirildiğinde karar verme, egemen olma, dominantlık kavramları ile

özdeşleştirilen yöneticilik, erkek öğretmenlere atfedilmekte ve kadın öğretmenler tarafından tercih edilmemektedir. Bu durum okulların cinsiyete dayalı eşitsizliği pekiştiren kurumlar olduğu gerçeğini açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin; Kız ve erkek öğrencilerin yan yana oturtulmamaları, farklı biyolojik cinsiyete sahip öğrencileri farklı oyun grubu kurmaları için desteklemek, iki cinsin birbirini tanımalarına engel olmakta ve iki cins arasındaki muhtemel arkadaşlığı engellemektedir. Yapılan etkinlik, tören ve kutlamalarda kızlara pasif, kırılgan, narin erkeklere kahraman, cesur gibi özelliklerin atfedilmesi cinsiyetçiliğin pekiştiren diğer örneklerdendir. Tüm bu pekiştirme durumları meslek seçiminde etkili faktörlerdir. meslek seçiminde toplumsal cinsiyete dayalı rol, beklenti, davranış ve önyargılardan çok, kişisel yetenek, beceri ve hayallerin dikkate alınması gerektiği okullarda özellikle vurgulanmalıdır. Toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçiminde ne derece etkili olduğu yükseköğrenim tercihlerinde net bir şekilde görülmektedir. Sosyal bilimler ve dil-edebiyat gibi alanlar çoğunlukla kadınlar tarafından tercih edilirken, teknik bilimler ve mühendislik gibi alanlar erkekler tarafından tercih edilmektedir.

2.6. İlgili Araştırmalar

Literatür incelendiğinde yapılan araştırmalarda okulların toplumsal cinsiyete dayalı eşitliği sağlamada yetersiz kaldığı bulgulanmıştır. Mili Eğitim Bakanlığı tarafından desteklenen ETCEP adlı projenin bulguları, araştırmanın yapıldığı okullarda öğrencilerin cinsiyet eşitliği konusunda geleneksel bakış açısına sahip olduğunu belirlemiştir. Bu okullarda görev yapan öğretmenlerin de cinsiyet eşitsizliğini pekiştirerek geleneksel dil ve davranış sergiledikleri görülmüştür. Yöneticilerin erkek olmasının tüm eğitimciler tarafından normal karşılandığı araştırmanın bulguları arasındadır. Çalışma kapsamında bu okullarda okutulan ders kitapları da incelenmiş ve genel olarak okutulan kitapların toplumsal cinsiyet rollerini güçlendirdiği belirlenmiştir (ETCEP, 2017;Tuncer ve Şen, 2018).

Asan (2010) yaptığı çalışmada ve öğretmenlerin cinsiyet algısını belirlemeyi ve ilkökul kitaplarında toplumsal cinsiyet incelemesi yapmayı hedeflemiştir. Araştırmanın bulgularında ilkökul ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayandığı görülmektedir. Kitaplarda erkekler para kazanan, ev geçindiren, sorumluluk alan sosyal varlıklar olarak tanımlanırken, kadınlar beslenme, temizlik, annelik gibi kavramlarla tanımlanmıştır. Fiziksel güç gerektiren meslekler erkek mesleği olarak tanımlanırken, annelik rolü gerektiren hemşirelik, öğretmenlik gibi meslekler kadınlara atfedilmiştir.

Araştırmanın bulgularında erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre daha fazla cinsiyetçi düşüncelere sahip olduğu ve bunu sınıflarında yansıttıkları görülmüştür (2010).

Gündüz ve Tarhan'ın (2017) yılında yaptıkları çalışmada ilkokul öğrencilerinin gözünden toplumsal cinsiyete dayalı meslek algısını belirlemek için bilim kadınlarını konu alan çizgi filmler ilkokul öğrencilerine izletilmiş ve sonrasında algıdaki değişiklik saptanmaya çalışılmıştır. İzletilen filmler sonrasında öğrencilerde kadınların istedikleri meslekleri yapabileceklerine dair düşünceler olumlu yönde değişmiştir.

Sarıtaş ve Şahin (2018) 2015-2016 eğitim öğretim yılında ilkokullarda okutulan MEB tarafından onaylı Hayat Bilgisi ders kitapları üzerine bir çalışma yürütmüş ve metinler incelendiğinde ilkokul hayat bilgisi kitaplarında ev işleri, temizlik, yemek, çocuk bakımı konuları ile annenin ilgilendiği, babaninsa ara sıra anneye yardımcı oluğu bulgulanmıştır. Çalışmanın bulgularında babanın ev dışı sorumluluklarda, fiziksel güç gerektiren tamirat işleri, otorite isteyen görevlerde ve karar alma durumlarında aktif rol aldığı saptanmıştır. Bu durum ilkokula giden çocukların toplumsal cinsiyete dayalı kadın erkek rolleri ayrımı yapmalarına ve toplumsal cinsiyete dayalı meslek seçimine dair inançlarını pekiştirmede büyük ölçüde etkilidir. Yapılan tüm çalışmalarda ataerkil sistemin dayattığı geleneksel rollerin hala devam ettiği gözlemlenmiş ve bu durumun sosyal hayatta ve de meslek seçiminde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliği pekiştirdiği belirtilmiştir.

Polat'ın (2010) yaptığı çalışmada eğitim kurumlarındaki toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik ve bu eşitsizliğin eğitim kurumlarında nasıl pekiştirildiği incelenmiştir. Bulgular incelendiğinde eğitim kurumlarının; öğretmenlerin, yöneticilerin, sınıf içinde kullanılan ders içerikleri ve etkinlikler ile sınıf içinde ve dışında kullanılan cinsiyetçi dil ile farkında olmadan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliği nasıl pekiştirdiğine ve bu durumun ulusal gelişime ne derece ket vurduğuna vurgu yapılmıştır. Çalışmada duygu, davranış, tutum ve kültürün dil aracılığı ile aktarıldığı önemle vurgulanmıştır ve kadına ait fiziksel ve duygusal özelliklerin dilimizde nasıl alay edici ve aşağılayıcı tavırda kullanıldığı üzerine dikkat çekilmiştir. Çalışmada, atasözleri, deyimlerin ve söylemlerin toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik açısından incelenmesi ve toplumda kullanılan ortak dilin ne derece cinsiyetçi olduğunu ortaya koymaktadır.

Kurtuluş'un (2019) tez çalışmasında araştırmanın sonuçlarına göre anne eğitim durumu kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine stres yaşamasını etkilemektedir. Kadın üniversite öğrencilerinin anne eğitim durumu arttıkça toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine düşüncelerinin ve yaşadığı stresin arttığı belirlenmiştir.

Alabaş vd. (2019) Türkiye’de bir devlet üniversitesindeki 2260 öğrencinin toplumsal cinsiyet algılarının bazı sosyodemografik özellikler ile ilişkilerini incelenmiştir. Toplumsal cinsiyet algısını etkileyen değişkenlerin cinsiyet, öğrenim gördükleri üniversite birimi, ailenin sosyal çevresi, yaşanılan alan ve öğrenim gördükleri yer olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucunda erkek katılımcıların daha geleneksel anlayışta olduğu, kadınların daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet anlayışına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, kadınlar erkeklere göre daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet bakış açısına sahiptir. Belirli yaş gruplarına göre toplumsal cinsiyet algısı değişmemektedir. Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı yerleşim yerleri incelendiğinde şehir merkezinde yaşayan öğrencilerin kırsal kesime oranla toplumsal cinsiyet algısının daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Devlet yurtlarında yaşayan öğrencilerin diğer kurumlara göre toplumsal cinsiyet algısının daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Gönel vd. (2012) tarafından yapılan çalışmada alan, meslek seçiminin cinsiyet ayrımcılığı ile olan ilişkisine değinilmiştir. Çalışma, kadın öğrencilerin ‘kız mesleği’ olarak adlandırılan meslekler arasında yer alan edebiyat ve eğitim alanlarında çok daha fazla yer aldığına vurgu yapmaktadır. Çalışmada vurgulanan bir diğer nokta, kadın öğrencilerin ailelerinin daha üst gelir grubunda yer almasıdır. Maddi durumu iyi olmayan ailelerde erkek öğrencilerin öncelikle okutulması dikkat çeken ve cinsiyet ayrımcılığını pekiştiren bir durumdur. Araştırmadan edinilen bulgulara göre Türkiye’de kadınların yükseköğrenime katılabilmeleri için, ebeveynlerinin maddi durumlarının iyi ve daha eğitilmiş olmaları gerekmektedir.

Demirbilek (2007) cinsiyet ayrımcılığını sosyolojik yaklaşımlar açısından incelemek ve cinsiyet ayrımcılığını önleme amacı ile bir makale yazmış ve cinsiyet ayrımcılığının evrensel bir sorun olduğunun altını çizmiştir. Cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili sorunların ayrımcılığa maruz kalan grup ile ilgili olmadığı, dahası toplumun her kesiminin başa çıkması gereken bir durum olduğunun önemini vurgulamıştır.

‘Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açıları’ adlı araştırmanın bulgularına göre erkeklerin iş hayatı, toplumsal yaşam, evlilik ve aile hayatı üzerine hala daha geleneksel bakış açısına sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu anlamda üniversitelerin tam olarak hedeflediği aydın bireyler yetiştirmek hedeflerini gerçekleştiremediği ve cinsiyet ayrımcılığı konusunda dikkat çekilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Vefikuluçay vd., 2007).

2010-2011 eğitim yılında Erzurum Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunda kalan gönüllü 507 öğrenci ile yapılan çalışmada öğrencilerin orta düzeyde olumlu cinsiyet

eşitliği tutumuna sahip oldukları belirlenmiştir. Süper ve Anadolu lisesinde okuyan kız öğrencilerin cinsiyet eşitliği algılarının daha yüksek düzeyde, olumlu olması bulgular arasında dikkat çekicidir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla eşitlikçi cinsiyete yönelik düşünceleri olumlu derecede yüksektir. Üniversite öğrencileri ile cinsiyet eşitliği ile ilgili neden ve nasıl sorularına cevap aramak için nitel yöntemlerle araştırmalar yapılması gerektiğinin önemi vurgulanmıştır (Sis Çelik vd., 2013).

448 öğrenci ile cinsiyet rollerinin toplumsal, aile, evlilik hayatı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmada erkeklerin kadınlara oranla daha geleneksel görüşleri olduğu saptanmıştır. Araştırmanın bulguları üniversite son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarını ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Araştırma üniversitelerin aydın bireyler yetiştirebilmesi için toplumsal cinsiyet ve eşitsizlik konusunda daha hassas olmaları gerektiği ve üniversitelerin cinsiyet eşitsizliği konusunda önlem almak ve adım atmak ile ilgili başta gelen kurumlar olduğunun önemini vurgulamaktadır (Vefikuluçay vd., 2007).

Sağlık yüksekokulunda öğrenim gören 217 hemşirelik öğrencisi ile toplumsal cinsiyet konusundaki tutumlarını etkileyen faktörleri saptamak amacı ile yapılan çalışmada, erkeğin para kazanmak, evine bakmak zorunda bırakılması, her zaman güçlü, kararlı, sert davranmak zorunda bırakılması depresyon ve stresin etkisi ile çeşitli fiziksel sağlık sorunlarına sebep olduğu vurgulanmıştır. Kadınların çocuk doğurmak ve bakmak zorunda hissettirilmesinin psikolojik ve fizyolojik sağlık sorunlarına sebep olduğu makalenin dikkat çeken noktalarındır. Literatürde yükseköğrenim seviyesi olan ebeveynlerin daha eşitlikçi algıları olduğu vurgulanmaktadır. Baba eğitim seviyesinin önemi de çalışmada değinilen konulardandır. Sosyoekonomik düzeyi düşük olan ailelerden gelen kadınların sosyoekonomik düzeyi yüksek olan ailelere göre cinsiyet eşitsizliği tutumlarının olumsuz olduğu belirtilmiştir (Aydın vd., 2016).

Esen'in (2013) çalışmasında eğitim kurumlarının cinsiyet rolleri üzerindeki etkisi incelenmiş ve okulların cinsiyet ayrımcılığını pekiştiren kurumlar olduğu ileri sürülmüştür. Araştırmanın bulguları incelendiğinde erkekler ilköğretimde, kadınlar ise ortaöğretim sırasında cinsiyet ayrımcılığını hissetmişlerdir. Çalışmada cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığının öğretmenler tarafından da gerçekleştirilebildiğinin altı çizilmiştir. Kadınların yanı sıra erkeklerin de cinsiyete dayalı eşitsizliğe maruz kaldığı makalenin dikkat çekici noktalarındandır. Cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmadığını iddia edenlerin aslında ayrımcılığının ne olduğunu bilmediği ortaya çıkmıştır. Çoğunluk olarak erkek öğretmenler tarafından kullanılan cinsiyetçi dil kız öğrenciler tarafından fark

edilmektedir. Kullanılan cinsiyetçi dilin özellikle kız öğrencilere geleneksel rollerin dayatılması amaçlı olduğu vurgulanmıştır.

İnönü Üniversitesi'nde öğrenim gören 43 lisans öğrencisi ile toplumsal cinsiyet rolleri ve şiddete yönelik tutumlarını saptamak amacıyla gerçekleştirilen çalışmada toplumsal cinsiyet rollerinin dayatılmasından dolayı erkeklerin şiddete daha fazla eğilimli olduğu vurgulanmıştır. Sosyal hayatta dayatılan güçlü olma ve iktidar olma savaşı erkeklerin şiddete meyilli olmalarında büyük bir etmendir. Çalışmadan elde edilen bulgular incelendiğinde, cinsiyet faktörünün toplumsal cinsiyet rolleri ve fiziksel şiddete yönelik tutumları etkilediği saptanmıştır. Kız öğrenciler eşitlikçi tutuma sahip olup şiddeti kabul etmemektedir. Çalışmanın bulguları literatür ile doğru orantılıdır. Geleneksel tutuma sahip erkek öğrencilerin şiddete meyilli olma durumları toplum tarafından dayatılan toplumsal cinsiyet rolleri ile açıklanabilmektedir. Okunulan bölümün de toplumsal cinsiyet rolleri ve fiziksel şiddete yönelik tutumları üzerinde bir faktör olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgulara sağlık alanında okuyan öğrencilerin daha eşitlikçi ve şiddete karşı oldukları anlaşılmaktadır. Buna ek olarak sosyal alanlarda okuyan öğrenciler şiddeti daha az onaylamaktadır. Anne çalışma durumu da toplumsal cinsiyet rolleri ve fiziksel şiddete yönelik tutumlar açısından araştırılmış ve sonuçlara göre annesi çalışan öğrencilerin daha eşitlikçi olduğu, fiziksel şiddeti onaylamadığı görülmüştür. Çalışmada eşitlikçi ailelerin çocuklarının şiddete daha az meyilli olduklarından söz edilmektedir. Anne ve babası yükseköğrenim görmüş, orta gelirli ve küçük aile çocuklarının eşitlikçi tutumu en fazla benimsediği araştırmanın önemli bulguları arasındadır (Uçar vd., 2017).

Gaziantep de bir Vakıf Üniversitesinde 2014-2015 öğretim yılında 641 öğrenci ile yapılan çalışmada öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre toplumsal cinsiyet rolleri açısından öğrencilerin genel olarak eşitlikçi tutuma sahip oldukları görülmüştür. Literatürden farklı olarak çalışmada erkeklerin kızlara göre toplumsal cinsiyet açısından daha eşitlikçi tutuma sahip oldukları görülmektedir. Bu durumun nedeni çalışmaya katılımın doğu ve güney doğu bölgelerinden gelen öğrencilerden olması ve öğrencilerin aile ve sosyal çevrenin kültüründen kaynaklanması olarak açıklanmıştır. Yapılan benzer çalışmalarda olduğu gibi dördüncü sınıfların diğer sınıflara oranla daha eşitlikçi bir tutumda oldukları edinilen bulgular arasındadır. Bu durum yaş ile birlikte aile ortamından ayrılıp deneyim elde edinmesi ve bu doğrultuda geleneksel tutumların azalması olarak açıklanmaktadır. Çalışmada dikkat çeken en önemli nokta; aile ve sosyal çevre

kültürünün, bireylerin cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığı tutumlarını etkileyen önemli bir faktör olmasıdır (Karasu vd., 2017).

Carlana (2019, s. 1219) öğrencilerin alan seçimi ve matematik dersindeki başarısında öğretmenlerin cinsiyete dair basmakalıp düşüncelerinin etkisi olup olmadığına dair yaptığı çalışmada cinsiyet farkının matematik performansında basmakalıp öğretmenlerin sınıflarında arttığını bulgulamıştır. Cinsiyet önyargılı öğretmenlerin sınıflarındaki kızlar matematik dersinde daha az başarı göstermiş ve daha az tercih edilen liselere yönlendirilmişlerdir. Matematik öğretmenlerinin cinsiyetçi tutumları kız öğrencileri daha kolay liselere yönlendirmektedir. Okul başarı performansının yanı sıra bu sınıflardaki kız öğrencilerin özgüvenleri de aynı doğrultuda azalmaktadır. Bu durum eğitimde fırsat eşitliğinin de önünde engel olarak görülebilir.

Protivínský ve Münich (2018) okullarda yapılan sınavları notlandırmada öğretmenlerin cinsiyetçi tutumlarının etkisini incelemiş ve genel olarak kızların dil alanında erkeklerinse daha çok matematik alanında başarılı olduğu yargısının öğretmenlerin üzerinde etkili olduğunu bulgulamıştır. Bu durumun eğitim sisteminin performansının düşmesine ve ileride ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaratacağını belirtmiştir.

Racusin vd. (2012) akademik camiada cinsiyet eşitsizliği üzerine bir çalışma yapmış ve eşitsizliğin sürdürüldüğünün üzerine durmuştur. Araştırmada Fen Bilimleri Fakültesi'nde açık bir pozisyon için yapılan başvurularda katılımcıların algıları cinsiyet açısından incelenmiş, aynı özelliklere sahip erkeklerin açık pozisyon için daha yetkin görüldüğü saptanmıştır. Kadın öğrencilere karşı cinsiyete dayalı önyargıda bulunulduğunu ve işe alımlarda kadınların erkeklere oranla dezavantajlı olduğu bulgulanmıştır.

Jayachandran'ın (2015) gelişmekte olan ülkelerde cinsiyet eşitsizliğinin temelleri ile ilgili araştırması zengin ülkelere oranla gelişmekte olan ülkelerde cinsiyet eşitsizliğinin daha fazla yaşandığına dikkat çekmiştir. Ev ile ilgili artan teknolojik gelişmeler kadınların ev ile ilgili yüklerini azaltmış, sağlık sektöründeki gelişmeler ile doğum ile ilgili sağlık sorunlarının azalması, azalan doğum oranları kadınların iş gücüne katılımlarını kolaylaştırmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre özellikle yoksul ülkelerde kültürel normlara uygun olarak daha fazla erkek çocuğa sahip olma isteği de kadınlara yönelik fırsatları kısıtlayarak kadınların önünde engel olarak düşünülebilir. Örnek olarak; Hindistan, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da kadınlar saf olarak nitelendirilip iş olanakları ve iş seçme özgürlükleri kısıtlanmaktadır. Araştırmada öneri olarak ülkelerin politikalarında cinsiyet eşitsizliği ile önlemler alıp süreci hızlandırması gerektiği belirtilmiştir.

Polonya’ da yapılan bir çalışmada öğretmenlerin toplumsal cinsiyete dair basmakalıp düşünce ve davranışlarını belirlemek amacı ile ders gözlemlene ve nitel görüşmeler yapılmıştır. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşan 34 sınıfta toplam 204 saatlik gözlem yapılmıştır. 25 kadın öğretmenle yapılan görüşmelerde, öğretmenlerin toplumsal cinsiyete dair algıları ve farkındalıkları, öğretmenlerin toplumsal cinsiyet ile ilgili durumlarla başa çıkma durumları ve toplumsal cinsiyet kalıpları içeren kitaplara verdiği tepkiler belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulguları çarpıcı nitelikte olup öğretmenlerin cinsiyete dayalı eşitsizliğin varlığını bilmelerine ve bu duruma karşı söylemlerde bulunmalarına rağmen, cinsiyete dayalı eşitsizliği yok etmek yerine güçlendirme eğiliminde oldukları bulgulanmıştır. Araştırmaya göre öğretmenler okul kitaplarının toplumsal cinsiyet kalıplı içeriklere sahip olması ile ilgili farkındalığa büyük ölçüde sahip değillerdir. Çalışmanın bulgularına göre eğitimde toplumsal cinsiyet kalıp ve yargılarının bir kısır döngü içindedir (Gajda vd., 2022).

İngiltere’ de yapılan ve toplumsal cinsiyetin meslek seçimi üzerindeki rolünü inceleyen bir araştırmada toplumsal cinsiyetin dayattığı kalıp ve yargıların 14 yaşından itibaren bireylerin eğitim tercihlerini etkilediği ve kız çocuklarında etkisinin erkek çocuklarına göre daha büyük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada kız çocuklarının erkek çocuklarla aynı bilgi ve beceriye sahip olsalar bile geleneksel rollere uygun meslekler seçtiği ve okul kültürünün kız ve erkek öğrencilerin meslek tercihlerinin belirlenmesinde büyük bir rol oynadığı bulgulanmıştır (Favara, 2012).

Çin’ de yapılan kadınların kendilerini nasıl algıladıkları ve sosyal kimliklerini nasıl oluşturduklarını inceleyen bir araştırmada kadınlar yüksek bir eğitim düzeyine sahip olsalar da aşağılık ve ikincil hissettiklerini ve toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının kadınların davranışlarında etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Derslerde kız öğrencilerin genellikle daha az konuştuğu ve düşüncelerini belirtirken erkekler tarafından sürekli olarak sözlerinin kesildiği bulgularına ulaşılmıştır. Erkek öğrencilerin ise kız öğrencilere oranla ders esnasında daha rahat hissederek görüşlerini belirttiği vurgulanmıştır. Çalışmada toplumsal cinsiyet kalıplarının ergenlik döneminde erkek öğrencilerin özgüvenlerini artırırken kız çocuklarının özgüvenlerini azalttığı ve bu durumun akademik hayatlarında ve kariyer seçiminde etkili olduğu belirtilmiştir. Çalışmada akademik başarıda ve meslek seçiminde ebeveyn beklentisinin rolünün büyük olduğu, öğretmenlerin ders sırasında daha fazla soru sorarak erkek çocuklarla daha fazla ilgilendiği, erkek çocukları zekâlarından dolayı daha fazla övdükleri ve erkek öğrencileri daha fazla motive ettikleri bulgulanmıştır (Jin, 2023).

Gilchrist ve Zhang (2023) toplumsal cinsiyet kavramının görünmeden ve bilinç-dışı bir şekilde bireylerin hayatlarını kısıtladığından bahsetmiş ve toplumsal cinsiyetin dayattığı eşitsizlik durumlarının yarattığı algıyı belirlemek amacı ile ilkokul öğrencileri ve öğretmenleri ile İngiltere’de bir araştırma yürütmüştür. Araştırmada hem öğrenciler hem de öğretmenler tarafından ifade edilen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının mevcut olduğu bulgulanmıştır. Araştırma kapsamında 6 adet meslek incelenmiş ve öğrenciler, incelenen mesleklerde toplumsal cinsiyetin etkilerinden bahsetmişlerdir. Çalışma kapsamında, öğretmenler cinsiyet eşitsizliğine karşı olduklarına dair söylemlerde bulunsalar da pratikte eşitsizliği önleyici önlemler alamamaktadır. Öğretmenlerin toplumsal cinsiyet ile ilgili resmi bir eğitim almaması bu duruma sebep gösterilebilir. Gilchrist ve Zhang ‘e göre, ilkokul dönemi öğrencilerin cinsiyete dayalı önyargılarının en fazla olduğu dönem olmasından dolayı, özellikle ilkokul öğretmenlerine resmi eğitim verilmesi önem arz etmektedir.

‘Global Campaign for Education’ adlı rapora göre, okul zorbalarının çoğunluğu erkek, zorbalığa uğrayan öğrencilerin çoğunluğu ise kadındır. Rapor kapsamında yapılan çalışmada kızların neredeyse yüzde 40’ı cinsiyetleri nedeniyle kendilerine gülündüğünü bildirmiştir. Kız çocuklarının yüzde 50’si kız çocuğu olmaktan mutsuz olduğunu ifade etmiştir (Pan, 2018)

Eğitim sistemindeki cinsiyet ayrımcılığına dair sorunları ve eğitimcilerin cinsiyet ayrımcılığını önlemede mücadeleyle hazır olup olmadığını belirlemek amacı ile Romanya’da yapılan bir çalışmada eğitimcilerin hizmet içi kurslarla eğitilmesi gerektiği vurgulanmıştır. 100 Romanyalı kadın ile yapılan çalışmada evlilik faktörünün cinsiyet eşitsizliği algısını belirlemede önemli bir etmen olmadığı, eğitim seviyesinin en önemli değişken olduğu bulgulanmıştır. Araştırmaya katılan kadınların sadece %8’i kadın olmayı avantaj olarak görmektedir. Kadınlar kadınların yönetim alanında çalışmak istediğinde kısıtlandıklarından, domestik sorumluluklardan ve Romanya’nın kültürü olan kadına karşı şiddetten yakınmışlardır. Çalışmada öğrencilerin toplumsal cinsiyet önyargıları ve kalıplarından daha az etkilenecek daha bilinçli seçimler yapabilmeleri için okullarda cinsiyet ayrımcılığı ile derslerin eklenmesi ve aile, toplum ve medyada toplumsal cinsiyet ile ilgili farkındalığın artırılması gerektiği önerilmiştir (Popa ve Bucur, 2013).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Yöntem

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılık konularında neden ve nasıl sorularına yanıt alabilmek adına araştırma nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür.

3.1. Araştırma Deseni

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik araştırma deseni yapılmıştır. Nitel araştırmalarda amaç, katılımcıların bakış açılarını çözümleyebilmek, aydınlatılmak istenen olayı katılımcıların deneyimlerine göre ayrıntılı ve betimleyici bir şekilde açıklayabilmektir (Boğdan ve Bıklem, 1992).

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 23 Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubu oluşturulurken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 3.1. de verilmiştir.

3.2.1. Üniversite

Araştırmanın katılımcılarını, Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcıların Eğitim Fakültesinden seçilme nedeni mezun olacak olan öğrencilerin ileride eğitim kurumlarında öğretmen ve yönetici olma olasılıklarının olması ve cinsiyet algılarının mesleğe başladıklarında eylem ve söylemlerini etkileyebilecek olmasıdır. Öğretmenler öğrenciler tarafından otorite figürü ve rol model olarak görüldüğü için cinsiyet ayrımcılığına dair algıları ileride cinsiyet eşitliği üzerine kurulu bir toplum inşa edilebilmesi için önemlidir. Öğrencilerin seçilmesinde amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Çalışma görüşmeyi kabul eden öğrencilerle yürütülmüştür. Her katılımcıya araştırmanın amacı ve konusu ile ilgili gerekli bilgi verilmiştir. Katılımcıların korunması ve kimliklerinin gizlenmesi amacıyla her bir katılımcıya kod verilmiştir.

3.3. Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmada araştırmacının kendisinin de bir veri toplama aracı olabileceğinden yola çıkıldığında araştırma süreci boyunca objektifliğin her aşamada sağlanmaya çalışıldığını ve araştırmacı önyargısından oluşabilecek hataların önlenmeye çalışıldığını be-

lirtmek önemlidir. Bir nitel araştırmada araştırmacı veri toplayıp analiz ederek yorumla-
manın yanı sıra araştırmanın tasarımını oluşturmakta, empatik bir yaklaşım sergileyerek
katılımların deneyimlerini paylaşmakta ve süreçteki kazanımlarından elde ettiği bakış
açısıyla sonuçları yorumlamaktadır (Fındıklı ve Saygın, 2023). Bu bağlamda araştırma-
cının kimliğinin, bakış açısının, yeterliklerinin ve görüşme yapılan kişiler ile ilişkisinin
araştırma sürecinde etkili olabileceğinden seküler bir ailenin iki kızından biri, evli, bir kız
çocuğa sahip, eşi ve ailesi tarafından eğitsel ve mesleki yaşamda desteklenen, bir yükse-
köğretim kurumunda eğitimci bir kadın olarak çalışan bir araştırmacı olarak yükseköğre-
tim kurumlarında öğrenim gören öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyete dair deneyim-
lerini feminist perspektif literatüründen değerlendirmeye çalıştığımı belirtmekteyim.

Tablo 3.1

Katılımcıların Demografik Bilgileri

	Demografik Bilgiler	Katılımcılar
Cinsiyet	Kadın	K1, K2, K4, K5, K6, K9, K10, K11, K13, K14, K16, K17, K19, K20, K22, K23
	Erkek	K3, K7, K8, K12, K15, K18, K21
Branş	Türkçe Öğretmenliği	K1, K2, K3, K4, K10, K11, K16, K17, K19, K22
	Matematik Öğretmenliği	K6, K7, K8, K9, K21
	Sınıf Öğretmenliği	K5, K18, K20, K23,
	Özel Eğitim Öğretmenliği	K12, K13, K14, K15
Büyüdükleri Şehir	İzmir	K1, K14, K23
	Bursa	K2
	Adana	K4
	Uşak	K3, K5, K9, K10, K16, K17, K18
	Manisa	K6, K12,
	Denizli	K7
	Afyon	K8, K23
	Kütahya	K11
	Antalya	K13
	Batman	K15
	Kahramanmaraş	K19
	Malatya	K20
	Ankara	K21
	Van	K22
Anne Çalışma Durumu	Anne ev hanımı	K1, K5, K6, K7, K8, K13, K15, K18, K19, K20, K21, K22, K23
	Anne çalışan	K2, K3, K4, K9, K10, K11, K16, K17

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın görüşme soruları oluşturulurken konu ile ilgili çalışmalarda kullanılan sorular gözden geçirilerek uygun sorular oluşturulmuş, alan uzmanının önerisi ile bazı sorular ve tekrarlanan sorular çıkarılmış, bazı sorular farklı cümleler ile daha uygun olacak şekilde düzenlenmiştir. 3 öğrenci ile yapılan pilot görüşme sonrasında daha önce hazırlanan sorulardan birkaçı kendini tekrarlayan yanıtlar aldığı için ya da anlaşılabilirlik açısından sorunlu olduğu için çıkartılmıştır. Cinsiyet eşitsizliğini nedir? Açıklayabilir misiniz?', 'Size göre toplumsal cinsiyet rolleri nelerdir? Gibi sorular öğrenciler açısından tanım bilgisi olarak anlamlandırılabilceğinden çıkarılarak, 'Cinsiyet eşitsizliği olarak nitelendirdiğiniz durumlar nelerdir?' sorularına evirilmiştir. Öğretmen adaylarına toplumda, aile ve sosyal yaşamlarında, eğitim hayatlarında, mesleki seçimlerinde cinsiyet eşitsizliği deneyimleri üzerine ana ve sonda olmak üzere sorular düzenlenmiştir. Örneğin, 'Üniversite öğrencilerine göre aile hayatında karşılaştıkları cinsiyete dayalı eşitsizlik durumları nelerdir? Şeklindeki soruya yönelik detay bilgi toplamak amacıyla Ailenizde anne ve babanızın rolleri nedir? Aileniz sosyal hayatınızla ilgili cinsiyete dayalı eleştiride bulunuyor mu? Ne tarz eleştiriler alıyorsunuz? Aldıysanız neler hissettiniz? Farklı cinsiyete sahip kardeşleriniz var ise aileniz cinsiyete dayalı ayrımcılık yapmakta mıdır? Örnek verebilir misiniz? Gibi sorular yöneltmiştir. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Yapılan görüşmeler izinler doğrultusunda Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde ses kaydı alınarak boş sınıflarda gerçekleştirilmiştir.

3.5. Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın veri toplama işlemleri nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış sorular ile 2021-2022 yılı Bahar ve 2022-2023 Güz döneminde Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri ile Uşak Üniversitesinde, katılımı gönüllük esasına dayalı olarak ses kaydı yolu ile yapılmıştır.

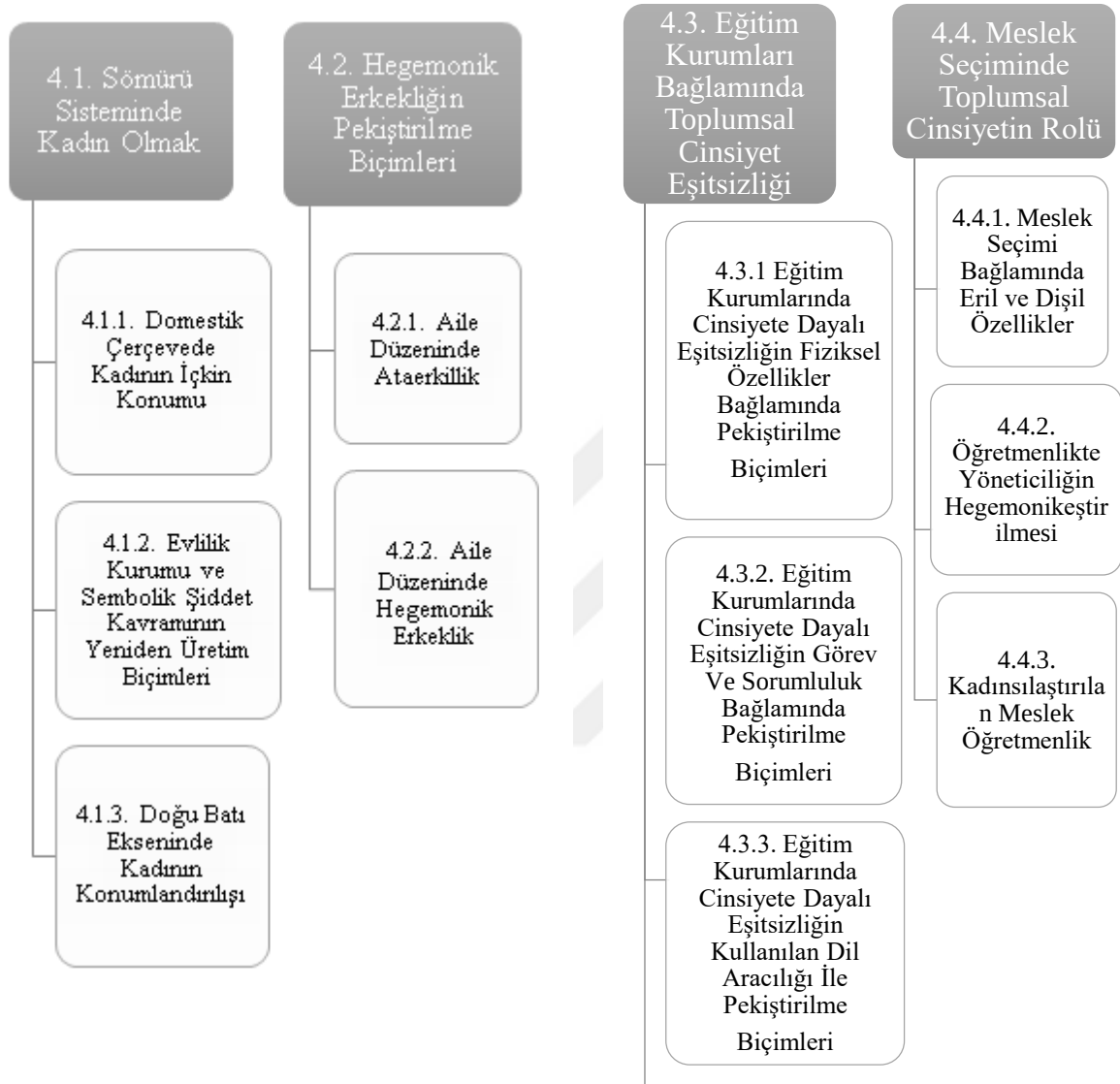
3.6. Verilerin Çözümlemesi

Görüşme tekniği nitel yöntemlerde en fazla tercih edilen yöntemdir. Görüşme tekniğinin amacı farklı duygu, algı ve bakış açılarını ifade etmektir. Araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini, gözlem ve yazılı dokümanlardan elde edilen veriler arttırmaktadır. Nitel araştırmalarda geçerlik konusunun, güvenilirlik konusuna göre daha önemli olduğu söylenilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.40). İçerik analizi ile elde

edilen veriler incelenerek bu verilere ilişkin kavram ve temalara ulaşılır. (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 89).Araştırmanın amaçlarına uygun olarak ses kaydı alınarak toplanan veriler yazıya geçirilmiş, içerik analizi ile tema ve alt temalar oluşturulmuştur. Ses kaydı alınarak elde edilen nitel veriler içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu teknik ile temalar ve alt başlıklar oluşturulmuş, içerik analizinde gerekli görülen cevaplar alıntılanmıştır. Geçerliği sağlamak için önerilen önlemler, bu çalışmada da kullanılmıştır. Örneğin, veri toplama aracının oluşturulmasında ve verilerin yorumlanmasında danışman görüşü ve katılımcı görüşü alınmış, bulgular yorumlanırken katılımcılardan doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Nitel verilerin içerik analizi yapılırken görüşme dökümanları defalarca okunarak tekrarlanan yada benzer anlamlara sahip olan kelimeler notlar alınarak araştırmacı tarafından kodlar oluşturulmuştur. Yazıya geçirilen verilere kodlar verilerek belirli temalar oluşturulmuştur. Temalar oluşturulurken, konu ile ilgili alan yazın bulgularına önem verilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde kullanılan içerik analizinde, öğrencilerin gerekli görülen cevapları alıntılanmıştır. Oluşan tema ve alt temalar şu şekildedir:

Şekil 3.1

Çalışma Verileri Sonucunda Elde Edilen Temalar ve Kategoriler

3.7. Geçerlik ve Güvenirlik

Nicel çalışmalara nazaran nitel çalışmalar geçerlik ve güvenirlilik yönünden öznel-lik barındırdığından eleştirilmektedir. Nitel çalışmalarda amaç kişisel duygu, düşünce ve deneyimlerin analizi olduğundan sayısal verilere dayandırılmaz. Guba ve Lincoln (1982) araştırmanın güvenirliliğini nesnellik, güvenirlilik, içsel ve dışsal geçerlik olmak üzere dört kavram olarak nitelendirmiştir. Araştırmada gerçeğe uygunluk, genellenebilirlik, zaman içindeki tutarlılık ve araştırmacının yansızlığı araştırmanın kesinliğini arttırmaktadır (Arastaman, Fidan ve Fidan, 2018. Lincoln ve Guba (1982) güvenduyulabilirlik ilkesinin kesinliği için çoklu gerçekliği nitel çalışmalar tarafından yansıtılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Tutarlık, inandırıcılık, yansızlık güvenduyulabilirlik ilkesinin sağlanabilmesi için önemlidir

İç geçerliliği sağlamak için iki uzmandan destek alınmış ve bazı sorular çıkarılarak bazı sorular düzenlenmiştir. Temalar ve alt temalar oluşturulduktan sonra uzman görüşü alınarak bazı tema ve alt tema isimleri yeniden düzenlenmiş, bazıları da farklı başlık altında incelenmiştir. En başta oluşturulan yedi adet tema aynı başlık altında toplanabildiği için 4 adete indirilmiştir. En başta ‘Kadınlara Atfedilen Görev ve Sorumluluklar’ olarak düşünülen tema içeriği ‘Sömürü Sisteminde Kadın Olmak’ başlığı altında toplanmıştır. ‘Cinsiyete Dayalı Eşitsizlik Açısından Doğu Batı Farklılıkları’ şeklinde düşünülen tema içeriği, ‘Doğu Batı Ekseninde Kadının Konumlandırılışı’ olarak değiştirilmiştir. Daha önce ‘Eğitim Kurumları Tarafından Cinsiyete Dayalı Kısıtlanma’ olarak kullanılan tema içeriği ‘Eğitim Kurumları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği’ teması altında ‘Eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı eşitsizliğin fiziksel özellikler bağlamında pekiştirilme biçimleri’, ‘Eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı eşitsizliğin görev ve sorumluluk bağlamında pekiştirilme biçimleri’, ‘Eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı eşitsizliğin kullanılan dil aracılığı ile pekiştirilme biçimleri’ adı altında ayrılmıştır. ‘Cinsiyete Dayalı Meslek Seçimi Hakkında Görüşler’ şeklinde olan tema içeriği ‘Meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin rolü’ tema adıyla değiştirilmiştir. Temalar araştırmanın alt amaçları ile uyumlu olarak düzenlenmiş ve son hali verilmiştir.

İç geçerliliği sağlama amacı ile görüşmeye başlamadan önce katılımcılara konu ile ilgili gerekli bilgiler ve ses kaydı alınacağı bilgisi verilmiş. Katılımcılardan onay formu gerekli izinler alınmıştır. Farklı zamanlarda kodlamalar gözden geçirilmiş, olası bir hata engellenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların söylemleri doğrudan alıntı yapılarak güvenilirlik desteklenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. Bulgular

Eğitim fakültesi son sınıf öğretmen adaylarının cinsiyet eşitsizliğine yönelik deneyimlerini açığa çıkartmak amaçlı bu çalışmada 23 öğretmen adayı ile görüşme yapılmıştır. Çalışmanın bulgularında aile yapısı, sosyal çevre, eğitim hayatı ve toplum kültürünün cinsiyete dayalı eşitlik ve eşitsizlik algılarının oluşumunda önemli etkileri olan yapılar olduğu saptanmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler temalara, alt temalara ve kodlara ayrılarak bulgular elde edilmiştir. Sömürü sisteminde kadın olmak, hegemonik erkekliğin pekiştirilme biçimleri, eğitim kurumları bağlamında toplumsal cinsiyet eşitsizliği, meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin rolü adlı dört adet ana başlık oluşturulmuştur.

4.1. Sömürü Sisteminde Kadın Olmak

Kadının sömürülmesine dayanan ataerkil sistemin ve toplumsal cinsiyetin katılımcılar üzerindeki etkisi ‘Sömürü sisteminde kadın olmak’ adlı ana tema ‘domestik çerçevede kadının içkin konumu’, ‘evlilik kurumu ve sembolik şiddet kavramının yeniden üretim biçimleri’ ve ‘doğu batı ekseninde kadının konumlandırılışı’ başlıkları altında incelenecektir.

4.1.1. Domestik çerçevede kadının içkin konumu

Öğretmen adayları ile yapılan görüşmelerden elde edilen söylemler Simone de Beauvoir’ın felsefesi ile aynı doğrultudadır. Katılımcılar anne figürünü ve kadının konumlandırılması ile ilgili sorulara kadını erkeğe göre daha geri plana atılmış, erkek bir figürden izin almadan hareket edemeyen, çalışıyor olsa bile ev işi, çocuk bakımı, yemek ve temizlik ile ilgilenen, evde pasif olan ve sosyal hayata zor karışabilen varlıklar olarak tanımlamıştır. Görüşmeye katılan öğretmen adaylarının anneleri ile ilgili söylemleri ülkemizdeki kadının içkin, edilgen, boyunduruk altındaki konumunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Görüşmeye katılan öğretmen adaylarının anne, kadın akraba ya da arkadaşlarını tanımlarken kullandıkları cümleler sosyal hayattan uzak bırakılarak eve hapsedilme durumunu özetler niteliktedir. Katılımcılardan K15, K17ve K13 kadınların özgürlüklerinin kısıtlanması ve izin alma zorunlulukları ile şu cümleleri kurmuşlardır:

Gezme tozma hep kontrollüydü. Gezme tozma değil ama bir büyüğünle yap. Başında bir büyüğünün olacak, dayıların olabilir, halaların olabilir, teyzen olabilir falan yalnız asla...(K15)

Çarşıya pazara bile yalnız çıkmama izin verilmezdi. İllaki yanımda bir kuzenim, amcam ya da kardeşim olacak. Hava kararınca zaten kadın kısmı evden öyle kolay kolay çıkamazdı. Erkekler için bir sorun yoktu tabii... (K22)

Katılımcıların söylemlerinden de anlaşıldığı gibi K15 kod adlı öğrenci kızların erkeklere oranla dışarıdaki sosyal dünyadan mahrum bırakılma durumunu yukarıdaki cümlelerle ifade etmiştir. Kız çocuklarının her zaman boyunduruk altında tutulması gerektiği düşüncesi oldukça açık bir şekilde ifade edilmiştir.

K13, K20 ve K22 kadının çalışma ortamından uzak tutulması ile aşağıdaki cümleleri kullanmışlardır.

Annem okumak istemiş ama dedem okumasına izin vermemiş. Annem çalışmak istemiş ama babam çalışmasına izin vermemiş. Annemin istekleri ya da istemediği şeyler çok fazla göz önünde bulundurulmamış. (K13)

Annemi dikiş öğretmeni olsun diye kursa göndermişler. Ama sonra evlendirmişler. Annem ben çalışacak mıyım diye dedeme sormuş. Dedem kocan bilir demiş. Babam da çalışmasını istememiş. (K22)

Annem ikiz çocuk. Dayım var ikiz kardeşi. Annem hep onun kendisinden nasıl daha farklı büyütüldüğünden bahseder. Onu okutmak istediler ama benim öyle bir seçeneğim bile yoktu, der. Benden büyük de değil ama diye dert yanar. Hani büyük olsa, kadın bir derece anlayabilecek gibi. Mesela dayım hep tarla satar, parasını harcardı. Sanki aynı miras annemin değil, o ailenin çocuğu değil gibi. Ben hatırlıyorum küçükken annem hep çekinirdi. Hiçbir şeye hakkı yokmuş gibi, hep ezik hissedirdi. Hep parasız, hep evde... Kadın hep kocası gelse de onu bir dışarı çıkarsa diye beklerdi. Öyle yaşlandı kadın. (K20)

K22 kod adlı öğretmen adayı erkeklerin kadınları sosyal hayattan kısıtlama durumu ile ilgili aşağıdaki ifadeyi kullanmıştır.

Annem ev hanımı. Arada komşularına gidermiş, bir gün babam kızmış. Benim tanımadıklarına gidemezsin demiş. Arkadaş seçimine bile karışmış. (K22)

Şöyle söyleyeyim kuzenimin erkek çocukları var daha küçükler onlara tanınan hak bana tanınmıyor. Aslında yaşımdan dolayı ben daha çok kendimi bilebilirim daha çok özgür olabilmeliyim ama onlar erkek diye onlara daha fazla sanki bilinç düzeyleri gelişmiş gibi davranıyorlar. (K17)

Katılımcılardan K20 kadınların ev içinde hapsolma durumunun ve ekonomik yönden kısıtlanmalarının kadınlarda depresyona sebep olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur.

Babam iş dışında sürekli kahveye giderdi. Gece geç saatlere kadar orada kalır, çay içer, oyun oynardı. Annemse evin dışına zar zor çıkardı. Pek arkadaşı da yoktu. En fazla iki komşuya giderdi. Onda da izin alması gerekiyordu. Kendi başına plan yapamazdı. Zaten parası da olmadığı için öyle bir lüksü yoktu. Evde oturma pazara gitmek bile ona zor gelirdi. Hep halsiz, bunalmış, isteksiz, bıkmış... Ben de annem gibi olmamak için okudum. Para kazanınca bu durumun değişebileceğini düşündüm hep. (K20).

Katılımcılardan K19, eril özellik olarak görülen araç kullanma becerisinin toplum baskısı ile nasıl büyük bir korkuya dönüştüğünü ve kadının toplum tarafından aile için bir yük olarak görüldüğünü şu sözlerle belirtmiştir:

Hep ehliyet almak istiyordum. Çünkü araba kullanınca o fobi biraz daha geçiyor diye duymuştum. Dedim ki 18 yaşına basayım ben ehliyetimi alacağım. Bir süre bununla savaş verdim. Birkaç yıl alamadım. En son geçen yaz aldım. Hatta hiç unutmuyorum adliyeye gittiğimde kimlik çıkartacağım artık, oradaki çalışan amca dedi ki, 60 yaşında falan vardı. Eee dedi. Aldın, ne oldu şimdi? Aldın, ne oldu? Dedi. Anca ailene masrafın oldu. Şok oldum, adamı hiç tanımıyorum. Böyle deyince ben bir kalakaldım. Benim yerimde aynı yaşta bir erkek olsaydı asla böyle diyemezlerdi. (K19)

Ailem ehliyet için para vermiyordu. Bursumla zar zor ehliyet aldım. Erkek olsaydım varlarını yoklarını verip o ehliyeti hemen alırlardı. Çünkü kadınlar zaten araba süremez... (K20)

Katılımcılardan K19, Beauvoir'in (1980) de bahsettiği gibi kadınların ev içine ve eve dair işlere hapsedilme durumunda kadınların da sorumlu olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

Abim mesela ev işlerini falan hiç yardım etmezdi, o görev bende vardı, temizlik. Annemle babam çalıştığı için zaten sürekli ben yapardım... Abim, kardeşim hiç yapmazdı... Daha dün mesela annem dedi ki: O mu yapacak? O erkek, hani nasıl yapacak gibisinden. Ben de hep derdim ki, tabii yapamaz. Çok savaş verdim, tam da ergenlik dönemine denk geldi. (K19)

Anneme bir gün sordum, anne hep evdesin az dışarı çıksan, gezsen dolaşsan. Bu kadar çok evde kalıp nasıl sıkılmıyorsun? Annem ben asıl dışarıda sıkılıyorum, evde daha rahat ediyorum, dedi. (K22)

Evet, biz görüyoruz ama bunu evde uygulayamıyoruz. İlkokulda Hayat Bilgisi kitabında erkek de yardımcı olabilir, kadınla ev işi yapar gibi fotoğraflar oluyordu. Fakat eve gittiğimde, ben babama çay koyuyorum, babam yatıyor ya da erkek kuzenim var üst katımızda oturuyor. Ona biz hizmet ediyoruz ki yaşı benden 2 yaş küçük. Her gün yemeğini tepsi ile götürüyorum, tepsi ile alıyorum, evine gidip temizliyorum. Babaannem diyor ki o erkek temizlik falan o bilmez. Bu yüzden ailede başladığını düşünüyorum önce aileleri bunu açıklamak gerekiyor. (K4)

K13 adlı katılımcı kadınların meslek sahibi olsa, para kazansa bile aslında özgür olamayacağını, toplum baskısından, çocuk bakımı ve ev ile ilgili sorumluluklarından kurtulamayacağını belirtmektedir.

Toplumda şey değişti. Kadınlar meslek sahibi olmalı ama bir yandan da evi çekip çevirmeli, iki mesleğe sahip olmalı, çift vardiya yapmalı gibi bir beklenti var. (K13)

Annem sözde çalışan kadın, özgür... işten eve gelir gelmez yemek, bulaşık. Hafta sonu süpürge, ütü. Kadın çıkıp dolaşacak vakti de bulamıyor. Bu durumda bana kalırsa çalışan kadın daha da köle. Hafta içi işte, hafta sonu evde. (K23)

Söylemlerden de anlaşıldığı gibi kadın öğrenciler kendilerini ailedeki ya da sosyal çevredeki aynı sosyal konuma sahip erkeklerle kıyasladıklarında kısıtlandıklarından bahsetmişlerdir. Eve giriş saati kadınların erkeklere oranla değişmektedir. Bazı kadın öğretmen adayları yanlarında bir erkek olmada dışarı dahi çıkamadıklarından bahsetmektedir. Kadın öğretmen adaylarının çalışma hayatına dahil olmaları ve sosyal hayata karışabilmelerinin zorluklarından ve aileleri ve sosyal çevreleri tarafından baskılandıklarına vurgu yapmışlardır. Katılımcıların söylemleri ile varoluşçu feminist yazar Simone de Beauvoir'ın (1980) kadının içkin konumu felsefesi paralellik göstermektedir.

4.1.2. Evlilik kurumu ve sembolik şiddet kavramının yeniden üretim biçimleri

Eril iktidarın bilinç dışında ancak kadınlar tarafından da benimsenerek sürdürülebildiği Bourdieu tarafından vurgulanır. Evlilik toplumsal düzen tarafından kadın üzerinde kurulan simgesel şiddetin en iyi örneğidir. Aileyi genişletme çabası ile eve hapsedilen kadın ataerkil sistemin devamlılığını sağlayan nesne konumundadır. Sembolik şiddetin

bilinç dışında evlilik kurumu aracılığı ile ataerkil sistemin devamlılığı ve cinsiyete dayalı eşitsizliğin sürdürülmesinde önemli bir etkisi olduğu söylenebilir (Bourdieu, 2009).

Evlilik kurumunun ataerkil düzenin devamlılığının sağlanmasındaki etkisi ve kadının kurumun da katkıları ile pasifleştirildiğinin örneğini K2 kod adlı öğretmen adayı şu sözlerle ifade etmiştir:

Benim eniştem vefat etti. O mesela halama çok kötü davranırdı. Ne bileyim böyle hep üstünlük taslardı. Mesela ben erkeğim benim dediğim olacak. Son söz bende.

Görüşmeye katılan öğrenci adaylarından bazıları kadına ve erkeğe ait görev ve sorumlulukları tanımlarken kadının çalışıyor olsa bile ev işi sorumluluklarının hiç bitmediğini ataerkil düzenin de devam ettirildiğini ifade etmiştir.

Şöyle annem de çalışıyor. Babam da çalışıyor. Fakat babam yorgun geliyor. Annem gelmiyor. Babam oturup televizyon izliyor. Annem koşturmaca yemek yapmaya başlıyor. Annem daha geç geliyor. Babam bir saat daha geç geliyor. Babam oturup yemeğini beklerken annem yemek yapıyor. Ondan sonra yemek yeniyor, yine annemle biz...(K1)

Sorumluluk dağılımı babam için sadece maddi kaynak sağlayan biri, zaten işte evin yemeği olsun temizliği olsun hiçbir şeye el sürmez. Tamamen maddi destek... Evin herhangi bir tamirat ihtiyacı olduğunda zaten tamamen babam bu konuda çok yeteneklidir. O yüzden evin her işini yapar... Annemin zorlandığı kısımlarda yapmaya çalışır. Ev işlerinde kesinlikle yardım etmiyor, temizlik olsun yemek olsun bu tarz işlerle ilgilenmiyor. (K6)

Mesela annem babam birlikte çalıştığında bile annem akşam gelir, yemeği hazırlar, evi temizler. Ama babam... İkisi de aynı işi yapıyor ama annem gelir bir de evde çalışır, bizimle ilgilenir. Babam daha çok eve gelince dinlenir. Bu şekilde bir aileye yapımız var. (K10)

Mesela benim aynı sokakta kaldığım bir aile var. Adam biraz rahatsız olduğu için, sadece biraz rahatsız olduğu için çalışmıyor. Kadın çalışıyor, iki çocuğuna bakıyor, geliyor temizlik, yemek ıvır zıvır... Adam sabahtan akşama kadar evin önünde oturuyor, insanlarla muhabbet ediyor. Hiçbir katkısı yok. Mesela bu bana çok tuhaf geliyor ama benim çevremde bu çok normal. (K11)

Tabii ki eşit değil kadın çoğunlukla eziliyor. Mesela şöyle örnek verebilirim tarla içinde bizim harman dönemimiz oluyor yazları, çok yorucu oluyor. Kadın, erkek eşit. Evdeki herkes gidip çalışıyor ama eve gelindiğinde erkek daha çok yoruldu

deyip dinlenirken, kadınlar bir de onlara yemek yapıyor... Bir de bunun üstüne erkekler yapılan yemeği beğenmiyor. (K17)

Bence ev işleri erkeğin yardımı ile değil de, kadın ve erkeğin birlikte yapabileceği bir şey. Yardım ediyor ama bence yardım etmemeli, paylaşmalı. Annem yemek yapınca babam da salatayı yapar. Ama hani eve gelince de acaba bugün ne pişirsem demez babam. Annem der. Babama da der ki sen de şunu yapsana. Babam da lütfetmiş gibi kalkar. (K10)

Kadına ve erkeğe ait görev ve sorumlukların eşit olması gerektiğini K4 kod adlı öğrenci şu sözlerle savunmuştur:

Bence kadınlar ne yapabiliyorsa temel olarak erkek de aynı şeyleri yapabilir. Sonuçta babam da çalışıyor. Annem de çalışıyor. Annem yemek yapıyorsa babam da yapabilir yani. Bu yani bunun cinsiyetle alakası olduğunu düşünmüyorum. O da ev işine yardım edebilir. Veya bir kız da istediği yerde çalışabilir yani. Bunu söylediğim zaman da genelde hep babamdan sen artık oldun, bozulmuşsun. Senin orada aklıma girmişler gibi esprilerle karşılaşıyorum.

K1 kod adlı öğrenci öğretmen olan bir arkadaşının eşi tarafından mesleğine müdahalesine tanık olmuş ve durumu şu sözlerle dile getirmiştir.

Bir arkadaşım vardı. Okuyordu, mesleğe atanacak artık başlayacak, eşi mesela istemedi. Nasıl diyeyim? Ya İzmir'e atan ya da hiç çalışma, ben sana bakarım... İlk başta hani doğunun Van'ına gideceğim diye üstüne basa basa söylüyordu. Sonra bir anda işte öyle de olabilir böyle de olabilir...

Katılımcıların söylemlerinden anlaşıldığı gibi evlilik kurumu aslında kadın üzerine ev işleri, çocuk bakımı, yemek yapma, organize etme gibi işleri kapsayan büyük bir sorumluluğu yükleyerek aslında kadını sömürü sisteminin içine dahil etmektedir. Kadınlar çalışıyor olsalar bile ev işi çocuk bakımı sorumluluklarını yerine getirmektedir. İşten eve gelen kadınlar kadınlar dinlenmek yerine ikinci vardiyaya başlamaktadır. Bundan dolayı kadının ataerkil düzenin devamlılığı için kurban edilerek pasifleştirildiği ve şiddet kavramının psikolojik olarak evlilik kurumu içinde yeniden üretilerek pekiştirildiği söylenebilir. Bourdieu'ya göre kadın bedeni üzerindeki baskı, simgesel şiddet kullanılarak sınıfsal tabakalaşmayı görülmez bir biçimde meşrulaştırmaktadır (Bourdieu, 2015). Bu şiddet yumuşak, görünmez ve fark ettirilmeden uygulanır. İki cins arasındaki üreme kabiliyeti farkı sosyal sınıf ayrımını ortaya çıkarmış ve biyolojik farklılıklar sosyal farklılıklara dönüşmüştür. Toplumsal cinsiyet kavramı iki cinse doğumundan

itibaren farklı davranılarak toplum tarafından pekiştirilerek yeniden üretilmiştir. Toplumsal cinsiyetin yeniden üretilerek pekiştirilme biçimleri sadece erkekler tarafından gerçekleştirilmemiş, duruma karşı çıkmayan kadınlar tarafından da kabul edilip doğal olarak görülerek gerçekleştirilmiştir (Bourdieu, 2015)

4.1.3. Doğu batı ekseninde kadının konumlandırılışı

Doğu diye adlandırılan geleneksel toplumlarda günümüzde kadının ikincilleştirilmesi daha net görülmektedir. Batıya oranla daha az modernleşen doğu toplumlarında kadın bedeni din ile tabulaştırılarak ahlak meselesi haline getirilmektedir. Kız çocukları toplumsal cinsiyetin dayattığı roller tarafından daha çok bastırılarak sınırlandırılmaktadır. Sosyal hayata karışabilme, karar alabilme, ekonomik özgürlüğe sahip olma, bağımsız olma, karşı cinsle arkadaş olabilme, romantik ilişki yaşayabilme, istediği kıyafeti giyebilme açısından kadının konumu farklılık göstermektedir. Aynı ülkede yaşanan farklılıklar öğretmen adaylarının söylemlerinde net görülebilmektedir.

K3 kod adlı öğrenci kadına ve erkeğe ait rolleri yaşanan coğrafi ve sosyal çevre açısından değerlendirerek görüşlerini şu sözlerle dile getirmiştir:

Kadın ve erkeğin görevleri daha net bir şekilde ayrılıyor kırsal kesimde... Mesela tarlada kadın ve erkek birlikte çalışıyorsa, eve geldikten sonra erkeğin işi bitiyor. Erkek kahveye gider. Ama bulaşık olsun, temizlik olsun. Yarın tarlaya götürecek yemek konusunda olur, çocukların bakımı yani kadınlara çok daha fazla yük düşüyor.

Sosyal çevrede karşılaşılan eşitsizlik durumları ile ilgili soruya K4 kod adlı öğrenci coğrafya vurgusu yaparak şu şekilde cevap vermiştir:

Şöyle Adana'dan değil, annem doğulu, Vanlı. Oradan örnek vereyim. Şöyle bir şeyle karşılaşmıştım. Van' a gittiğimde erkekler ayrı bir yerde yemek yiyor ve kadınlar erkeklerin yemeğini hazırlıyor onların yemeği bitene kadar kendileri asla yemiyorlardı. Ondan sonra sofraya toplanacağı zaman kalanları da kadınlar yiyor. Ben gördüğümde şok olmuştum. Çünkü bizde yok, ne kadar ataerkil olmuş olsak da, hiç böyle bir şeye rastlamamıştım.

Aslında son zamanlarda biraz daha kadınların özgürlüğü artmış olsa da kadın henüz tam olarak sosyal hayatta yer bulamamış. Batman'da bu durum biraz daha fazla burada da var ama Batman'da bu durum biraz daha fazla. Kadınların biraz

daha günlük ev işlerini halletmesi isteniyor ve daha az dışarı çıkması istenebiliyor. Aileden birisi olmadığı zaman farklı bir ortama girmesi pek uygun görülüyor. (K15)

Mesela tanıdığım bir aile var. Erkekler kadın aynı sofrada yemek yiyemiyor... Doğudan göçmüşler Uşak'ta yaşıyorlar... Kadınlar yerde yemek yerken erkekler masada yiyor. Kadınlar erkeklerle sürekli hizmet halinde. Uşaklılarda fark etmedim ama mesela doğu tarafında böyle şeyler var yaygın. (K18)

Benim anneannem Afyon 'lu dedem Malatyalı. Tabi Afyon Malatya 'ya göre batıda kalıyor. Dedem dayımı Malatyalı bir kızla evlendiriyor. Kendi köylüsü. Anneannem zamanında çok direktmiş dayımı Malatya 'dan biri ile evlenmemesi için. Dedem sebebini şöyle açıklıyor. İşte iş yapsın istedim. İşten kasti ev işi. Söz dinlesin, gelinlik yapsın. Yani onlara hizmet etmesi gerekiyor. Böylece rahat edecekler. Gözü dışarıda olmayacak. Çocuk doğurup onlara bakacak. Yemek yapacak. Kısacası pazardan bir eşya almışlar işlerine yarasın diye. Ne kadar ayıp. Bu arada dayıma da soran olmamış. Dedem korkmuş batıdan bir kız alırsak İzmir 'den falan söz dinlemez. Evine bakmaz. Çünkü dayım İzmir 'den bir kız seviyormuş. Korkmuşlar işte evlendirmeye. Amaç tabi doğudan gelen gelinin itaatkâr olması. (K20)

K4 kod adlı öğrenci cinsiyete dayalı sosyal hayata müdahalede ailelerin yaşanan coğrafi bölgenin farklılaşması ile farklı davranışlar sergilediğinden söz etmiştir.

Adana' da dokuz oldu mu nerede kaldın, niye gelmedin? Sabahtan beri dışarıdasın. Hadi gel gibi muhabbetler olur ama buradayken mesela 9,10 da arıyorlar mesela arkadaşlarla yemekteyiz bir problem olmuyor ama Adana'ya gittiğim zaman oluyor... Yani dışarı çıkacağım zaman izin istemek zorunda kalıyorum. Baba yarın arkadaşlarla dışarı çıkabilir miyim? O da niye çıkacaksın? Kim, kim olacaksın? Kiminle buluşacaksın? Gibi sorular oluyor. Orada hiç böyle bir izin isteme muhabbeti olmuyor. Dışarıdayım arkadaşlarla. İyi tamam oturun. Keyfinize bakın, bu kadar. Adana' ya gittiğin zaman biri ile buluşacağım zaman 3-4 gün önceden söylemem gerekiyor.

Açık giyinme daha giyimine dikkat et orada, burada söz olur. (K6)

Ben Van 'lıyım. Orada giydiğim kıyafetler ve burada Uşak'ta giydiğim kıyafetler aynı değil. Dönem bitince Van'a dönerken buradaki giysilerimi yurta bırakıyorum. Orada daha uzun, bol, işte daha kapalı, burada normal. Ailem pek güzel karşılamaz. Laf olur, söz olur. Düzgün giyin. Millet bakmasın sana. Dışarı olmadık saatte tek başına çıkma, falan filan. Burada rahatım. Görmedikleri için

çok karışamıyorlar. (K22)

Özellikle memleketi Türkiye'nin doğusunda yer alan katılımcıların söylemleri kadının doğudaki konumlandırılışının batıya oranla farklı olduğunu göstermektedir. Katılımcılar batıya oranla doğunun daha gelenekselci olan yaklaşımını kadınların doğuda daha fazla kısıtlanması, dışarı çıkma saatleri, kıyafet seçimi ve erkeklerin ev içi sorumluluklara daha az katılması açısından değerlendirmiştir. Katılımcılar memlekette olduklarında eve daha erken saatte girmeleri gerektiğinden, daha kapalı kıyafetler seçmek zorunda kaldıklarından ve babalarının yada aile içindeki erkeklerin ev içi sorumluluklara dahil olmadıklarından bahsetmektedir. Türkiye'nin doğusunda kadınların batısına oranla daha fazla kısıtlanması doğudaki ataerkil sömürü sisteminin devamlılığının geleneksel ahlak çatısı altında sağlandığı söylenebilir.

4.2. Hegemonik Erkekliğin Pekiştirilme Biçimleri

Ataerkil sistemin ve hegemonik erkekliğin özellikle aile içinde var olması ve kavramların birbirleri ile olan ilişkileri 'aile düzeninde ataerkillik' ve 'aile düzeninde hegemonik erkeklik' başlıkları altında incelenecektir.

4.2.1. Aile düzeninde ataerkillik

Feminist hareket ve hegemonik erkekliğin toplumsal cinsiyet normlarının oluşmasındaki ve hatta değişmesindeki etkisi öğretmen adaylarının cinsiyet algılarının üzerinde de önemli bir rol üstlendiği yapılan çalışmanın bulguları arasındadır. Eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin cinsiyet algısının cinsiyete dayalı eşitsizliği pekiştirme durumu ve ileride her anlamda eşitlik üzerine kurulu bir toplum oluşturmak için etkisi hayati önem taşımaktadır. Öğretmen adaylarının gelecekteki eğitim kurumlarının inşası üzerindeki etkisi düşünüldüğünde cinsiyet algısını ve bu algıyı oluşturmadaki etmenleri tespit etmek gereklidir.

İdeal olarak görülen erkeklik biçimine uymayan erkekler ev, iş ve sosyal hayatta toplumsal bir baskı altında kalarak ezilmektedir. Aileden başlayarak hegemonik olarak görülen erkek çocuğunu diğer erkek ve kız çocuklara oranla kayırma devlet kadrolarının çoğunlukla hegemonik erkekler tarafından oluşturulması ile devam ettirilmektedir. Bu durum hegemonik erkek tanımına uymayan erkeklerin ve kadınların aynı seviyeye çok daha emek ve fedakârlık vererek gelebilmesi toplumun her alanında yaşanan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğin göstergesidir.

Anne ve babaların kız çocuk ve erkek çocukları ile eşitlikçi tutumları olup olmadığı ile ilgili soruya K4 kod adlı öğrenci şu şekilde cevap vermiştir:

Şöyle, babam hani bize el kaldırmaz ama diyor sizin bir erkek kardeşiniz olsaydı çok döverdim, falan çok yaramaz olurdu. Muhtemelen o da babamın aynısı olurdu. Bir köşeye otururdu. Biz hizmet ederdik.

K5 kod adlı öğrenci aile içinde karşılaşılan cinsiyete dayalı eşitsizlik ile ilgili erkek kardeşinin muhtemelen kendisi kadar baskı altında tutulamayacağından bahsetmiştir.

Kardeşim şu an çok küçük ama büyüdüğünde öyle olacağını düşünmüyorum. Babam bir kere bende bu süreci yaşadığı için hem de o erkek olduğu için bir şeyler bence çok daha rahat olacak. Bence çok daha rahat olacak bana göre.

Farklı yetiştirildik çünkü dediğim gibi geleneksel bir ailede büyüdüm bir erkek çocuğu olsaydı daha çok işte şöyle diyeyim mesela yemek yiyoruz tabağını kaldırmazdı mesela. Ama biz kız çocukları olarak hepimiz tabağımızı kaldırıp annemize yardımcı oluyoruz. Ama bir erkek kardeşim olsaydı bu şekilde olmazdı. (K6)

Bence ilk başta kadınlar... Yine kadınlara düşüyor. Çok görüyorum başta anneler oğullarına... Görüyorum mesela küçük bir oğlu var. Bu kızların annem hangisini sana alayım? İşte kendim yaşıyorum. Kendi sokağımızda var, çocuğu oldu 2-3 yaşlarında şimdiden başlıyor. Benim oğlum büyüsün hepinize laf atacak... Ya ne yapıyorsun? Belki şu an sevimli olduğunu düşünüyor ama bu böyle başlıyor. (K10)

En küçük kardeşim daha dördüncü sınıfa gidiyor biz iki ablası olarak... En büyük benim ortanca kardeşim ile en küçüğüne bakma şeyi biraz daha bize yükleniyor. (K6)

Kardeşim de böyle şey yapıyor hani ablam yapsın, ablam büyük mesela mutfak toplanacağı zaman benden bekliyor bir şeyler. Sen temizle sen daha güzel yapıyorsun. Ben şimdi üniversite okuyorum. Temizlik falan yapıyormuş ama ben geldiğimde bir bakıyorum her şeyi ben yapıyorum. (K2)

Katılımcıların söylemleri aile düzeninde ataerkil sömürü sisteminin desteklendiğine dair izler taşımaktadır. Katılımcılardan bazıları ailede erkeğe hizmet etmenin kadının rolü olup, kendisinden yaş olarak küçük erkek kardeşlerine hizmet etmeleri beklenmektedir. Katılımcılar erkek kardeşleri ile kıyaslandığında erkek kardeşlerinin daha özgür hareket edebildiklerinden ve kendileri gibi erkek kardeşlerinin temizlik, yemek yapmak gibi ev içi sorumluluklarını gerçekleştirmek durumunda kalmadıklarından bahsetmektedir. Öğretmen adaylarının söylemlerinden de anlaşıldığı gibi, aile içinde ev işi yapmayan,

bağımsız erkek çocukları yüceltilirken ataerkil sömürü sistemi pekiştirilmektedir. Kız çocuklarına aynı tutum sergilenmemekte ve daha küçük yaşlardan itibaren annelik rolü verilmektedir.

4.2.2. Aile düzeninde hegemonik erkeklik

Veriler incelendiğinde hegemonik erkeklik özelliklerinin aile içinde yüceltildiği ve pekiştirildiği ve bu doğrultuda idealize edilen erkeklik türünün dışındaki davranışların özellikle aile, daha sonra toplum tarafından kabul edilmediği, aslında erkeklerin de eşitsizliğe maruz kaldığı saptanmıştır. Cinsiyete dayalı eşitsizlik konusunda gerçekleştirilen eylemlerin ya da seçimlerin söylemlerle uyuşmadığı, eşitlikçi görüşler belirtilse de aile içinde eşitlikçi davranışlar sergilenmediği gözlemlenmiştir. Bulgular incelendiğinde toplumsal cinsiyet tarafından kadınlara atfedilen görev, sorumluluk ve özelliklerin erkekler tarafından gerçekleştirilmesi en başta aile tarafından eleştirilmektedir.

Mesela ben ağlıyorum evde, ama kardeşim hep gizli gizli ağlıyor. Erkek kardeşim. Dedim ki neden saklıyorsun? Dedi ayıp değil mi? Değil dedim. Ya niye ayıp olsun ki! Yani normal. Güliyorsun, e gülerken ayıp değil, ağlarken mi ayıp! (K12)

Folklorla gidiyorsun mesela, folklor de oyun oynuyorsun, bir erkek adam mesela dans etmemeli... Dansta bir estetik boyut ya... Erkek adamın bir ağırlığı olması lazım. (K8)

Ağlamak istiyorsa ağlayabilir. Ben yoruldum da diyebilir. Neden dedirtmiyoruz? Erkeklere bunu dedirtmiyoruz. Ben hiçbir toplumda şunu görmedim. Yıkıldım, depresyona girdim eşitlik zaten burada başlıyor... Onların zorlukları daha farklı, duygusal yönden zorlanıyorlar. Bence bu daha ağır. (K11)

Sosyal çevreden alıyorum eleştiri mesela akrabalarından... İşte sen kız mısın? Neden ev işi yapıyorsun? Bu tür eleştiriler alıyorum ama takmıyorum ben genelde. (K12)

Katılımcılardan bazıları erkek kardeşlerinden bahsederken erkek kardeşlerinin hegemonik erkeklik karşıtı özellik gösterdiklerinde aileleri tarafından eleştirildiğinden bahsetmiştir. Ataerkil sistemin dayattığı hegemonik erkeklik tanımında, normal, insana dair bir eylem olan ağlamak bile erkekler tarafından yapılmaması gereken bir eylemdir. Dans etmek ve ev işi yapmak yine hegemonik ideal erkeğin tanımında olmadığı için erkek çocukları eleştirilmiş ve dışlanmıştır. Eleştirilerden kurtulmak için duygularını saklamak

zorunda kalan erkek çocukları kendilerini gerçekleştiremeyerek duygusal çöküntü yaşayabilmektedir. Bu durumda ataerkil sömürü sisteminin olumsuz etkilerinin sadece kadınları değil, erkekleri de duygusal çöküntüye sürüklediği söylenebilir.

4.3. Eğitim Kurumları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Katılımcıların söylemlerinden cinsiyet eşitsizliğine eğitim kurumları içinde de maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin eğitim kurumlarında fiziksel özellikler, görev ve sorumluluk ve kullanılan dil bağlamında pekiştirilmesi aşağıdaki başlıklar altında incelenecektir.

4.3.1 Eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı eşitsizliğin fiziksel özellikler bağlamında pekiştirilme biçimleri

Öğretmen adaylarının cinsiyet eşitsizliği ile ilgili eğitim kurumlarında yaşadıkları tecrübelerine dayanarak, eğitim kurumlarının toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri pekiştirdiği söylenebilir. Kadına ve erkeğe atfedilen fiziksel özellikler ile eğitimcilerin eleştirisi, alay etme gibi söylemlerde bulunmaları cinsiyet eşitsizliği açısından üzerinde durulması gereken bir konudur. K2 kod adlı öğrenci bir sınıf arkadaşı ile ilgili tanık olduğu bir olayı şu şekilde anlatmıştır:

Onunla hep şey diye dalga geçerlerdi. Fatih'in mesela saçları uzundu. Bu ne ya kız gibi yapma falan filan. Böyle derlerdi ona yani. Ama çok da yakışıyordu, kendine yakıştırıyordu sonuçta. Kimsenin de yorumunu duymak için saçlarım nasıl olmuş diye sormuyordu.

En basitinden mesela küpe takmak hani bunu çok daha şey yapamadılar mesela.
(K7)

Lisede saçlarımı erkek gibi kestirdim. Belime kadardı saçlarım. Sonra bir erkek öğretmenim bana erkek Fatma demeye başladı. Sınıftaki erkekler de gel futbol oynayalım diye geçiyorlardı.

Bir arkadaşım vardı. Hep kızlarla arkadaştı. Hiç erkek arkadaşı yoktu. Kadınsı tavırları vardı. Sınıftaki diğer erkeklerden korkardı, onlardan çekinirdi. Bir gün beden eğitimi dersinde ona sınıftaki başka bir erkek, sen git kızların soyunma odasında soyun dedi, gülerek... (K20)

Ben lisede diğer kızlardan farklıydım. Böyle süslenme püslenme gibi olaylarım yoktu. Kızlar işte eteklerini kısaltır, saçlarını boyar, makyaj yaparlardı. Dikkat

çekme durumu ergenlikten dolayı. Kadınsılaşmaya çalışırlardı. Ben çok korkardım büyük gibi görünürdüm diye. Süslenmezdim yani onlar gibi. Onlar saçlarını hep sarıya boyarlardı. Açarlardı. Bana evde de erkek Fatma derlerdi. Lisede kapıda nöbetçi öğretmenler kılık kıyafet kontrolü yaparlardı. Bir öğretmen saçları sarıya boyalı kızlara kızardı. Bana döndü, güldü. Sen zaten asker gibisin geç, dedi. Ama o gülüşü aşağılar gibiydi. Süslensen suç, süslenmesen suç... (K23)

Mesela şöyle diyebilirim örneğin hani kadınların regl dönemleri özellikle ilköğretim dönemlerinde çocukların ped taşıması gerekiyor ve bunu mesela çantalarına gizli bir şekilde sokuyorlar... Çantadan çıkarmaktan çekiniyorlar, korkuyorlar. Kadın öğretmenler falan da bence işte dikkat edin, göstermeyin, gizli saklı yapın gibi şeyler söylüyorlar. Bence benim dönemimde o şekildeydi. (K6)

4.3.2. Eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı eşitsizliğin görev ve sorumluluk bağlamında pekiştirilme biçimleri

Eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı yapılan ayrımcılık ile ilgili dikkat çeken bir diğer nokta da görev ve sorumluluk açısından yapılan ayrımcılıktır. K4 kod adlı öğrenci özel eğitim kurumlarından birinde öğretmenlerin söylemlerinden şu sözlerle bahsetmiştir:

Öğretmenlerle sohbet olduğu zaman şöyle söylerler. Bir kadının görevi erkeğine hizmet etmek. Öğretmenler bunu söylüyordu. Onlara hizmet edelim. Belli bir kesim de, kızlar okusun fakat çalışmasın. Çalışmak o kadar iyi bir şey değil. Kızlar çalışmasın evinde otursun. (K2)

Lise son sınıftım. Harıl harıl üniversite sınavlarına hazırlanıyorum. Hiç unutmam bir erkek öğretmenim kızlar üniversiteye koca bulmak için gider, evlenince de çalışmazlar, demişti. Beynimden vurulmuşa döndüm. Hala daha ara sıra aklıma geliyor. Kendime ben asla öyle olmayacağım, diyorum. Ben onun adına utandım o an. Hala daha utanıyorum. Çok ayıp. Hele ki sen öğretmensin. Eğitimcisin. En başta senin karşı durman gerekir. (K20)

Öğretmenlik yazmayı düşünüyorum dediğimde bir erkek öğretmenim. O zaman özel ders vermen, dershanede falan da çalışacaksın atanınca. Ev bakmak kolay değil, kızlar olsa çok da gerek yok, demişti. (K21)

Benim dikkatimi çeken durum şuydu. Lisede bir çocukla ilgili sorun olduğunda ve velisi ile görüşülmesi gerektiğinde gelen veli erkekse erkek öğretmenle görüşür, kadınsa kadın öğretmenle görüşürdü. Sanki hemcinsleriyle daha iyi anlaşacaklarmış, ya da karşı cinsle iletişim kuramayacaklarmış gibi. (K22)

4.3.3. Eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı eşitsizliğin kullanılan dil aracılığı ile pekiştirilme biçimleri

Öğretmen adayları ile yapılan görüşmelerde öğretmenlerin öğrencilerin cinsiyetlerine göre kullandıkları dilin ve hitap şekillerinin farklı olduğu bulgulanmıştır. Söylemler incelendiğinde erkek öğrencilere karşı öğretmenlerin daha sert bir dil kullandıkları anlaşılmaktadır. Başka bir alanda tekrar öğretmenlik okuyan K13 çalışma hayatında karşılaştığı cinsiyete dayalı hitap şekline dayalı zorluğu şu sözlerle belirtmiştir:

Şöyle bir anıdan bahsedebilirim. Ben pandemi sürecinde ücretli öğretmenlik yaptım. Orada ben ve bir tane daha ücretli öğretmen vardı kadın geri kalan herkes erkekti. Müdür yardımcısı ben ve diğer kadın olan öğretmene prenses diye hitap ederken, diğerlerine hocam diyordu. Oysaki ben de eğitim fakültesi mezunuyum, hiçbir farkım yok. Ücretli öğretmenim... Seninle aynı rütbede olan kişilere hocam derken sana prenses deme laubaliliğini gösterebiliyor. (K13)

Biz üniversitedeyken bir hocamız vardı. Zaten kadınları sevmezdi. Biz arkada otururduk. Bir arkadaşım sunum yaparken dili sürçtü. Yüzüne boya sürmeyi biliyordun konuşmayı bilmiyorsun dedi. (K13)

Mesela erkek öğrencilere çok sert bir tavırla hitap edilirken kız öğrencilere biraz daha hani kırılırlar mı falan yumuşak... Benim gördüğüm ortaokuldaki ilkokuldaki öğretmenlerim tarafından kız öğrencilere daha olumlu, yumuşak yaklaşılrken erkek öğrencilere dayak bile atıldığı oluyordu. (K13)

En ufak bir hatada hocalarımız söyle derdi mesela annenizi çağırmayacağız babamızı çağıracağız. Çünkü Anneler bir şey demez... Hocalarda da vardı. Yörede genellikle erkekler daha baskındı Hep şey derlerdi mesela, kız başına şunu yapma, kız başına şöyle konuşma! (K18)

Bir öğretmenimiz erkekleri azarlarken oğlum siz hayvan mısınız? Derdi. Kızlarla daha nazik, kibar konuşurdu. Erkeklerle lanlı lunlu konuşurdu hep. (K20)

Benim ilkokul öğretmenim çok aşırı sinirliydi. Derste kendi yeğeni de vardı. Sürekli en başta o çocuğa olacak şekilde hakaret ederdi. Sonra dayanamaz, kendini tutamaz o çocuktan başlayarak diğer tüm erkekleri döverdi. Kızların sadece saçını çekerdi. Yine biz ucuz kurtulurduk. (K21).

Lisedeki İngilizce öğretmenim erkekleri sevmezdi pek. Anlamadınız mı? Erkek siz ya ondan derdi. Ben de gülerdim. Bir gün dedi ki hadi erkekler dışarı çıksın da biz kızlar dedikodu yapalım baş başa... (K22).

Kullanılan dili düşündüğümde evet erkelere daha sert yaparlardı. Ama erkekler de hiç laftan anlamaz, delirtirlerdi hocaları. (K23).

Cinsiyet eşitliğine dayalı bir kültür oluşturulmasında eğitim kurumlarına ve öğretmenlere büyük bir sorumluluk düşmektedir. Çocuklar aile, toplum ve eğitim kurumlarında büyüklerini taklit ederek ve sosyal öğrenme yoluyla cinsiyete dayalı kalıp ve yargıları oluşturmaktadır. Eğitim kurumları fark etmeden cinsiyet ayrımcılığını pekiştirebilmektedir. Bourdieu'nun felsefesi olan eğitim kurumlarının sosyal sınıfları pekiştirerek eşitsizliği desteklemesi çalışmanın bulguları ile paralellik göstermektedir. Kültürel sermayenin sonuçları olan sınıf ayrımcılığı eğitim kurumlarında da görülmekte ve alt tabakadan gelen bireyler ve kadınlara simgesel bir şiddet uygulanarak cinsiyet ayrımcılığı pekiştirilmektedir. Çalışmada eğitim kurumlarının toplumsal cinsiyet eşitsizliğini fiziksel özellikler, görev ve sorumluluk ve kullanılan dil aracılığı ile desteklediği bulgulanmıştır.

4.4. Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü

Katılımcıların söylemlerinden meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin payının büyük ölçüde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin rolü 'meslek seçimi bağlamında eril ve dişil özellikler', 'öğretmenlikte yöneticiliğin hegemonikleştirilmesi' ve 'kadınsılaştırılan meslek öğretmenlik' başlıkları altında incelenecektir.

4.4.1. Meslek seçimi bağlamında eril ve dişil özellikler

Toplumsal cinsiyet kavramı içindeki basmakalıp değer yargılar okullarda devam ettirilmektedir. Annelik ile özdeşleştirilen mesleklerin kadınlar tarafından daha çok tercih edilmesi eğitim sisteminin eşitsizliği pekiştirmesinin bir sonucudur. Öğretmenlik, hemşirelik meslekleri çocuk bakımı ile bağdaştırılırken, kadın öğrencilerin mühendislikten ziyade edebiyat fakültelerine yönelmeleri ve yönlendirilmesi kadınların duygusal yönlerinin daha ağır basması ile ilişkilendirilmektedir.

Kadınlar meslek seçiminde toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun olarak ev ve aile hayatlarını aksatmayan tercihlerde bulunmaktadır. Kadınlar iş yerinde ne kadar aktif çalışırlarsa çalışsınlar ailenin yükümlülüğü ve sorumluluğunu devam ettirmektedir. Ev içi sorumluluklar yüklenen kadın işine erkekler kadar konsantre olamamakta ve bu durum kadınların erkeklere oranla meslekte ilerleme şanslarını azaltmaktadır.

Cinsiyete dayalı meslek seçimi konusunda bazı öğrenciler meslek seçiminin kas gücüne dayalı olması ile ilgili fikirler belirtmişlerdir.

Kızlar aynı şekilde mesela polis olacak veya dövüş sporları ile ilgilenecek olan kızlara erkek gibi... (K8)

Ablam ben polis olacağım diyordu. Tamam, ol ama polis az alınıyor devlete. Mesela diyelim ki on bin alınacak, adam iki yüz ellisini ya da devlet yedi yüz ellisini kız kontenjanı açıyor. E sen bununla uğraşmak yerine kızsın zaten hem fiziken kendini yorucan. Bir erkek mesleği yani tamam kadınlar da yapıyor ama onunla uğraşmak yerine KPSS çalış. En azından masa başında takımınla bir takım elbise giyip otur.... E kadın az alınca asker olsun polis olsun ne olursa olsun şimdi devlet yapıyor bunu aileler niye yapmasın. (K8)

Tamam, sadece belli meslekler var konuştuğumuz gibi kas gücünden dolayı, evet. Mesela ben bir hafriyatçının yaptığını ben yapamam mesela. Ya da gerçi o tür meslekleri yapamam kas gücü gerektiren. O meslekleri yapamayız. Onun haricinde bir hemşire mesela illa kız olmak zorunda değil. (K2)

Bence bazı mesleklerde olmalı. Mesela kadınlar, yaratılış olarak erkekler kadar güçlü fiziğe sahip değiliz. Öyle olmadığını düşünüyorum. O yüzden daha çok fiziksel güce dayalı işlerde erkeklerin çalışması daha işlevsel daha mantıklı oluyor. Ama onun haricinde beynimizi kullanmamız gereken mesleklerde herhangi bir eşitsizlik olmamalı bence. Bence herkes yapabilir. (K6)

Kadının duygusal tarafı daha baskın olduğu için... Örneğin mesela askeri olabilir çalışamayabilir diye düşünüyorum. Psikolojiyi, o ağır psikolojiyi kaldıramayacağını düşünüyorum. Ya da fiziksel açıdan güç kuvvet gerektirdiği zamanlarda kadınların yapamayacağını da açıkçası düşünüyorum yani. (K19)

Cinsiyete dayalı meslek seçimi ile ilgili K5 kod adlı öğrenci:

Yani Türkiye burası. Bir şeyleri biz ne kadar kendi içimizde düşünsek de bir noktada toplumun bir parçası olduğumuz için aşabildiğimizi düşünmüyorum. O yüzden de hani çok iyi bir puan da elde etmiş olsan, belki o alanda çok büyük bir beceriye de sahip olsan, o mesleği tercih edemiyorsun içlerinde barınamayacağın için. Bu kadınlarda daha çok mesela. Mesela bir erkek kuaför olarak çalışabiliyorken bunu kadınlarda göremiyoruz. Bir kadın berber olarak çalışmıyor.

Kendisi de aynı süreci yaşayan lisedeki kadın öğretmenin cinsiyete dayalı meslek seçimindeki eleştirisini K5 kod adlı öğrenci şu şekilde dile getirmiştir:

Biz lisedeyken tercih yapacağımız zaman bir öğretmenimiz şey demişti, hani şimdi eşit ağırlıkçıyım, hukuk istiyorum her eşit ağırlıkçı gibi. Ama aslında sonradan da hiç iyi ki hiç olmamış dedim çünkü kendi karakter yapımı da hiç uygun bir meslek değilmiş hukuk zaten. Mesela tercih ederken bize şunu söylemişti. Şimdi hukuka gitseniz avukat olsan ne bileyim ilerlesen, savcı olsan e gece belli bir saatte çağıraraklar, e gitmen gerekecek... Her saatte bu olmayacak. Şu an çok gençsiniz bekârsınız olur. Ama ileride... Bir kız olarak gece vakti gitmen gerekecek. Ben mühendis olmak istiyordum. İşte mühendislik erkek mesleği. Makine mühendisliği sen nasıl yapacaksın? Makine mühendisliği erkek işi gibi şeyler söylediler. Sen öğretmen ol dediler. (K6)

Üniversite seçmeden önce tarih arkeoloji gibi alanlara ilgim vardı. Arkeoloji seçmek istiyordum. Senin kadın başına kazılara ne işin var falan. Sosyal bilgiler öğretmenliği yaz, öğretmenlik güzeldir gibi şeyler oldu. (K13)

Mesela benim arkadaşım güvenlik kursuna gidiyordu. Güvenlik olabilmek için... Sen çok zayıfsın çok çelimsizsin. Nasıl güvenlik olacaksın? Sen kadınsın zaten seni gördükleri zaman insanın hırsızlık yapası gelir. (K16)

4.4.2. Öğretmenlikte yöneticiliğin hegemonikleştirilmesi

Diğer tüm meslek gruplarında olduğu gibi, ataerkil sistemin öğretmenlik mesleğinde de izleri net bir şekilde görülmektedir. Eğitim sektöründe yöneticilik, dersane açma, sayısal bölümlerde öğretmenlik yapma erkek öğretmenler ile özdeşleştirilmektedir. Girişimci olma, karar alma, objektif olma gibi toplumsal cinsiyetin sebep olduğu özellikler kadın eğitimcilerden daha çok erkek eğitimcilere atfedilmektedir.

Bizim bölüm mesela diyelim kırk tane kız varsa sınıfta on tane erkek oluyor falan yani o yüzden mesela özel sektör alanında olsun kızlar pek girişimci değil. O yüzden sektör boş yani bir atılım falan girişim olduğunda ilerlememiz kolay diye şey yaptım... Ne bileyim bir dersane açma, koçluk yapmadır falan... (K7)

Genelde erkekler daha yeterli gözüküyor. Özellikle matematikte erkek hocalar tercih ediliyor. Bunun sebebini anlayabilmiş değilim ben. Genelde hep erkek hocalardan ders alma eğiliminde idi herkes sanki kadın bunu beceremeyecek gibi ya da yapamayacakmış gibi... (K9)

Kadınlar gelsin çalışsın ama o yönetim işlerine bulaşmasınlar Kadın müdür olduğunda mesela... Kadın nasıl idare edecek daha duygusal davranır gibi bir algı var. (K10)

Şimdi düşünüyorum lise falan okul yıllarımı hep müdürler erkekti. Kadın müdür hiç görmedim ben. Aklıma da gelmez yani. Sanki müdür deyince hep erkek. Kadın öğretmenler okulda fazladan kalmak istemiyor bence çünkü evde de yemektir, temizlik, çocuk bakımı... Erkeklerde de eve girince bi suçlu hissetme gibi sanki bir durum var. E başka da bir işleri yok bence evde. Ondan okulda ders dışında da kalıyorlar bence. Hayat her zaman erkeklere güzel. (K22)

Son sınıfım. Tüm derdim bir an önce atanmak. Annemin kuzeni var mesela. Sülale birleşip dersane açtı ona. Bana tabii ki bu teklif bile edilmez. Anca git orda çalış derler. Söz konusu erkek çocuk olunca aileleler yatırım yapabiliyor, ama kız çocuğu için aynı şekilde düşünülmez. Biz kızlara öyle yöneticilik falan akıllarına gelmez yaa. (K23)

Söylemlerden de açık bir şekilde anlaşıldığı gibi aileler kız çocuklarına erkek çocukları ile aynı imkanlar sunmamaktadır. Bu durum da kız çocuklarının hayallerinin peşinden gitme, kendini gerçekleştirme potansiyellerini kısıtlamaktadır.

4.4.3. Kadınsılaştırılan meslek öğretmenlik

Yapılan görüşmelerde cinsiyet algısı üzerine eşitlikçi görüş sergilense de aksi yönde eylemlerde bulunulduğu belirlenmiştir. Meslek seçiminin cinsiyet algısı ile ilişkisi incelenmiş ve cinsiyet algısının bireylerin meslek seçiminde bir rolü olduğu bulgulanmıştır. Ataerkil sistemin getirisi olan evlilik kurumu içindeki rollerin, özellikle anneliğe atfedilen özellikler toplum tarafından öğretmenlik mesleği ile bağdaştırılmaktadır. Bu durum meslek seçimi sırasında öğrencilerin kendi bireysel özelliklerini dikkate almayarak daha çok toplumun değer ve yargılarına göre hareket etmek durumunda kalmalarına sebep olmaktadır. Özellikle kadın öğretmen adayları aileleri ve sosyal çevreleri tarafından öğretmenlik mesleğini seçtikleri için tebrik edilmiş, kadın öğretmen adaylarına kalan vakitlerde evin ile ilgilenip ev işlerini rahat yapabilirsin gibi söylemlerde bulunulmuştur. Toplumsal cinsiyete dayalı kadına dayatılan görev ve sorumluluklardan kurtulamama durumu kadın öğretmen adaylarının görüşlerinde net bir şekilde gözlemlenmektedir.

Ben öğretmen olacağım inşallah atandığım zaman. Hani bana şu söylendi. Çok güzel bir mesleği seçtin, tam kadınlara göre. Eve erkenden gelirsin işlerini halledersin. Aslında burada bile cinsiyetçilik var. Eve erkenden gelmesen bile yapmak

zorunda olduğun şeyler var evde bunu kast ediyorlar. Eve erkenden gelirsın, yemeğini yaparsın, kocanı beklersın. Temizlik yapılacaksa onları yaparsın. Kocan gelmeden onların hepsini halletmiş olursun. Al sana mükemmel bir ilişki! Bunun altında bile bence cinsiyetçilik yatıyor. (K9)

Cinsiyete dayalı meslek seçimi konusunda K4 kod adlı öğrenci ailesi tarafından eleştirilerek farklı bir seçim yapmaya zorlanmış ve durumu şu şekilde dile getirmiştir.

Ben futbolcu olmak isterdim, lisedeyken futbol takımındaydım. Kaptanlığa kadar yükselmiştim, babama da söylemiştim spor akademisine gideyim diye. Futsalla bir ilgileneyim gibisinden. Sen kızsın. Ne yapacaksın futbolu, erkek Fatma derler. Türkçe öğretmenliğinin bir kadın için uygun olduğunu söylediler ya da diğer öğretmenliklerin. Tıp da okuyabilirsin demişti. Ama ben daha çok spor alanlarında yer almak istemiştim.

Cinsiyete dayalı meslek seçiminde sadece kadınların değil, erkeklerin de eleştiri aldığı yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Erkek öğretmen adayları öğretmenlik mesleğinin toplum tarafından kadınladıştırdığından dert yanarak, toplumun onları öğretmenlik mesleği dışında, toplumsal cinsiyete dayalı eril özellikler atfedilen meslekleri seçmeleri konusunda baskıladığını belirtmişlerdir. Örneğin K2 kod adlı öğrenci arkadaşının okul öncesi öğretmenlik seçtiği için tepki aldığından bahsetmiştir.

Yani çok aşırı tepki aldı. İşte sen nasıl bunu yaparsın sana yakışmaz. Saçma sapan... Öğretmen olduğu için değil. Evet, Öğretmenliği sadece kadınlara yakıştıranlar var. O ayrı ama. Hani okul öncesi daha çok böyle kadınlara yakışır şekilde düşünülüyor. Ama o halinden çok memnun. Ve çok seviyor çocukları. şu an işinde çok mutlu.

En basitinden kendim tercih yapacağım zaman anasınıfı ile Türkçe öğretmenliği arasında gidip geldim. Hani Türkçe tercihim oldu bunda çok cinsiyet etkili olmadı. Yaş grubunu dikkate aldım, ama hani kime sorsak işte anasınıfı öğretmenliği bayan mesleği sen yapamazsın falan gibi tepkiler tepkilerde bulundular... Okulumuzda ilk defa bir anasınıfı öğretmeni gelmişti. Ama erkekti. O yüzden ister istemez insanların farklı bir bakışı vardı. Hatta çevremizden çocuklarını okula gönderecek olanlar bile öncelikle bayan öğretmene tercih ediyorlardı. (K3)

O bölüme genelde... İşte o bölümünün öğretmenliğini genelde kızlar yapıyor. Sen yapabilecek misin? (K12)

Öğretmenlik bir kadın mesleği olarak algılanmış. Ya senin puanın mühendisliğe tutmuyor muydu? Ne yapacaksın? Matematik öğretmenliği bu daha çok kızların gittiği bir bölüm. (K8)

Kuzenimle aynı dershaneye gidiyorduk. İkimiz de öğretmen olmaya karar verdik. Ailem benim öğretmenlik seçtiğime çok sevindi. Annem kuzenim için eyvah dayın şimdi kızacak. Başka meslek mi bulamamış kadın mesleği seçmiş dedi. Kadın kuzenim için üzüldü. Ama o da eleştirdi içten içe. Aynı mesleği yapmak istiyoruz ama aynı sülale farklı tepki veriyor. Çocuk sonra yazamadı öğretmenlik. (K22)

Abim okulda çok başarılıydı. Fen lisesine gidiyordu. Öğretmenlik mi yazsam falan gibi laflar etti. Ailemde herkes güldü ona. Saçmalama, dalga mı geçiyorsun? Dediler. Git tıp yaz, mühendislik yaz. O da makine yazdı. Sonrasında hiç konuşmadık. Mutlu mu, pişman mı? Bilmiyorum... (K23)

Erkek öğretmen adaylarına, mezun olur olmaz evlenmeleri ve maddi anlamda ailelerini geçindirmeleri gerektiği toplum tarafından bir baskı unsuru olarak kullanılmıştır. Bu durum da, erkek öğretmen adaylarının meslek seçimlerini etkileyerek kendilerini gerçekleştirememelerine ve öğretmenlik mesleğinin kadın mesleği olarak görülmesine sebep olmaktadır. Sosyal çevreden meslek seçimine dair K1 kodlu öğrencinin tanık olduğu eleştiri, erkeğin evlenince ev bakması gerektiği, öğretmen atamalarının yıllar süreceği için bir erkeğin öğretmenlik mesleğini seçmemesi gerektiği şeklindedir.

Atıyorum bir erkeğin atanması 3 yıl sonra olursa bu şaşırtıcı bir durum, ama kız 3 yıl sonra da atanabilir... Ne yapacak hani bir çalışsın bir geliri olsun öyle bir ayrımı var maaş olarak...

Bölümdeki erkekler KPSS ye hazırlanıyorlar. Ben daha düşünmüyorum. Belki akademisyen olurum. En son çare olarak MEB de çalışmayı planlıyorum. Deneirim birkaç yıl olmazsa atanırım. Bence erkeklerin düşünmek ya da karar vermek için vakti olmayacak. Biliyorlar mezun olur olmaz çalışmak zorunda kalacaklarını çünkü. Aileler bırakmaz. (K23)

Modern hayat öncesi toplumsal cinsiyet kavramının sebep olduğu kadının ev içi sorumluluklar ve çocuk bakımı ile erkeğin ise evin geçimini sağlama, dışarıda, aktif ve yönetici olma ile bağdaştırılan rolü meslek seçiminde bireyleri etkilemektedir. Ülkemizde annelik ile bağdaştırılan anaokulu ve ilkokul öğretmenliği daha çok kadınlar tarafından tercih edilirken, müdürlük gibi yönetim alanları erkekler tarafından tercih edilmektedir. Öğretmen adaylarının söylemlerinden meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin eril ve dişil

zellikler açısından etkili olduğu, öğretmenliğin kadın mesleği olarak görülürken eğitimde yöneticiliğin erkeklerle bağdaştırıldığı anlaşılmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu kısımda çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular ile ilgili sonuçlar açıklanmıştır. Sonuçlar doğrultusunda literatür ile karşılaştırmalar yapılarak tartışmaya yer verilmiştir. Tartışma yaparken toplumsal cinsiyet kavramı, sosyolojik kuramlar, feminist hareket ve hegemonik erkeklik kavramı üzerinde durularak yorumlanmıştır. Son bölümde ise önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Cinsiyet eşitsizliği toplumu ilgilendiren ve sosyolojiye dayanan bir olgudur. Sosyolojik kuramlar açısından incelendiğinde fonksiyonalist yaklaşımın savunduğu geleneksel olarak sürdürülen ve cinsiyetlere göre farklı çerçevelerde tanımlanan iş bölümü cinsiyet ayrımcılığının temel sebebidir. Bu yaklaşıma göre toplum aile birimini koruyarak sosyal hayatın devamını farklı biyolojik cinsiyetlere bazı görev ve sorumlulukları vererek sağlamaktadır. İşlevselciler, aileyi kadının ve erkeğin toplumdaki konumunu tanımlamada kritik bir kurum olarak görürler. Toplumsal değerlerin öncelikle ailede kabul görek öğrenilmesi toplumsal düzenin sorunsuz bir şekilde işlenmesine olanak sağlar. Bundan dolayı aile içinde toplumsal cinsiyet statükosunun korunması önemlidir. İşlevselciler, sanayi öncesi toplumlar da toplumsal düzenin kadınlara ve erkeklere farklı görevler verilmesi ile sağlandığına dikkat çeker. Hayatta kalmak endüstri dönem öncesi zor olduğundan tüm aile üyelerinin çalışması ve iş bölümüne bağlıydı. Endüstri devrimi öncesi avcılık, toplayıcılık ve tarım faaliyetleri sıklıkla evden uzak kalmayı gerektirdiğinden erkekler tarafından, çiftçilik, toplayıcılık ve ev işleri hamilelik, doğum ve emzirme nedeniyle uzağa gidemeyen kadınlar tarafından yürütülüyordu (Linsay, 2020). İşlevselciler endüstri sonrası dönemde değişen modern dünya ile eski sisteme dayalı iş bölümünün artık tam olarak sürdürülemeyeceğini savunmakla beraber rol karmaşası ya da rollerin tanımlanmaları açısından belirsizlik varsa aile yapısının tehdit altında olabileceğinden bahseder. Bu yaklaşımın bazı destekçilerine göre geleneksel roller tamamen terk edildiğinde boşanma oranlarında artış gözlemlenmektedir. Bu bakımdan İşlevselcilik, aileleri daha eşitlikçi cinsiyet rollerini benimsemeye yönelten modern hayata ayak uyduramamaktadır. (Linsay, 2020).

Şu anda yaşanan ayrımcılığın yarattığı sorunun kaynağı modern çağ ile beraber kadının da çalışmasına rağmen iş bölümünün eskiye dayalı bir biçimde geleneksel olarak sürdürülmesidir. Önceleri tarıma dayalı hayatta kas gücüne ihtiyaç duyulduğundan ekonomiye katkıda bulunacaklarından daha fazla erkek çocuğa sahip olmaya önem verilmiş ve erkek egemen toplum hüküm sürmüştür. Modern hayatla beraber gelişen teknolojik gelişmeler sayesinde kas gücü ihtiyacı ortadan kalkmasına rağmen erkek egemen sistem günümüze kadar devam ettirilmiştir. Katılımcıların söylemleri fonksiyonalist yaklaşım ile tutarlılık göstermektedir. Günümüzde kadınlar iş hayatına katılsa da çocuk bakımı ve ev içi sorumlulukları yerine getirdikleri için aslında çift mesai yapmaktadır. Çalışma hayatına dâhil olmak da kadına özgürlük tanımamaktadır. Geleneksel rollere uygun olarak erkekler işten eve geldiklerinde çoğunlukla televizyon izleyerek dinlenirken, kadınlar işten eve geldiklerinde ev içi sorumluluklarını yerine getirmeye devam etmektedir. Ülkemizde günümüzün ekonomik koşulları ve zor hayat şartları da düşünüldüğünde kadınların maaşları hayatlarında değişiklik sağlamaktan çok sadece hayatı devam ettirebilmeye odaklandığı için geçmişe oranla zorlukların daha da arttığı söylenebilir. Modern çağ ile hayat şartları değişirken toplumsal zihniyet değişmediğinden kadın aslında daha da kısıtlanmaya devam etmektedir.

Çatışmacı yaklaşıma göre ise ekonomik güce sahip olmak toplumsal yapı ve aile içinde erkeği egemen kılmaktadır. Çatışmacı yaklaşım meseleyi sadece kadın erkek ayrımı açısından ele almaz, sosyal anlamda her kesimde ekonomik olarak güçlü olanın diğer grubu ezdiğinden söz eder (Ecevit, 1998). Baxter ve Kane' e (1995) göre kadınların cinsiyet eşitsizliğine karşı durma sebebi toplumda geri plana itilmelerinden, erkeklerin ise toplumsal cinsiyeti destekleme sebepleri ayrıcalıklı konumlarını devam ettirebilme çabasıyla kaynaklanmaktadır. Erkekler toplumda avantajlı konuma sahip olma durumlarından vazgeçememektedirler. Toplumsal düzen ataerkillik üzerinden yönetildiğinden zenginlik daha çok erkeklerin elinde toplanmaktadır. Bu durum kadınların daha da fakirleşmesine ve itaatkâr olmasına sebebiyet vermektedir. Çatışmacı yaklaşım destekçileri, Engels'in kadınların ücretli çalışan olduklarında evlerinin içinde güç elde edebilecekleri yönündeki görüşünü desteklemektedir. Kadınların iş gücüne katılarak elde ettiği bu güç de daha eşitlikçi bir toplum yaratarak toplumsal düzende eşitlikçi bir devrim gerçekleşmesine sebep olabilir (Linsay, 2020).

Çalışmada katılımcıların söylemleri sosyolojik kuramlardan fonksiyonalist yaklaşımı, toplumu oluşturan en küçük birim olan ailede kadına ve erkeğe farklı görev ve sorumlulukların verilmesi açısından desteklemektedir. Katılımcılar aile içinde annelerine

ev içi sorumluluklar yüklenirken, babalarına ise para kazanma, kas gücü gerektiren işleri yapma gibi ev dışı sorumlulukları yüklendiğinden bahsetmektedir. Aile içinde anne ve babaya verilen farklı görev ve sorumluluklar ailenin devamını sağlamaktadır. Yine çatışmacı yaklaşımla paralel olarak katılımcılar ekonomik olarak güçlü olan baba figürünü anneyle oranla daha güçlü, söz sahibi ve karar verme mekanizması olarak tanımlamaktadır.

Erkek egemen sistem kadınları ve erkekleri belirli kalıplar içine hapsederek sosyal, ekonomik, toplumsal alanda özellikle de eğitimde kendilerini gerçekleştirmelerine engel olmaktadır. Öğretmen adaylarının cinsiyete dair yargılarının ileride meslek hayatlarında fark etmeden eşitlikçi olmayan tutumlar sergileyerek eğitim sisteminde eşitlik arayışına engel olabileceği varsayımından yürütülen araştırmada öncelikle toplumsal cinsiyet kavramı, ardından sosyolojik kuramlar, feminist kuramlar, hegemonik erkeklik kavramları kavramsal çerçevede açıklanmaya çalışılmıştır. Erkekler için normal olarak kabul görülen kavramların kadınlar için uygun görülmemesi cinsiyet eşitsizliğinin temelini oluşturmaktadır. Kadına yönelik ayrımcılık çoğu zaman toplumun tüm kesimleri tarafından belirli kalıp yargılarla fark edilmeden yeniden üretilmektedir. Ailede başlayan ve toplum ve eğitim kurumları tarafından pekiştirilerek sosyal hayatta da devam ettirilen ayrımcılık durumları ile çalışma hayatında da rastlanmaktadır.

Aile sosyalleşmenin yaşandığı ilk kurumdur. Cinsiyete dair toplumsal normlar ilk olarak ailede öğrenilmektedir. Öncelikle aile yapısının incelenmesi toplumsal cinsiyetin sebep olduğu eşitsizlikleri anlamak için önemlidir. Çalışmada katılımcılar genel olarak kadın figürleri, özellikle de annelerini pasif, edilgen, kısıtlanan, baskı altında tutulan, son sözü söyleyemeyen, vaktini çoğunlukla evde geçiren, sosyal hayattan mahrum bırakılan ve ev içi sorumlulukları olan figürler olarak tanımlarken, babalarını evde son sözü söyleyen, ev dışı sorumlulukları olan, çöp dökme, tamirat gibi kas gücüne dayalı işleri yapan ve evi geçindiren kişi olarak tanımlamışlardır. Bulgular incelendiğinde çoğunlukla anne figürleri eşlerinden izin almadan ev dışına çıkamamaktadır. Anneleri gibi kız çocuklarının erkek kardeşlerine oranla ev dışına çıkması daha zordur. Çoğu zaman erkek çocuklarına verilen izin kız çocuklarına verilmemektedir. Kıyafet konusunda da kız çocukları çoğunlukla giyimlerine aileleri tarafından müdahale edildiğinden bahsetmektedir. Katılımcılardan bazılarının annelerinin okuması ya da çalışması erkek figürler tarafından yasaklanmış ve bu gibi kısıtlanma durumlarının sonucunda kadınlar depresyona sürüklenmişlerdir. Katılımcılardan bazıları kadınların geçimlerini sağlasalar bile toplum baskısından kurtulamayacağını ve asla özgür hissedemeyeceğini vurgulamışlardır.

Aile içinde kız çocuklarına karşı gösterilen eşitsiz tutum toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğin temelini oluşturmaktadır. Yürütülen çalışmanın bulgularına paralel bir şekilde Can'ın (2013) Niğde ilinde yaptığı çalışmada aile içinde geleneksel ataerkil görüşün hala daha hüküm sürdüğü ve cinsiyet eşitsizliğine zemin hazırladığı vurgulanmıştır. Çalışmada akşam eve gelme saatinde kız çocuklara oranla erkek çocuklara daha hoşgörü ile yaklaşıldığı bulgulanmıştır. Meslek seçimine dair sorulara katılımcılar paralel biçimde kadınlar erkeklerin çalıştığı tüm sektörlerde çalışamaz şeklinde görüş belirtmişlerdir. Katılımcılar tarafından kadınların fiziksel özelliklerinin yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Kadını ev içine hapsetme, erkeği ise evin dışında tutma yargısı ile ilgili sorulara erkeklerin yarısından fazlası onay vererek toplumsal cinsiyet bağlamında mekân ayrımcılığı desteklenmiştir. Erkek egemen sistemin devamlılığı için çatışmacı kuramla paralel görüşler belirtilmiştir. Can'ın yürüttüğü çalışmada katılımcıların % 19'u kadınlara fiziksel şiddet uygulanabilir şeklinde görüş belirtmiştir. Katılımcılara göre erkek çocukları daha rahat yetiştirilebilir, evin dışındaki alanlar kızlar için daha tehlikelidir. Çalışmadaki bulgular meslek seçiminde eril ve dişil özellikler açısından incelendiğinde katılımcılar annelik ile özdeşleştirilen meslekleri daha çok kadınlarla bağdaştırırken, kas gücüne dayalı olan meslekleri daha çok erkeklerle bağdaştırmıştır. Kadınlar duygusal yönü ağır basan edebiyat, öğretmenlik alanlarına yönelirken, erkekler mühendislik, matematik gibi sayısal alanlara yönelmişlerdir. Bu bakımdan Can'ın çalışması ile çalışmanın meslek seçimi açısından paralellik gösterdiği söylenebilmektedir. Görüşmeye katılan katılımcıların anneleri ile söyledikleri kadınların ev içine konumlandırılıp edilgen rolde olması durumu yine Can'ın yürüttüğü çalışma ile kadınların ev dışında bulunması tehlikelidir görüşü ile paralellik göstermektedir. Çin' de yapılan çalışma çalışmanın bulguları ile anne baba rolü ile ilgili bulgularla eşdeğer niteliktedir. Çinli ailelerin çoğunda geleneksel aile yapısı hakim olup, baba çalışmaktan sorumluyken anne toplumsal cinsiyet kalıpları ile paralel olarak ev içi sorumluluklara sahiptir. Kız çocukları aileye bakma sorumluluğunun kadınlara ait olduğunu düşünmekle beraber kız çocuklarının eğitimlerine erkeklerinki kadar önem verilmektedir (Jin, 2023).

Toplumsal cinsiyet kavramının öğrenilmesi ve pekiştirilmesi öncelikle ailede başlamaktadır. Çocuklar ilk olarak aile içinde daha sonra da sosyal çevrelerinde ve eğitim kurumlarında kadına ve erkeğe ait rol ve sorumlulukları öğrenir. Katılımcıların söylemleri aile içinde öğrendikleri ve pekiştirdikleri toplumsal cinsiyet kalıplarının alan ve meslek seçiminde etkili olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Katılımcıların bazılarında anne

babaları, sosyal çevreleri ve öğretmenleri erkek öğretmen adaylarına ev geçindirme sorumluluğu yükleyip KPSS'yi beklemeyip hemen iş kurmaları gerektiği, kadın öğretmen adaylarına ise ev içi ve çocuk bakımı ile ilgili sorumlulukları kolay bir şekilde yerine getirmelerini sağlayacak meslek seçmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Katılımcılar büyük oranda farkında olarak ya da olmayarak toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun olarak davranmışlardır.

Evlilik kurumu da toplumsal cinsiyet normlarını pekiştirmenin bir aracı haline gelmektedir. Temizlik, yemek, çocuk bakımı gibi ev içi sorumlulukların kadına yüklenmesi toplumsal cinsiyetin etkisinin günümüzde de görüldüğünü göstermektedir. Katılımcılar evlilik kurumunun ataerkil düzenin devamını sağladığını kanıtlar nitelikte söylemlerde bulunmuşlardır. Evli kadınlar çalışıyor olsa dahi yemek, temizlik, çocuk bakımını gerçekleştirmektedir. Katılımcıların söylemlerinden anlaşıldığı üzere, evli ve çalışan kadının sorumluluğunun hiç bitmediği aksine arttığı yaşadığımız modern çağda ataerkil sistemin devamlılığının göstergesidir. Çalışmanın bulguları feminist yazar Beauvoir'ın (2010) kadının evlilik kurumu ile pekiştirilen ikincil konumu felsefesini doğrular niteliktedir. Evlilik içinde kadın içkin konumdayken erkeğin aşkın konumda olması katılımcıların söylemleri arasındadır. Beauvoir' a (2019) göre erkek egemen sistem ile toprağı sömüren erkek aynı şekilde kadını da sömürmeye evlilik kurumu içinde devam etmektedir. Ataerkil sistemin neden olduğu ikincil konum evlilik içinde toplumsal cinsiyet kalıpları ile devam ettirilmektedir.

Yılmaz ve Avcı (2015) toplumsal cinsiyet ve evlilik uyumu üzerine yaptıkları çalışmada toplumsal cinsiyetin kadınları özellikle de evlilik kurumu içinde baskıladığını ve kadınların toplumsal cinsiyet ile mücadele ettiğini vurgulamıştır. Çalışmanın bulgularında eskiye oranla kadınların evlilik kararında ataerkil etkilerin azalmaya başladığının altı çizilirken, şiddete maruz kalan kadınların %78.4 ünün eşleri tarafından maruz bırakıldığı saptanmıştır. Çalışmanın dikkat çeken bulgusu ise her 10 kadından 1'inin toplumsal cinsiyetin sebep olduğu kısıtlanmalardan kurtulmak için cinsiyetini değiştirmek istemesidir. Çalışmanın bulguları ataerkinin kadını evlilik kurumu içinde baskılandığını kanıtlar niteliktedir.

Katılımcıların meslek seçimi ile ilgili sorulan sorulara verdikleri cevaplar öğretmenlik mesleğinin kadın mesleği olarak görüldüğünü göstermektedir. Kadın katılımcılar öğretmenlik kazandığı için ev işleri için yeterli vakitlerinin olacağından aile ve sosyal çevreleri tarafından tebrik edilirken erkek katılımcıların çoğunluğuna 'başka yer kazanamadın mı, bari sana dersane açalım' gibi yorumlarda bulunulması toplumsal cinsiyetin

meslek seçimini etkilediğine ve öğretmenlik mesleğinin kadın mesleği olarak görülmesine örnektir. Erkek adaylar atamaların zorluğu ve zaman alması açısından eleştirilirken, kadın öğretmen adayları için kadınlar çalışmak zorunda değildir yargısı hâkim olduğundan eleştiride bulunulmamıştır. Toplumsal cinsiyetin erkeklerin üzerine yüklediği ev geçindirme sorumluluğu meslek seçimlerinde değişikliğe ya da pişman olmalarına etki edebilmektedir.

Avcı, Karababa ve Zencir'in (2019) okul öncesi öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada toplumsal cinsiyetin okul öncesi öğretmen adaylarının yaşadıkları zorluklar üzerindeki etkisi araştırılmış, adayların kişisel, iletişimsel ve toplumsal cinsiyet kaynaklı tepkilerle karşılaştıkları bulgulanmıştır. Bazı katılımcıların toplumsal cinsiyet kaynaklı ve azınlıkta olmaktan kaynaklı endişeli olduğu ve erkeklerin iyi okul öncesi öğretmeni olamayacağı ile ilgili önyargılardan koktukları belirtilmiştir. Katılımcılara toplum tarafından asla kadınlar kadar yetenekli olamayacakları hissettirilmiş ve ileride velilerin kendilerine çocuklarını emanet etme konusunda endişe duyacaklarından bahsetmişlerdir Söz konusu bulgular, bu çalışmanın bulguları olan öğretmenliğin anneliğe atfedilen özelliklerle bağdaştırılması açısından paralellik göstermektedir. Katılımcılar okul öncesi ve sınıf öğretmenliğini kadınlarla bağdaştırırken, okul müdürlüğü, dersane yöneticiliği, dersane açma gibi eylemleri erkeklerle bağdaştırmışlardır.

Geleneksel bakış açısı ile bakıldığında erkeklerin ev içi işlerden kaçınması erkekliğin ve egemenliğin dolayısı ile hegemonik erkeklik kavramının devamını sağlamaktadır. Geleneksel dünyadan modern hayata geçişte kadın ve erkek rolleri üzerine yapılan çalışmada kadınların kendi anneleri ile kıyaslandığında ev dışı sorumluluklarının arttığı, fakat ev içi sorumluluklarının hala daha sürdürüldüğü bulgulanmıştır. Katılımcıların anne ve babaları ile söylemlerinden ev yönetimi ve karar vermede annelerinin eski jenerasyonlara oranla daha etkin hale geldiği belirtilmiştir. Kadınlar eskiye oranla karar verme eylemine daha çok katılsa da ev içi sorumlulukları azalmamıştır. Bu durumda kadınların görev ve sorumlulukları azalmak yerine daha da çok artmıştır. Erkekler ise babalarına nazaran eşlerinin verdiği direktifler doğrultusunda ev içi işlere katılmaktadır. Ünalın Tünel'in (2021) çalışmasında ayrıntılı, zihin yoran, kontrol edilmesi, planlanması gereken, zaman alan ve bilgi gerektiren, okul seçimi, alışveriş, günlük işleri düzenleme, tatil planı yapma gibi işleri daha çok kadınların yaptığını vurgulanmıştır. Bu tarz işler görünmez olmakla beraber iş yükü kadınlar açısından mental anlamda yorucu ve zorlayıcı olmaktadır. Çamaşır, bulaşık yıkama, mutfak temizleme, toz alma, evdeki dağınıklığı toplama, balkon tuvalet yıkama, yemek yapma gibi ev içi sorumluluklar ve düşünce yükü olan işler

kadınlar ile özdeşleştirilirken, araç bakımı, fatura yatırma, tamir gerektiren işler, çöp atma gibi daha çok ev dışı, fiziksel güç gerektiren işler erkeklerle özdeşleştirilmektedir. Ünalın Turan'ın çalışması ile paralel olarak katılımcılar kadınların ücretli bir işte çalışsa bile ev içi sorumlulukları ve çocuk bakımı gibi işleri yine sürdürdüğüne vurgu yaparak ikinci mesai kavramı üzerinde durmuştur. İşten gelen erkek televizyon karşısında otururken kadınlar yemek yapma, temizlik gibi toplumsal cinsiyete dayalı sorumluluklarını yerine getirmektedir.

Cinsiyet eşitsizliğini sadece kadın açısından değil, erkeklerin de maruz kaldığı ayrımcılık durumları açısından incelenmelidir. Modern dünyada tüm biyolojik cinsiyetlere sahip bireyleri sosyal anlamda kısıtlayan toplumsal cinsiyet, kadınları ev içi sorumluluklar ve çocuk bakımı ile kısıtlarken, erkekleri evin ekonomisi sağlamak zorunda olmaya ve evin dışı işlerle ilgilenmeye hapsedmiştir. Evin direği, reisi olma kavramları ile erkeğin omzuna fazladan yük ve sorumluluk vererek, sadece kadınlar için değil, erkekler için de psikolojik çöküntüye sebep olmaktadır. Katılımcıların söylemleri Goldberg'in erkeklik kuramını (1992) destekler niteliktedir. Goldberg'in erkeklik yükleri olarak adlandırdığı iyi bir baba olma, statü sahibi olma, duygularını saklama, kahraman, otoriter, koruyucu sert olma zorunluluğu erkeklerin üzerinde toplumun dayattığı büyük yüklerdir. Sadece kadınlar değil, erkekler de toplum tarafından kısıtlanarak kendini erkek olarak ispatlamak ve dayatılan belirli sorumlulukları almakla yükümlüdür. Erkekler Connell'in (1987) hegemonik erkek olarak adlandırdığı ideal erkek tanımına aykırı hareket ettiklerinde toplum tarafından kabul görmeyerek kendilerini aşağılık hissetmektedir. Ataerkil sistem erkeği her daim güçlü olmak zorunda hissettirerek psikolojik bir baskı mekanizması haline gelmiştir. Erkek öğretmen adayları toplumsal cinsiyet tarafından evlilik ve ev geçindirme konusunda mecburi hissederek seçimlerini buna göre yapmaktadır. Bu durum erkek öğretmen adaylarının kendilerini gerçekleştirememelerine sebep olmaktadır. Sakallı ve Türkoğlu (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada erkeksi kalıp ve yargılara uymayan erkeklerin toplum tarafından cezalandırıldığına dikkat çekmiş ve erkeklerin sert olma, kadınsı davranmama, duygularını ifade etmeme gibi özellikleri göstermedikleri takdirde baskılanmış hissederek psikolojik ve fiziksel şiddet gösterme eğiliminde olduklarını vurgulamıştır.

Eğitim kurumları ve hegemonik erkeklik arasındaki ilişki incelendiğinde, katılımcılar eğitimcilerin ataerkil sistemi destekleyen söylemlerde bulunduğu bahsetmiştir. Okullarda hegemonik erkekliğin pekiştirilme biçimleri sadece eğitimciler tarafından değil, öğrenciler tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Hegemonik erkekliğin şiddetle

ilişkisini, taciz, sataşma, zorbalık üzerinden inceleyen çalışmada, şiddetin okulun sosyal yapısında var olarak güç ilişkisini gösterdiği bulgularına ulaşılmıştır. Özellikle erkek öğrencilerin akranları arasında ayrımcılığa, utanç, korku ve incinmeye maruz kalmamak için hegemonik tavırlar sergilemek zorunda kaldığı vurgulanmıştır (Stoud, 2006). Amerika’da 78 üniversite öğrencisi ile (Afrikalı Amerikalı, Avrupalı Amerikalı, heteroseksüel ve homoseksüel) yapılan çalışmada hegemonik erkeklik algısının alkol kullanımı ile ilgisini araştırılmış ve sonuçlar, kamusal alanda içki içmenin anlamının bir tür erkekliği ifade etmek olduğunu göstermiştir. Öğrencilerin kendilerinin ve akranlarının içki içme davranışlarına ilişkin cinsiyete dayalı tanımlamalarında, beyaz erkekler arasında alkol kullanımının hegemonik erkekliğin somutlaşmasını sembolize ettiği bulunmuştur. Çok fazla alkol almanın ve alkolü tolere edebilmek hegemonik erkeklikle, çok az içmenin ya da hiç içmemenin, zayıflık, eşcinsellik ya da kadınsılıkla ilişkilendirilmiştir (Peralta, 2007). Çalışma hegemonik erkekliğin sadece aile ortamında değil, eğitim kurumlarında da pekiştirildiğinin altını çizmektedir. Dragowski ve Scharron-del Rio (2014) okulların hegemonik erkekliğin üretildiği, sürdürüldüğü ve pekiştirildiği kurumlar olduğunu öne sürerek okullardaki çeşitli saldırganlık ve şiddet biçimlerini hegemonik erkeklik kavramı ile bağdaştırmaktadır. İlgili yazarlar, okullarda meydana gelen şiddet ile hegemonik erkeklik özellikleri arasındaki bağlantıları göstermenin dışında okullarda hegemonik erkekliğin yüceltilmesini sağlayan sosyal normların hakim olduğunu ve bir an önce bu durumu önleyici çalışmaların yapılmasını gerektiğini öne sürmüştür.

Çalışmanın bulguları ve yukarıda bahsedilen toplumsal cinsiyet ve eğitim kurumlarının ilişkisi ile ilgili yapılan benzer çalışmaların bulguları Pierre Bourdieu’nun eğitim kurumlarının kültürel sermayeden beslenerek cinsiyete dayalı eşitliği desteklemek yerine aslında toplumsal cinsiyet kalıp ve yargılarını pekiştirdiği düşüncesi ile paralellik göstermektedir (2015). Bireyler dolayısı ile öğrenciler kendi sosyal sınıflarının ait olduğu habitusun normlarına uygun davranarak sosyal sınıfların yarattığı eşitsizlik durumlarını ve cinsiyete dayalı eşitsizliği eğitim kurumlarında da pekiştirmektedir. Eğitim kurumlarında öğretmenlerin toplumsal cinsiyete dair kullandıkları dil, toplumsal cinsiyetin dayattığı görev ve sorumluluklar ve öğrencilerin fiziksel özellikleri ile ilgili yorumları eşitsizliği pekiştirmektedir.

Cinsiyet eşitsizliğini ve eşitsizliğin yayılmasını önleme, eşitliği yaygınlaştırma eğitim sisteminin kalitesini arttırmaktadır. TÜİK tarafından yapılan eğitim süresi ile ilgili araştırmada 2022 yılında ortalama eğitim süresinin kadınlarda 8,5 yıl iken erkeklerde 10 yıl olduğu saptanmıştır (TÜİK, 2022). 2022 yılı itibariyle üniversite mezunu erkekler %

3.2 oranla kadınlardan daha fazladır. Veriler incelendiğinde cinsiyet eşitsizliğinin hala daha yaygın olduğu görülmektedir. Eğitim sistemi, egemen cinsiyetçi kalıpları, hegemonik erkeklik ve kadınlık tanımlarını yazılı olmayan müfredatla yapılan etkinliklerle ve söylemlerle pekiştirmektedir. Okullar toplumsal cinsiyet kavramının üzerinde durarak ayrımcılığı engelleme çabasında olsa bile kadının ikincil olarak görülmesine engel olamamaktadır (Sayılan, 2012).

Gelenekselliği reddederek, bilimsellik, demokratikleşme, sanayileşme ve şehirleşme ile ortaya çıkan modernleşme kavramı yeni bir düzen kurmayı hedeflemiş, fakat cinsiyet eşitsizliğini önlemede sınıfta kalmıştır. Türkiye’de erkek çocukları da kısıtlansa da kız çocuklarından daha avantajlı durumdadır. Toplumsal cinsiyet kavramının önemi sadece kadın cinsiyeti açısından değil, hegemonik erkeklik kalıplarına uymayan erkeklerin ve farklı yönelimlere sahip bireylerin haklarını korumak ve ayrımcılığı önleme açısından da önemlidir. Biyolojiden ziyade kültürel temele dayanan toplumsal cinsiyet kadını ikincil olarak tanımlayarak geri plana itmiştir. Tam da bu noktada devreye giren feminizm kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığın kökeninin kültür olduğunu vurgulamıştır.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları aile, okul ve toplumsal kültürün bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet kalıplarının öğrencilerin özgüvenlerinde büyük ölçüde etkili olduğundan, akademik başarılarını, meslek seçimlerini ve dolayısı ile geleceklerini etkileyebilmektedir. Bireyler eğitimlerine ilk defa ailede başlar. Ebeveynler ilk öğretmenler olarak çocukların toplumsal cinsiyet kalıp ve yargılarını anlamlandırmalarında önemli rol oynarlar. Ebeveynler, kız ve erkek çocuklara farklı davranarak, farkında olarak ya da olmayarak çocuklarına cinsiyet kalıplarını aşılamaktadır.

Doğu batı eksenini açısından incelendiğinde Türkiye’de kadınlık ve erkeklik inşası tanımları büyük ölçüde farklılık göstermektedir. 17 üniversite öğrencisiyle yaptığı çalışmada Üstünel (2010) erkeklik inşasını bölgesel ve merkezi açıdan incelemiş ve batıda büyüyen erkeklerin doğudakilere, merkezde büyüyen erkeklerin köylere göre erkeklik inşasında farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Türkiye’nin doğusunda büyüyenler batıya göre, köyde büyüyenler ise merkezde büyüyenlere göre daha ataerkil sistemi destekleyen cinsiyet algısına sahiptir. Geleneksel cinsiyet erkeklik tanımının bölgesel tanımlamalarında farklılık göstermesine rağmen yine de erkeklik göstergeleri olan sertlik, baskınlık gibi erkeksi özellikler genel bir çatı altında toplanabilmektedir. Kadınlık ve erkeklik görevleri açısından incelendiğinde Türkiye’nin doğu-batı, merkez-köy farklılıkları Üstünel’in çalışması ile paralellik göstermektedir. Katılımcılar doğuda ve köylerde kadınların daha çok baskılandığından ve sosyal anlamda kısıtlandığından erkeklerin ise batıya ve merkeze

oranla daha baskın ve ataerkil tavırlar sergilediğinden bahsetmektedir. Ökten'in (2009). Güneydoğu Anadolu bölgesinde iktidar, kadın ve erkek ilişkileri üzerine yaptığı çalışmada ataerkil sistemin hüküm sürdüğü bölgede kadının ikincil konuma atıldığını, toplumsal cinsiyet kavramının kadın bedeninin üzerine kurulduğunun ve kadının geleneksel ideoloji içine hapsedildiğini bulgulamıştır. Çalışmada okuryazar olma durumunun da toplumsal cinsiyet tarafından belirlendiği vurgulanmıştır. Bölgede evlilik yaşının düşük olması ve çoğunlukla akraba evliliği yapılması, çok eşliliğin hâkim olması ve erkek çocuk doğurmanın kutlanması, kadınlara namus kavramı adı altında zulüm edilmesi, toplumsal cinsiyet kavramının doğuda daha yıkıcı etkilerinin olduğunu göstermekte ve çalışmanın bulguları ile paraleldir.

Okullarda kullanılan ders kitaplarından çoğunlukla da öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin tutum ve davranışlarından, söylemlerinden oluşan okul kültürü toplumsal cinsiyetin sebep olduğu basmakalıp yargıların pekiştirilmesine ve kız çocuklarının eğitimlerini tamamlayamamalarına sebep olabilmektedir (Asan, 2010). Eğitimde fırsat eşitsizliği cinsiyet eşitsizliğinin sebep olduğu ayrımcılıklardan biridir. Toplumsal cinsiyet kavramının sebep olduğu örf, adet, gelenek, görenek, töre, belirli inanç sistemleri vb. yapılar eşitsizleri destekleyerek eğitim sistemi üzerinde daha çok kadınlar açısından ayrımcılığa sebep olmaktadır. Yazılı olarak eğitimde fırsat eşitsizliğinden bahsedilmesine rağmen kaynaklara erişim açısından bakıldığında kız çocukları eğitimde dezavantajlıdır (Kurttaş, 2021). İyi eğitim görmüş kadınların öncelikle kendi ailesine daha sonra topluma katkısı büyüktür. Cinsiyet temelli eşitsizlik bir bakıma toplumsal gelişime engel olan ve ülkelerin ekonomisini sekteye uğratan etmenlerdendir. Kadınların eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanamaması çocuklarının da eğitimlerine katkıda bulunmalarına engel olarak gelecekte de ülkenin gelişmişlik seviyesini düşürmektedir. Kadınlar eğitimde fırsat eşitliğinden yararlandığı sürece iş hayatına ve sosyal hayata karışarak ülkenin karar alma mekanizmasına katkıda bulunacaklardır. Kadınların eğitimde fırsat eşitliliğinden yararlanamama sebepleri olarak kız çocuklarına ev içi sorumluluklar verilmesi, erken yaşta evlendirilmeleri, iş hayatına katılmalarına izin verilmemesi ve yeterinde güdülenmemesi şeklinde açıklanabilir. Kız ve erkek çocukları arasındaki bu ayrımcılık Türkiye'nin Doğu'suna gidildikçe artmaktadır (Ferreira ve Gignoux, 2010; Sayılan, 2012).

5.2. Öneriler

Bu bölümde araştırmanın sonuçlarına dayanarak uygulayıcılar ve araştırmacılara farklı önerilerde bulunulmuştur.

5.2.1. Uygulayıcılara öneriler

Türkiye’de cinsiyet eşitsizliğini önlemek adına atılması gereken ilk adım ebeveyn eğitimidir. Ailelerin kız çocuklarına eşit imkân ve olanak sağlaması eşitliği sağlamada önemli bir adımdır. Toplumsal cinsiyetin sebep olduğu norm ve yargılardan uzak kalmak ve aileleri bu yolda eğitmek eşitsizliği önlemek için önemlidir. Cinsiyete dayalı kalıp ve yargılar ilk olarak erken çocukluk döneminde ailede öğrenildiği için eğitimin öncelikle henüz daha çocuğu olmamış çiftlere verilmesi önemlidir. Konu ile ilgili belediyeler halk eğitim kursları düzenleyebilir, daha anne baba olmamış yeni evli çiftlere eğitimler, seminerler verilebilir ve evlilik için eğitimin alınmış olması zorunlu tutulabilir.

Atılması gereken diğer adım eğitim kurumlarında cinsiyet eşitliğini sağlamaktır. Eğitim kurumlarının her basamağında çalışan öğretmenlerin konu ile ilgili eğitilmesi, projeler üretmeye teşvik edilmesi, eğitim öğretim materyallerinin cinsiyet eşitsizliği açısından incelenmesi, eşitsizliği önleme amacı ile ilgili materyaller eklenmesi ve ders içeriklerine eklenmesi eşitsizliği sağlamada önemlidir.

Ülkemizde cinsiyet ayrımcılığı ile çok fazla çalışma yapılmış fakat bu çalışmalar daha çok kız çocuklarının okula gitmeleri, okuryazar olma oranları ya da devam etmeleri ile ilgilidir. Okula devamı olan kız çocuklarının eşitsizlikleri deneyimlememesi ile ilgili pek fazla çalışma yapılmamıştır. Cinsiyet eşitsizliği kız çocuklarının okula devam etse bile iş hayatına katılmamalarına sebep olmaktadır. Cinsiyete dayalı eşitsizliğin meslek seçimine dair etkileri de düşünüldüğünde okula devamı olan kız çocuklarının ayrımcılığı deneyimlemelerini önlemek için sosyal politikaların geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Öğretmen ve yöneticilere cinsiyet eşitsizliği ile ilgili hizmet içi eğitimler verilebilir ve cinsiyetçi söylemler ders kitaplarından kaldırılabilir.

Okullarda, özellikle alan seçimi öncesi liselerde, eşitlikçi eğitim programları ile gelenekselliğe aykırı davranılarak kız öğrencileri matematik ve fen bilimlerine yönlendirilebilir, dil, edebiyat gibi bölümlere ilgisi olan erkek çocukları daha da çok güdülendirilebilir.

Eğitim fakültelerine başlayan öğretmen adaylarına cinsiyet eşitliği temalarında dersler verilebilir ve sosyal sorumluluk projeleri üretmeleri için desteklenebilir.

5.2.2. Araştırmacılara yönelik neriler

Toplumsal cinsiyetin sebep olduğu eşitsizliklerin zaman içindeki değişimini anlamak amacı ile toplumsal cinsiyet ile ilgili algıların değişimini saptayabilmek için boylamsal çalışmaların yapılması ve toplumsal cinsiyet ile ilgili algıların coğrafi konumlara göre değişmesinin sebep olduğu etmenlerin araştırılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Adler, P. A., & Kless, S. J. (1992). Socialization to gender roles: Popularity among elementary school boys and girls. *Sociology of Education*, 65(3), 169–187. <https://doi.org/10.2307/2112807>
- Akca, E. B., & Ergül, S. (2014). Televizyon dizilerinde erkeklik temsili: Kuzey güney dizisinde hegemonik erkeklik ve farklı erkekliklerin mücadelesi. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 4(8).
- Alabaş, R. , Akyüz, H. İ. & Kamer, S. T. (2019). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarının belirlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(44), 429-448.
- Arastaman, G., Öztürk Fidan, İ., & Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenirlik: Kuramsal bir inceleme. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75.
- Asan, H. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Dergi*, 2, 65-74.
- Avcı, Ö. H., Karababa, A., & Zencir, T. (2019). Toplumsal cinsiyet bağlamında erkek okul öncesi öğretmen adayları: Algıladıkları güçlükler ve gelecek kaygıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4), 1092-1106.
- Aydın, D., & Atalay, S. (2021) Hegemonik erkekliğin inşası: İzmir’de ‘daha’ erkeklik. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 8(1). 47-65. <https://doi.org/10.17572/mj2021.1.4765>
- Aydın, M., Özen Bekar, E., Yılmaz Gören, Ş., & Sungur, M. A. (2016). Hemşirelik öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 223-242. <https://doi:10.11616/basbed.vi.455842>
- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*. Usak Yayınları.
- Baunach, D., M. (2001). Gender inequality in childhood: Toward a life course perspective. *Gender Issues*, 19(3), 61-86. <https://doi:10.1007/s12147-001-0011-z>
- Baxter, J., & Kane, E. W. (1995). Dependence and independence: A cross-national analysis of gender inequality and gender attitudes. *Gender and Society*, 9(2), 193-215.

- Bayezit, G. (2021). Sosyoloji bölümü öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının sosyokültürel faktörler açısından incelenmesi (bingöl üniversitesi örneği). *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 67-100. <https://doi:10.53440/bad.1012856>
- Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (2022). *Eğitimde nitel araştırma: Teori ve metodlara giriş*. Pegem Akademi.
- Beauvoir, de S. (1970). *Evlilik Çağı*. Payel Yayınları.
- Beauvoir, de S. (1980). *Kadın "Genç kızlık çağı"*. Payel Yayınevi.
- Beauvoir, de S. (2019). *İkinci Cinsiyet*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Beauvoir, de S. (1993). *Kadın "İkinci Cins"*. Payel Yayınları.
- Bourdieu, P. (2009). *Bekarlar balosu*. Dost Kitabevi Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. Bağlam Yayınları.
- Bourdieu, P., & Passeron, Jean C., (2014). *Vârisler öğrenciler ve kültür*. Heretik Yayıncılık.
- Bozok, M. (2018). Türkiye’de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. *Fe Dergi*, 10(2), 30-42.
- Bozok, M. (2019). Raewyn connell ve erkeklik çalışmalarının köşe taşı çalışması olarak erkeklikler. *ViraVerita E-Dergi*, 9, 199-205.
- Bulut, S., Çelikten, M. (2021). Türk eğitim sisteminde kadın okul yöneticiliği. 7, 886-894. <https://doi:dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.621>
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet belası: feminizm ve kimliğin altüst edilmesi*. Metis Yayınları.
- Can, Y. (2013). Kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet temelleri: Niğde örneği. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 5(1), 203-216.
- Carlana, M. (2019). Implicit stereotypes: Evidence from teachers’ gender bias. *The Quarterly Journal of Economics*, 134(3), 1163-1224.
- Cherry, Andrew L. (2005). *Examining global social welfare issues*. Thomson Brooks.
- Coleman, J., & Kerbo, W., (2002). *Social problems*. Prentice Hall.
- Connell, R. W. (1987). *Gender and power: Society, the person and sexual politics*. Stanford University Press.
- Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & society*, 19(6), 829-859.
- Çak, Ş. (2010). Toplumsal cinsiyet ve feminizm teorileri bağlamında türkiye’deki reklam filmleri ve popüler müzik videoları. *Yedi*, (4) , 101-110.

- Çelik, G. (2016). Erkekler de ağlar: toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeklik inşası ve şiddet döngüsü. *Fe Dergi*, 8, 1-12. https://doi: 10.1501/Fe0001_0000000161
- Çetin Gündüz, H. & Tarhan, S. (2017). İlkokul öğrencilerinin meslek seçimlerine yönelik tutumlarında toplumsal cinsiyetin etkisi. *İlköğretim Online*, 16 (3) , 1287-1300. <https://doi: 10.170512017.330258>
- Demiral, A. (2017). *Biyoiktidar bağlamında; toplumsal cinsiyet, queer teori ve sanata yansımaları*. Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu <https://hdl.handle.net/11655/3735>
- Demirbilek, S.(2007). Cinsiyet ayrımcılığının sosyolojik açıdan incelenmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44 (511), 12-27.
- Demirgöz Bal, M. (2016). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*,1(1), 15-28.
- Denny, David. (1998). *Social policy and social work*. Clarendon Press.
- Dikici, E. (2016). Feminizmin üç ana akımı: Liberal, marxist ve radikal feminizm teorileri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 43(1), 523-532.
- Doğdu, Süleyman (2005) *Kadının serüveni - kadın ve yaratılışı*. Ankara: Demet Kitap.
- Donovan, J. (2005) *Feminist teoriler*. İletişim yayınları.
- Dökmen, Z. (2004). *Toplumsal cinsiyet*. Sistem Yayıncılık.
- Dragowski, E., & Scharrón-del Río, M. (2014). The importance of challenging hegemonic masculinity in preventing school violence. *School Psychology Forum*, 8, 1938-2243.
- Ecevit, Y. (1998). *Türkiye’de ücretli kadın emeğinin toplumsal cinsiyet temelinde analizi, 75 yılda kadınlar ve erkekler*. Tarih Vakfı Yayınları.
- Erdoğan, D. (2014). Radikal feminizm ve marksist feminizmin orta yolu olarak sosyalist feminizm. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kadın Ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*.
- Erdoğan, H. (2021). Yeni toplumsal hareketler bağlamında kadın hareketleri: dijital aktivizm. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2). 112-119.
- Ergün, M. (1992). *Eğitim ve toplum eğitim sosyolojine giriş*. Ocak Yayınları.
- Esen, M., Çoban, A. & Korkmaz, A. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve türk eğitim sistemindeki yeri: okul öncesi öğretmen adaylarının gözünden. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3 (2), 735-752. <https://doi: 10.21733/ibad.457232>

- Esen, Y. (2013). Eğitim süreçlerinde cinsiyet ayrımcılığı: öğrencilik deneyimleri üzerinde yapılmış bir çözümleme. *International Online Journal of Educational Sciences*, 5(3), 757-782.
- ETCEP (2017). Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği. Erişim Tarihi: 10.08.2023. <https://et-cep.meb.gov.tr/hakkimizda-detayi-1440845992122>
- ETCEP https://www.britishcouncil.org.tr/sites/default/files/proje_oykusu-son.pdf
- Favara, M. (2012). The cost of acting “girly”: Gender stereotypes and educational choices. *Discussion paper series*. 7037. 1-63.
- Ferreira, F. H. G., & Gignoux J. (2010). Eğitimde Fırsat Eşitsizliği: Türkiye Örneği. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu. 4. <https://ab-digm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/006.pdf>
- Fındıklı, S., & Saygın, E. P. (2023) Nitel araştırmalarda araştırmacının rolü ve araştırmacı günlükleri. *TUJOM*, 8(2), 64-74, <https://doi.org/10.30685/tujom.v8i2.184>
- Gajda, A., Bójko A., & Stoecker E. The vicious circle of stereotypes: Teachers' awareness of and responses to students' gender-stereotypical behaviour. *PLos One*. 15, 1-24. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269007>
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.
- Gilchrist, E., & Zhang, K. C. (2022). Gender stereotypes in UK primary schools: Student and teacher perceptions. *International Journal of Educational Reform*, 1-33. <https://doi.org/10.1177/10567879221114889>
- Goldberg, H. (1992). *Erkek olmanın tehlikeleri*. Öteki Yayınevi.
- Göktürk, D., & Ağın, E. (2020). Okul kurumunun kültürel-toplumsal eşitsizlik ve imtiyazların yeniden üretimindeki rolüne ilişkin bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 53(1), 329-324. <https://doi.org/10.30964/au-ebfd.597522>
- Gömceli, N. (2023). Dördüncü dalga feminizm ve 21. yüzyıl ingiliz (feminist) tiyatrosunda görülen etkileri üzerine bir değerlendirme: #metoo örneği. *Theatre Academy*, 1(2), 135-161.
- Gönel, F. , Kaplan, Z. , Üçer, E. & Orhan, G. (2012). Üniversite eğitiminde cinsiyet ayrımcılığının kökenleri (YTÜ örneği) . *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4 (2), 111-120.

- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Communication and Technology Journal*, 30(4), 363-381.
- Gültekin, M. (2021). Feminizmin queer sınavı: kadın yoksa feminizm var mı?. *Tezkire Dergisi*, 74.
- Henslin, James M. (2003). *Social Problems*. New Jersey: Prentice Hall.
- Henslin, James M. (2003b); *Sociology: A down to earth approach*. Allyn and Bacon.
- Hıdır, N. (2014). Queer olmayan bir feminizmin imkânsızlığı üzerine. *Kaos GL*, 138, 18-23.
- Hochschild, A., & Machung A. (2012). *The Second Shift: Working Families and the Revolution at Home*. Penguin Books.
- Jayachandran, S. (2015). The roots of gender inequality in developing countries. *Economics*, 7(1), 63-88. <https://doi:10.1146/annurev-economics-080614-115404>
- Jin, X., (2023) How gender stereotype in education impact female students' development in secondary school. *Journal of Education*, 12, 229-234.
- Karasu, F. Göllüce, A., Güvenç, E., & Çelik, S. (2017). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *SDÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(1), 21-27.
- Kineşçi, E. (2018). Queer kurama katkıları bağlamında judith butler düşüncesi. *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 11(1), 40-66.
- Kitiş, Y. ve Bilgici, S. Ş. (2007). Bir aile içi şiddet olgusu: Sır tutma ilkesi ile şiddeti ihbar etme yükümlülüğü arasındaki etik ikilem. *Aile ve Toplum. Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3 (11). 7-11. <https://doi.org/10.21560/spcd.00934>
- Koyuncu Şahin, M., Esen Çoban, A. & Korkmaz, A. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve türk eğitim sistemindeki yeri: okul öncesi öğretmen adaylarının gözünden. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 735-752. <https://doi:10.21733/ibad.457232>
- KSGM (2020). Türkiye’de kadın. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. https://www.aile.gov.tr/media/97652/tu-rkiye-de-kadin_20220214.pdf adresinden alınmıştır.
- Kurdaş, E. M. (2021). Eğitimde cinsiyet temelli fırsat eşitsizliği. *Sosyolojik Düşün*, 6(2), 112-144.
- Kurtuluş, E. (2019). *Kadın üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet eşitliği ile toplumsal cinsiyet rolü stresi ve olumsuz değerlendirilme korkusu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). 547825

- Lindsey, L., (2020). *Gender*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315102023>
- Marinucci, M. Queer (2020). Feminizme yönelik notlar. *ViraVerita E-Dergi*, (11), 69-81.
- Mill, J. (2008). *The Subjection of Women*. https://www.unlv.edu/sites/default/files/page_files/1635/Mar.25-The-Subjection-of-Women-by-John-Stuart-Mill.pdf adresinden erişilmiştir.
- Mitchel, A. (1995). *Feminizm*. İletişim Yayınları.
- Nalbant, F., & Korkmaz, T. (2019). Feminist teori temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye bağlamında değerlendirilmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 165-186.
- Oakley, A. (1972). *Sex, gender, and society*. Harper & Row.
- Öcal, A. T. (2021). *Türkiye’de işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitsizliği*. In World Women Conference II. www.worldwomenconference.org
- Ökten, S. (2009). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: güneydoğu anadolu bölgesi'nin toplumsal cinsiyet düzeni. *Journal of International Social Research*, 2 (8), 301-312.
- Önsöz, C. (2014). Pierre bourdieu: simgesel şiddet, eğitim, iktidar. *Cogito*, 76, 290-311.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde türkiye’de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 33, 93-112.
- Özbay, C. (2013). Türkiye’de hegemonik erkekliği aramak. *Doğu Batı*, 63, 185-204.
- Özdemir H.,& Aydemir D. (2019). Dördüncü dalga feminizm üzerine. *Social Sciences Studies Journal*, 32, 1706-1711. <https://doi: 10.26449/sss.1368>
- Özdemir, A. (2006). Okul kültürünün oluşturulması ve çevreye tanıtılmasında okul müdürlerinden beklenen ve onlarda gözlenen davranışlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(4), 411-433.
- Özkalp, Enver. (1995). *Sosyolojiye Giriş*. Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayınları.
- Özkazanç, A. (2013). Butler’ın feminizmi: siyasi bir okuma için kılavuz, *Mülkiye Dergisi*, 37(4). 118-138.
- Özsöz, C. (2008). Kültürel feminist teori ve feminist teorilere giriş. *Sosyoloji Notları*, 6, 51-55.
- Özsöz, C. (2009). *Pierre bourdieu sosyolojisi ve simgesel şiddet* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)
- Özüdoğru, B. (2018). Beyaz feminizm ve öteki kadınlar. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 304-319.

- Pan, P. (2018). Gender discrimination in education. *Global Campaign for Education*.
<https://campaignforeducation.org/en/what-we-do/campaigns/transformative-education/girls-education/gender-discrimination-in-education> adresinden alınmıştır.
- Payne, Malcolm (1997). *Modern Social Work Theory*. Lyceum Books.
- Peralta, R.L. (2007). College alcohol use and the embodiment of hegemonic masculinity among european american men. sex roles. *American Psychological Association* 56, 741–756. <https://doi.org/10.1007/s11199-007-9233-1>
- Polat, S. (2010). *Eğitimde ve sınıf içi süreçlerde cinsiyetçi yaklaşımlar*. (Yüksek lisans tezi) (257954)
- Popaac, O., & Bucurbc, N., (2013). Gender discrimination and education practitioners. reality, perception, possible solutions. *Science Direct*, 127. 459 – 463.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.03.290>
- Protivínský, T., & Münich, D. (2018). Gender bias in teachers' grading: What is in the grade. *Studies in Educational Evaluation*, 59, 141-149.
<https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2018.07.006>
- Racusin, C. A., Dovidio, J. F., Brescoll, V. L., Graham, M. J., & Handelsman, J. (2012). Science faculty's subtle gender biases favor male students. *Proceedings of the national academy of sciences*, 109 (41), 16474-16479.
<https://doi.org/10.1073/pnas.1211286109>
- Sakallı, N. (2019). "Erkek" olmak ya da olmamak: Sosyal psikolojik açıdan erkeksilik/erkeklik çalışmaları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(44), 52-76. <https://doi.org/10.31828/tpy1301996120190516m000014>
- Sancar, S. (2008). *Erkeklik: İmkânsız iktidar*. Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2009). *İmkânsız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis Yayınları.
- Sarıtaş, E. & Şahin, Ü. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 463-477.
- Savaşkan, E. (2019). Kadın yöneticiler açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine kavramsal bir çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 1-23. <https://doi.org/10.22466/acusbd.585271>
- Sayılan, F. (2012). Toplumsal cinsiyet ve eğitim. Dipnot Yayınları.

- SDK, Dünya ‘Çapında Kadın İstatistikleri’, erişim: 20.03.2024, <https://www.skdturkiye.org/esit-adimlar/guncel/dunya-capinda-kadin-istatistikleri> adresinden erişilmiştir.
- Sis Çelik, A., Pasinlioğlu, T. , Tan, G. & Koyuncu, H. (2013). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet eşitliği tutumlarının belirlenmesi. *Florence Nightingale Journal of Journal of Nursing*, 21(3), 181-186.
- Stolley, Kathy.(2005) *The basicss of sociology*. Greenwood Press.
- Stoudt, B. G. (2006). You’re either in or you’re out: School violence, peer discipline, and the (re)production of hegemonic masculinity. *Men and masculinities*, 8(3), 273-287. <https://doi.org/10.1177/1097184X05282070>
- Sullivan, Thomas J. (2003); *Introduction to Social Problems*. Pearson Education.
- Şenol, D., & Erdem, S. (2017). Türk Toplumunda Hegemonik Erkekliğin İnşasında Toplumsal Süreçlerin Rolü. *Turansam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9 (33), 291-298.
- Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Tan, M. (2008). Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunlar, öncelikler ve çözüm önerileri, *TÜSİAD-KAGİDER*. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/3667-turkiyede-toplumsal-cinsiyet-esitsizligi-sorunlar-oncelikler-ve-cozum-onerileri> adresinden erişilmiştir.
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik hassasiyetler*, 3(5), 163- 175.
- TEPAV,https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/haberler/tobb_tskb_t_pav_81_ilde_turkiyenin_toplumsal_cinsiyet_esitligi_karnesi.pdf adresinden erişilmiştir.
- Tong, R. (2006). *Feminist düşünce*. Gündoğan Yayınları.
- TOPLUMSAL CİNSİYET BROŞÜRÜ, https://www.tapv.org.tr/wp_content/uploads/2019/10/Toplumsal-Cinsiyet_Bro%C5%9F%C3%BCr%C3%BC.pdf adresinden erişilmiştir.
- Tuncer, M., Gezer Şen, B. (2018). Okul öncesi eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik türkiye’de yapılan çalışmalar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 870-882.
- TÜİK, (2020). İstatistiklerleKadın,2020’erişim:23.02.2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulden/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2020-37221> adresinden erişilmiştir.

- TÜİK, (2022). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=National-Education-Statistics-2022-49756> adresinden erişilmiştir.
- Uçar, T., Derya, Y. A., Karaaslan, T., & Tunç, Ö. A. (2017). *Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve şiddet davranışları*. 26, 3, 96-103.
- Unger, R. & Crawford, M. (1992). *Women and gender*. McGraw-Hill.
- Ünalın Turan, S. (2021). Mikro teoriler bağlamında çift gelirli ailelerde hane içi iş bölümü. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 384-412. <https://doi.org/10.15869/itobiad.800248>
- Üstünel, A. Ö. (2010). *The construction of masculine self*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) (381933)
- Vefikuluçay A. D. , Zeyneloğlu A. S. , Eroğlu P. K.,& Taşkın P. L. (2007). Kafkas üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 14(2): 26-38.
- Yanıklar, C. (2010). Kültürel sermaye, eğitim ve toplumsal tabakalaşma: Pierre bourdieu'nün yeniden üretim kuramına eleştirel bir bakış. *Sosyoloji Dergisi*, 22, 121-138.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A.,& Avcı, İ. A. (2015). 15-49 yaş grubu evli kadınların bazı toplumsal cinsiyet özellikleri ile evlilik uyumları arasındaki ilişki. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 180-193.
- Yılmaz, D. V., Zeyneloğlu, S., Kocaöz, S., Kısa, S., Taşkın, L., & Eroğlu, K. (2009). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 775-792.